AZ ELSŐFOKÚ BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (második tanács)

2006. december 14.*

A T-259/02–T-264/02. és T-271/02. sz. egyesített ügyekben,

a **Raiffeisen Zentralbank Österreich AG** (székhelye: Bécs [Ausztria], képviseli: S. Völcker ügyvéd)

felperesnek (T-259/02. sz. ügy),

a **Bank Austria Creditanstalt AG** (székhelye: Bécs, képviselik: C. Zschocke és J. Beninca ügyvédek)

felperesnek (T-260/02. sz. ügy),

az **Anteilsverwaltung BAWAG PSK AG,** korábban Bank für Arbeit und Wirtschaft AG (székhelye: Bécs, képviselik kezdetben: H.-J. Niemeyer és M. von Hinden, később: H.-J. Niemeyer ügyvédek)

felperesnek (T-261/02. sz. ügy),

* Az eljárás nyelve: német.

a **Raiffeisenlandesbank Niederösterreich-Wien AG** (székhelye: Bécs, képviseli: H. Wollmann ügyvéd)

felperesnek (T-262/02. sz. ügy),

a **BAWAG PSK Bank für Arbeit und Wirtschaft und Österreichische Postsparkasse AG,** korábban Österreichische Postsparkasse AG (székhelye: Bécs, képviselik kezdetben: H.-J. Niemeyer és M. von Hinden, később: H.-J. Niemeyer ügyvédek)

felperesnek (T-263/02. sz. ügy),

az **Erste Bank der oesterreichischen Sparkassen AG** (székhelye: Bécs, képviselik kezdetben: W. Kirchhoff, F. Montag, G. Bauer és A. Wegner, később: F. Montag és A. Wegner ügyvédek)

felperesnek (T-264/02. sz. ügy),

az **Österreichische Volksbanken AG** (székhelye: Bécs),

a **Niederösterreichische Landesbank-Hypothekenbank AG** (székhelye: St. Pölten [Ausztria])

(képviselik őket: R. Roniger, A. Ablasser, R. Bierwagen és F. Neumayr ügyvédek)

felpereseknek (T-271/02. sz. ügy)

az **Európai Közösségek Bizottsága** (képviseli kezdetben: S. Rating, később: A. Bouquet, meghatalmazotti minőségben, segítői: D. Waelbroeck és U. Zinsmeister ügyvédek)

alperes ellen

elsődlegesen az EK-Szerződés 81. cikke alkalmazására vonatkozó eljárásban (COMP/36.571/D-1 Osztrák bankok [„Lombard Club"] ügy) 2002. június 11-én hozott 2004/138/EK bizottsági határozat (HL 2004. L 56., 1. o.) teljes körű vagy részleges megsemmisítése iránti kérelmei, illetve másodlagosan a felperesekre kiszabott bírság csökkentése iránti kérelmei tárgyában,

AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK
ELSŐFOKÚ BÍRÓSÁGA (második tanács),

tagjai: J. Pirrung elnök, N. J. Forwood és S. Papasavvas bírák,

hivatalvezető: C. Kristensen tanácsos,

tekintettel az írásbeli szakaszra és a 2005. október 11-i tárgyalásra,

meghozta a következő

Ítéletet

A jogvita előzményei

I – *A jogvita tárgya*

1 Az EK-Szerződés 81. cikke alkalmazására vonatkozó eljárásban (COMP/36.571/D-1 Osztrák bankok [„Lombard Club"] ügy) 2002. június 11-én hozott 2004/138/EK bizottsági határozatával (HL 2004. L 56., 1. o.; a továbbiakban: megtámadott határozat, illetve határozat) a Bizottság megállapította, hogy számos vállalkozás vett részt az EK 81. cikk (1) bekezdése szerinti megállapodásokban és összehangolt magatartásokban.

2 Többek között a következő nyolc bankról van szó, amelyek a megtámadott határozat címzettjei:

– Erste Bank der oesterreichischen Sparkassen AG (a továbbiakban: Erste);

– Raiffeisen Zentralbank Österreich AG (a továbbiakban: RZB);

– Bank Austria AG, amelynek elnevezése 2002. augusztus 13. óta Bank Austria Creditanstalt AG (a továbbiakban: BA-CA);

– Bank für Arbeit und Wirtschaft AG (a továbbiakban: BAWAG);

– Österreichische Postsparkasse AG (a továbbiakban: PSK);

– Österreichische Volksbanken AG (a továbbiakban: ÖVAG);

– Niederösterreichische Landesbank-Hypothekenbank AG (a továbbiakban: NÖ-Hypo);

– Raiffeisenlandesbank Niederösterreich-Wien AG (a továbbiakban: RLB).

3 A Bizottság lényegében azt rója fel a megtámadott határozat címzettjeinek, hogy létrehozták az általa „Lombard-hálózatnak" nevezett hálózatot, azaz rendszeres, tartalmilag átfogó és szorosan egymásra épülő találkozók sorozatát (a továbbiakban: kerekasztalok), amelyek keretében rendszeres időközönként összehangolták a magatartásukat az ausztriai banki termékek és szolgáltatások piaci versenyét érintő főbb jellemzők tekintetében.

4 A megtámadott határozatban megállapított tényállás és jogi értékelés alapján a Bizottság bírságot szabott ki az érintett vállalkozásokkal szemben.

5 A jelen keresetek nem vitatják a megtámadott határozatban említett tényállást. A keresetek lényegében csupán az erre alapított jogi értékelés bizonyos vonatkozásaira, valamint a felperesekkel szemben kiszabott bírságok összegére irányulnak.

II – *A felperesek*

6 Ausztriában különbséget kell tenni az egyszintű struktúrával rendelkező bankok és a többszintű struktúrával rendelkező, „decentralizáltnak" is mondott bankcsoportok között. Így a takarékpénztárak [Sparkasse] és a népbankok [Volksbank] kétszintű struktúrával rendelkeznek, míg az agrárhitelbankok (Raiffeisen-bankok) struktúrája háromszintű. E többszintű struktúrák mindegyikében (a továbbiakban: takarékpénztári ágazat, Raiffeisen-ágazat, valamint népbanki ágazat, együttesen: decentralizált ágazatok) egy központi intézmény, amelyet a köznyelvben „csúcsintézménynek" neveznek (a továbbiakban: központi intézmény vagy csúcsintézmény) látja el a támogató és szolgáltató feladatokat az ágazat bankjainak tekintetében. Az Erste, az RZB és az ÖVAG a takarékpénztári ágazat, a Raiffeisen-ágazat és a népbanki ágazat központi intézményei. Az ezen intézményeket a struktúra többi tagjával összekötő összetett kapcsolatokat, valamint a kölcsönös jogaikat és kötelezettségeiket az 1993. július 30-án kihirdetett és 1994. január 1-jén hatályba lépett Bundesgesetz über das Bankwesen (Bankwesengesetz – BWG [a bankrendszerről szóló törvény]) (BGBl. 1993., 3903. o.) szabályozza.

A – *Az Erste (T-264/02. sz. ügy)*

7 Az Erste 1993-ban az „Erste österreichische Spar-Cassa" néven Bécsben, 1819-ben alapított takarékpénztár jogutódja lett. Az 1980-as években, majd még inkább 1990-től fogva az Erste kiterjesztette a tevékenységét eredeti piacának határain túlra. A felperes társaság neve először „Die Erste Österreichische Spar-Casse-Bank AG" volt (a továbbiakban: EÖ). 1997 májusában megszerezte a GiroCredit Bank der österreichischen Sparkassen AG (a továbbiakban: GiroCredit) részvényeinek 53%-át, amely utóbbi társaság a takarékpénztárak csúcsintézményének szerepét töltötte be. A GiroCredit részvényei 1994-től a felperes (akkori nevén EÖ) részesedésszerzéséig a Bank Austria csoport többségi tulajdonában voltak.

8 A GiroCredit független jogi személy maradt, és továbbra is betöltötte a takarékpénztárak csúcsintézményének szerepét 1997 októberéig, amikor is a GiroCredit és az Erste egyesültek, és az Erste cégneve „Erste Bank der oesterreichischen Sparkassen AG"-ra változott. Az 1997 októberi egyesüléssel az Erste átvette az érintett időszakban Ausztriában létező közel 70 takarékpénztár csúcsintézményének szerepét. A GiroCredit magatartását a megtámadott határozat az Erstének tudta be.

B – *Az RZB (T-259/02. sz. ügy)*

9 Az RZB a Raiffeisen-ágazat csúcsintézménye, amelynek az első szintje közel 615 független helyi bankból és fióktelepeikből áll. A második szintet a nyolc regionális bank (Raiffeisen-Landesbanken) képezi. Az adott tartomány [Land] helyi Raiffeisen-bankjai a tulajdonosai a regionális bankjuknak. A harmadik szintet az RZB jelenti, amelyre a központi szolgáltatási feladatokat bízták. Az RZB 80%-ban a regionális bankok tulajdonában van.

C – *Az RLB (T-262/02. sz. ügy)*

10 Az RLB a Raiffeisen-ágazat egyik regionális bankja. Az RLB-be beolvadt 1997-ben a Raiffeisenbank Wien AG (a továbbiakban: RBW), amelynek az előbbi fő részvényese volt. Ez utóbbi társaság részt vett a kerekasztalokon, és jogsértését az RLB-nek tudta be a Bizottság.

D – *A BA-CA (T-260/02. sz. ügy)*

11 A BA-CA a Bank Austria AG (a továbbiakban: BA) és a Creditanstalt AG (a továbbiakban: CA) 1998 szeptemberében történt egyesüléséből létrejött hitelintézet. A BA-CA cégneve csak 2002. augusztus 13-án változott meg Bank Austria Creditanstalt AG-re, tehát a megtámadott határozat elfogadását követően, de a kereset benyújtását megelőzően. A CA egyesülés előtti magatartását a BA-CA-nak tudta be a Bizottság.

E – *Az Anteilsverwaltung BAWAG PSK AG (T-261/02. sz. ügy) és a BAWAG PSK Bank für Arbeit und Wirtschaft und Österreichische Postsparkasse AG (T-263/02. sz. ügy)*

12 Azon csoportnak a 2005-ben történt szerkezetátalakítása óta, amelyhez a BAWAG és a PSK tartoztak, a BAWAG elnevezése Anteilsverwaltung BAWAG PSK AG (a T-261/02. sz. ügy felperese, a továbbiakban: AVB), amely 2005. október 1-jei hatállyal a banki tevékenységeinek összességét a BAWAG PSK Bank für Arbeit und Wirtschaft und Österreichische Postsparkasse AG-ra (a T-263/02. sz. ügy felperese, a továbbiakban: BAWAG PSK) ruházta át. Ezen időpontig a BAWAG hitelintézet volt, és 2000 decembere óta a PSK fő részvényese. Ez utóbbi egy részvénytársaság formájában működő hitelintézet volt, amely 1997-ben az Österreichische Postspar-

kasse közjogi jogi személy jogutódja lett. A PSK többségi részesedéssel rendelkezett a Bank der Österreichischen Postsparkasse AG-ban (a továbbiakban: PSK-B), amellyel 1998-ban egyesült, és amelynek magatartását a megtámadott határozat a PSK-nak tudta be. A PSK és a BAWAG PSK 2005. október 1-jei hatályú egyesüléséig a BAWAG és a PSK részvénytársaságok, és jogilag független bankok voltak.

F – *Az ÖVAG és a NÖ-Hypo (T-271/02. sz. ügy)*

13 Az ÖVAG osztrák hitelintézet, kereskedelmi banki minőségben, amely regionális szinten nyújt az osztrák piacon banki szolgáltatásokat, különösen a kis- és középvállalkozásokra (KKV) és a lakosságra összpontosítva. Földrajzi szempontból a tevékenysége Bécsre és elővárosaira korlátozódik; a megtámadott határozatban figyelembe vett időszakban 26 leányvállalatot irányított Bécsben, és 2 leányvállalatot Alsó-Ausztriában. A kereskedelmi banki feladatán kívül az ÖVAG az osztrák népbankok szövetsége csúcsintézményének a szerepét is betöltötte. Egy holdingon keresztül ezen intézmények tulajdonában van az ÖVAG részesedésének többsége. Az ÖVAG továbbá kisebb, banki és pénzügyi szolgáltatásokat nyújtó vállalkozásokban is részesedéssel bír, köztük többek között a NÖ-Hypo-ban.

14 A NÖ-Hypo-t 1888-ban regionális jelzáloghitel-intézetként alapították. 1992-ig Alsó-Ausztria tartományától függő közjogi jogi személy volt. 1992 szeptemberében egy részvénytársaságba apportálták. 1997. január 1-je óta a NÖ-Hypo az ÖVAG-csoport tagja. Több mint 27 fiókot irányít, amelyek közül 20 Alsó-Ausztriában és 7 Bécsben található. A NÖ-Hypo elsődlegesen a közszférában tevékenykedik. Földrajzi szempontból a NÖ-Hypo tevékenysége Alsó-Ausztria és Bécs tartományra korlátozódik.

III – *Közigazgatási eljárás*

15 A Bizottság, miután 1997 áprilisában tudomást szerzett egy olyan iratról, amely alapján feltételezni lehetett az osztrák bankpiacon az EK 81. cikkel ellentétes megállapodások és összehangolt magatartások létét, a Bizottság megindította a hivatalos vizsgálati eljárást. 1997. június 30-án a Szerződés [81.] és [82.]. cikkének végrehajtásáról szóló, 1962. február 6-i 17. (első) tanácsi rendelet (HL 1962. 13., 204. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 3. o.) 3. cikkével összhangban a Freiheitliche Partei Österreichs politikai párt (a továbbiakban: FPÖ) panaszt tett nyolc osztrák hitelintézet ellen versenykorlátozó megállapodásokban és/vagy összehangolt magatartásban való részvétel gyanúja miatt.

16 1998. június 23-án és 24-én a Bizottság több bankban, közöttük a megtámadott határozat címzettjeinek többségénél bejelentés nélküli ellenőrzéseket végzett. 1998. szeptember 21-én a Bizottság a 17. rendelet 11. cikke (2) bekezdésének megfelelően információkérést intézett számos hitelintézethez, amelyekkel szemben felmerült a megállapodásokban vagy összehangolt magatartásban való részvétel gyanúja.

17 Miután megkapták az információkérést, a legnagyobb érintett bankok azonnal felajánlották a Bizottságnak az „együttműködésüket" az ügy vizsgálatához, olyannyira, hogy felajánlották, hogy „önként" ismertetik a tényeket (az információkérés megválaszolása helyett), lemondva a meghallgatásról; amennyiben cserébe a Bizottság Versenypolitikai Főigazgatósága visszavonja az információkérést, és csupán „mérsékelt" pénzbírságot szab ki. A Bizottság, üdvözölve ugyan a bankok gyorsaságát, amellyel felajánlották az együttműködésüket, mindenféle megegyezést elutasított ez ügyben.

18 Ezek után valamennyi címzett válaszolt az információkérésre. Ezen alkalomból ugyanakkor egyesek kijelentették, hogy a feltett kérdések többségét illetően nem kötelesek a válaszadásra, valamint a válaszokat és a kapcsolódó iratokat önként, az említett együttműködés keretében megküldhetik. A Bizottság elutasította e jogi álláspontot.

19 Nem sokkal ezt követően, a legnagyobb érintett bankok – köztük a felperesek, az RLB kivételével – 132 oldalas, „Közös beszámoló" című dokumentumot terjesztettek a Bizottság elé, amelyben részletesen leírják a kartell történeti összefüggését, majd röviden összefoglalják és értékelik a kerekasztalaik tartalmát, amint az a lefoglalt, valamint a tőlük megkért dokumentumokból is kitűnik. Emellett tizenhat iratgyűjtőt is benyújtottak, amelyek a kerekasztalok szerint csoportosított dokumentumokat, valamint a részletes tartalomjegyzékeket tartalmazták. A közös beszámolóval benyújtott iratok esetleges hozzáadott értékének megállapításához a Bizottság kérte, hogy a bankok jelezzék, hogy ezen iratok közül vannak-e olyanok, amelyek nem ismertek még a Bizottság előtt, és ha igen, melyek azok. A bankok e kérés teljesítését nem találták sem lehetségesnek, sem szükségesnek.

20 1999. szeptember 13-án a Bizottság megküldte nyolc banknak az 1999. szeptember 11-én elfogadott kifogásközlést. Ez utóbbiaknak az iratokba való betekintését, majd írásbeli észrevételeik benyújtását követően 2000. január 18-án és 19-én szóbeli meghallgatásra került sor. 2000. november 22-én a Bizottság kiegészítő kifogásközlést küldött a bankoknak. Miután az érintett vállalkozások újra betekintettek az iratokba, és új írásbeli észrevételeket terjesztettek elő a Bizottságnak, egy második szóbeli meghallgatásra került sor 2001. február 27-én.

21 A Bizottság 2002. június 11-én meghozta a megtámadott határozatot.

IV – *A megtámadott határozat*

A – *Általános rész*

22 A megtámadott határozat 1. cikkében a Bizottság megállapította, hogy a határozat címzettjeként szereplő nyolc bank megsértette az EK 81. cikk (1) bekezdését azzal, hogy az árakra, a banki jutalékokra, valamint a verseny egyéb feltételeire vonatkozó megállapodásokban és összehangolt magatartásban vett részt, amelyek célja 1995. január 1. és 1998. június 24. között a verseny korlátozása volt a banki termékek és szolgáltatások ausztriai piacán.

23 A megtámadott határozat 2. cikke az 1. cikkben említett vállalkozásokat a szóban forgó jogsértés késlekedés nélküli abbahagyására – amennyiben ezt még nem tették meg –, és az e jogsértéshez hasonló vagy azzal azonos célú vagy hatású tevékenységektől és magatartásoktól való jövőbeni tartózkodásra kötelezte.

24 A megtámadott határozat 3. cikke a határozat címzettjeivel szemben a következő bírságokat szabta ki:

– Erste: 37,69 millió euró;

– RZB: 30,38 millió euró;

– BA-CA: 30,38 millió euró;

– BAWAG: 7,59 millió euró;

– PSK: 7,59 millió euró;

– ÖVAG: 7,59 millió euró;

– NÖ-Hypo: 1,52 millió euró;

– RLB: 1,52 millió euró.

B – *A kartell összefüggéseivel, a különböző kerekasztalokkal, ezek egymáshoz való viszonyával és a csúcsintézmények szerepével kapcsolatos megállapítások*

25 A megtámadott határozat kifejti, hogy Ausztriában a bankok közötti megállapodások, különösen a kamatlábakra és a jutalékokra vonatkozóak, nagy hagyományra tekintenek vissza, amelynek az 1980-as évekig részben törvényi alapja volt, amelyet legkésőbb 1994. január 1-jén helyeztek hatályon kívül, amikor az Osztrák Köztársaság csatlakozott az Európai Gazdasági Térséghez (EGT), és a BWG hatályba lépett.

26 A hitelintézetek azonban a létrehozott hálózat keretében továbbra is kötöttek megállapodásokat, többek között a hitel- és betétkamatlábra vonatkozóan.

27 A megtámadott határozat az 5. címében kifejti, hogy a megkötött megállapodások tartalmukban igen összetettek, nagy részben intézményesítettek, szorosan összefonódóak voltak, és az osztrák terület egészét lefedték. Minden egyes banki termék külön kerekasztal tárgyát képezte, amelyen az érintett bankok második vagy harmadik vezetői szintjének illetékesei vettek részt. A gyakorlatban ezen elméleti tagolódást nem vették szigorúan figyelembe: időről-időre különböző kerekasztalokhoz tartozó kapcsolódó kérdéseket egyazon alkalommal rendeztek. Végeredményben e különböző kerekasztalok egy szerves egész részét képezték.

28 A legnagyobb osztrák bankok igazgatóságának képviselőiből álló („Lombard Clubnak" nevezett) legfelső szint – augusztus kivételével – havonta egyszer ült össze. A közérdekű, a verseny szempontjából semleges kérdéseken kívül e testület tárgyalt a kamatlábak módosításáról, a reklámozás terén hozandó intézkedésekről, stb. E találkozók némelyikén az Oesterreichische Nationalbank (osztrák nemzeti bank, a továbbiakban: OeNB) képviselői is jelen voltak.

29 A közvetlenül ez alatti szinten az adott termékekhez kapcsolódó szakmai kerekasztalok találhatóak. A legjelentősebbek e tekintetben az aktív ügyletekkel, azaz a hitelekkel, és a passzív ügyletekkel, azaz a betétekkel foglalkozó kerekasztalok voltak, amelyek célja, mint a nevük is mutatja, a hitelek és a betétek feltételeinek (azaz kamatlábainak) rögzítése volt, és hol külön, hol együtt ültek össze. A „Lombard Club" és e kerekasztalok közötti információcsere különösen élénk volt.

30 A számos különböző regionális kerekasztal rendszeresen összeült valamennyi osztrák tartományban. Bizonyos tartományokban a „Lombard Club" és a szakmai kerekasztalok hierarchikus struktúráját is leképezték.

31 Az aktív és/vagy passzív ügyletekkel foglalkozó szövetségi kerekasztalok során a bécsi hitelintézetek képviselői találkoztak a regionális hitelintézetek képviselőivel alapvetően azzal a szándékkal, hogy határozataikat az osztrák terület egészére kiterjesszék.

32 Továbbá léteztek specializált kerekasztalok, amelyek a vállalkozásokkal, illetve a „szabadfoglalkozású" magánszemélyekkel kötött ügyletekkel, a jelzáloghitellel és az építési hitellel foglalkoztak („Minilombard", a „nagyvállalati ügyfélkezelés kerekasztala", a „»szabadfoglalkozású ügyfelekre vonatkozó« kerekasztal", „Jelzáloghitelpáholy" és az „építési hitelintézetek passzív ügyleteivel kapcsolatos kerekasztal").

33 Végül számos egyéb kerekasztal ült össze rendszeresen különböző versennyel kapcsolatos kérdések kapcsán: a treasury-vezetők kerekasztala (Treasurerrunde) a szövetségi államnak nyújtott hitelekkel és a kamatlábakkal foglalkozott, a pénzforgalmi műveletekkel kapcsolatos különböző kerekasztalok (többek között az e nevet viselő kerekasztal, a „Külföld" kerekasztal és az osztrák hitelintézetek szövetségeinek szervezeti bizottsága, az Organisationskomitee der österreichischen Kreditinstitutsverbände) az e műveletekhez kapcsolódó díjakkal és jutalékokkal, az „Exportklub" a kivitel finanszírozásával, az értékpapírokkal kapcsolatos kerekasztal (Bankenrunde Wertpapiere) pedig az e termékekre vonatkozó minimális díjakkal, jutalékokkal és kamatlábakkal foglalkozott.

34 E specializált kerekasztalok között található a Kontrolling-kerekasztal (Controllerrunde), amely a legnagyobb osztrák bankok kontrolling osztályainak képviselőiből állt. Ennek keretében határozták meg az egységes számítási alapokat, és dolgozták ki a közös javaslatokat a nyereség növelése céljából. Ezen keresztül a bankok megerősítették a bankközi átláthatóságot a számítás és a költségek tekintetében.

35 Mindezen kerekasztalok között, amelyeknek tehát az elsődleges tárgyát a hitel- és betétfeltételek, valamint a banki jutalékok feltételei képezték, rendszeres információcsere folyt. Gyakran előfordult, hogy az egyik kerekasztal keretében megkezdett tárgyalásokat elnapolták, amíg egy másik kerekasztal keretében megállapodás nem született. Végeredményben a „Lombard Club" vezető szerepéből következett, hogy vita esetén megvárták az elvi döntését.

36 A bécsi kerekasztalokon kötött megállapodásoknak az egész osztrák területen történő végrehajtása (illetve e megállapodásoknak való megfelelés) céljából rendszeresen továbbították az információkat a tartományi kerekasztaloknak, illetve viszont, ez utóbbiak továbbították a fővárosban székelő központi kerekasztaloknak. Időről-időre a regionális kerekasztalok képviselőket küldtek a passzív és/vagy aktív műveletekkel foglalkozó szövetségi kerekasztalokra.

37 A Bizottság a megtámadott határozatban megállapítja, hogy a vizsgálattal érintett időszakban (azaz 1994. január 1. és 1998. június vége között) csak Bécsben legalább 300 találkozóra került sor, figyelmen kívül hagyva a számos regionális kerekasztalt. Munkanapokra vonatkoztatva e szám azt jelenti, hogy – csupán a fővárosban – hozzávetőleg négynaponta sor került egy találkozóra. A Bizottság kifejti, hogy az érintett intézmények képviselői ezen intézményesített hálózaton kívül is számos alkalommal kapcsolatba léptek egymással – néha a legmagasabb szinten – a kamatlábak és a jutalékok tárgyában.

38 A Bizottság kiemeli a csúcsintézményeknek a „Lombard-hálózatban" játszott különleges szerepét a csoportjuk koordinálása és képviselete tekintetében, azaz a takarékpénztári ágazat vonatkozásában az Erste (korábban GiroCredit), a Raiffeisen-ágazat vonatkozásában az RZB, és a népbanki ágazat vonatkozásában az ÖVAG szerepét. A Bizottság szerint e szerep közvetlenül a „Lombard-hálózat" megfelelő működését szolgálta. Egyfelől a csúcsintézmények szervezték meg az adott

csoporton belül az információk cseréjét Bécs és a tartományok között; másfelől védték a csoportjuk érdekeit a kartell többi tagjával szemben. A Bizottság szerint ezért a többi résztvevő a csoportok képviselőinek tekintette őket. Ennélfogva a megállapodások nem csupán e társaságok között köttettek, hanem e csoportok között is.

39 A Bizottság a továbbiakban részletesen kifejti a megtámadott határozat 6–12. címében, hogy ezeknek a különböző formákat öltő, átfogó kerekasztaloknak az intézményesített és szorosan egymásra épülő hálózata miképpen tette lehetővé a tagjai számára a piaci magatartásuk rendszeres összehangolását, különös tekintettel a kamatlábakra és a banki jutalékokra.

C – *A bankok érveinek vizsgálata és jogi értékelés*

40 A Bizottság – miután megállapította, hogy az érintett bankok nem vitatják a ténymegállapításait a kerekasztalok lefolyása és tartalma tekintetében – a megtámadott határozat 13. címében elutasítja egyrészt a bankok által a kartell sajátságos történelmi, gazdasági és társadalmi vonatkozásai tekintetében előadott érveket, másrészt a von Weizsäcker professzor gazdasági szakvéleményén alapuló feltevésüket, amely szerint a megállapodások nem befolyásolták az osztrák bankpiacot.

41 A megtámadott határozat 14. címe a kartell jogi értékeléséről szól. A Bizottság először is elutasítja a bankok azon feltevését, amely szerint a banki ágazat sajátos gazdaságpolitikai háttere akadályát képezi a versenyjog ezen ágazatra történő korlátlan alkalmazásának.

42 Mivel a bankok vitatták, hogy a Bizottságnak hatásköre van arra, hogy eljárjon az EGT-Megállapodás 53. cikkének (a továbbiakban: EGT-Megállapodás) 1994-ben történt megsértése miatt, a Bizottság – bár kifejti, hogy e nézőpont ellentétes az EGT-Megállapodás hatékony érvényesülésével – lemond a szóban forgó év tekintetében az EGT-Megállapodás 53. cikke megsértésének megállapításáról.

43 A Bizottság a megállapított tényállást megállapodásokat és összehangolt magatartást egyaránt tartalmazó, összetett, hosszú ideig tartó jogsértésnek minősítette. Kiemeli, hogy az érintett vállalkozások célja a verseny korlátozása volt, és többek között kifejti, hogy az összehangolt magatartás tényleges hatást gyakorolt az osztrák bankpiacra, annak ellenére, hogy a bankok nem mindig tartották tiszteletben a vállalt kötelezettségeket.

44 A megtámadott határozat e címe keretében, a (438)–(469) preambulumbekezdés a megállapított magatartásoknak a tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolt hatásairól szól.

45 Azon tényt illetően, hogy a megtámadott határozatnak a szóban forgó magatartásokban részt vevő igen nagy számú bank közül csupán néhány a címzettje, a Bizottság kiemeli, hogy a megtámadott határozat címzettjeként szereplő bankokat a főbb kerekasztalokon való részvételük gyakorisága alapján választotta ki, és e bankok ráadásul – a NÖ-Hypo és az RLB kivételével – a méretükből adódóan jelentős szerepet játszanak az osztrák bankpiacon.

46 A jogsértés időtartamát illetően a megtámadott határozat kifejti, hogy a szóban forgó magatartások 1995. január 1-től kezdődően az EK 81. cikk hatálya alá tartoznak, valamint hogy a Bizottság úgy találta, hogy nem került több kerekasztalra sor az 1998 júniusi ellenőrzéseket követően, és így a jogsértés megszünt.

D – *A jogsértés megszüntetésére irányuló meghagyás és a bírságszámítás*

47 A megtámadott határozat 16. címe a Bizottság által elfogadott jogorvoslati intézkedésekről szól.

48 Egyrészt a Bizottság kötelezi az érintett vállalkozásokat a jogsértés megszüntetésére a 17. rendelet 3. cikkével összhangban.

49 Másrészt a kiszabott bírságokat illetően a Bizottság először is előadja, hogy a jogsértést szándékosan követték el.

50 A megtámadott határozat címzettjeivel szemben kiszabott bírságok összegének (lásd a fenti 24. pontot) kiszámításakor a Bizottság a 17. rendelet 15. cikkének (2) bekezdése és az ESZAK-Szerződés 65. cikkének (5) bekezdése alapján kiszabott bírság megállapításának módszeréről szóló iránymutatásban (HL 1998. C 9., 3. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 171. o.; a továbbiakban: bírságkiszabási iránymutatás) leírt módszert, valamint a kartell ügyek esetében a pénzbírságok alóli mentességről és a pénzbírságok csökkentéséről szóló közleményt (HL 1996. C 207., 4. o.; a továbbiakban: engedékenységi közlemény) alkalmazta.

51 E tekintetben a Bizottság a bankok találkozóit az EK 81. cikk különösen súlyos megsértésének minősítette anélkül, hogy az érintett földrajzi piac viszonylag korlátozott mérete módosítaná ezen értékelést. Majd a piaci részesedésük alapján öt kategóriába osztotta a megállapodások résztvevőit. Eközben a csúcsintézményeknek tulajdonítja azon ágazat bankjainak a piaci részesedéseit, amely ágazat csúcsán találhatóak. Például valamennyi Raiffeisen-bank piaci részesedését az RZB-nek tudja be, amely így az öt kategória közül az elsőbe került, amely esetében a bírság kiindulási összege 25 millió euróban került meghatározásra.

52 A Bizottság a jogsértés időtartamának meghatározásakor az 1995. január 1-től 1998. június végéig tartó időszakot vette figyelembe. Ezen időszakra tekintettel 35%-kal emelte a kiindulási összeget.

53 A Bizottság egyik bank esetében sem vett figyelembe enyhítő körülményeket. Úgy véli többek között, hogy a bankok találkozóin betöltött szerepek megosztása e tekintetben nem releváns tényező.

54 Végül a Bizottság az engedékenységi közlemény értelmében a megtámadott határozat címzettjei tekintetében 10%-os bírságcsökkentést alkalmazott a „tények nem vitatása" címén.

Az eljárás és a felek kérelmei

55 Az Elsőfokú Bíróság Hivatalához 2002. augusztus 30-án, illetve szeptember 2-án benyújtott külön keresetleveleikben a megtámadott határozat címzettjeiként szereplő vállalkozások a jelen kereseteket terjesztették elő.

56 Miután erről a feleket meghallgatta, az Elsőfokú Bíróság második tanácsának elnöke 2005. szeptember 12-i végzésével az eljárási szabályzat 50. cikkével összhangban egyesítette a hét ügyet a szóbeli szakasz lefolytatása és az ítélethozatal céljából.

57 Az előadó bíró jelentése alapján az Elsőfokú Bíróság (második tanács) a szóbeli szakasz megnyitásáról határozott, és az eljárási szabályzat 64. cikkében írt pervezető intézkedések keretében felszólította a feleket bizonyos dokumentumok benyújtására, és kérdéseket intézett hozzájuk. A felek a megszabott határidőn belül eleget tettek e felhívásnak.

58 A Bizottság az általa benyújtott iratokban szereplő egyes adatok bizalmas kezelését kérte a BA-CA-n kívüli felperesekkel szemben, mivel ez utóbbi üzleti titkairól volt szó, és benyújtotta az érintett iratok nem bizalmas változatát. Mivel e bizalmas adatoknak nem volt jelentőségük a BA-CA jogalapjainak vizsgálata szempontjából, azonban kapcsolódtak más felperesek által előterjesztett jogalapokhoz, az Elsőfokú Bíróság úgy határozott, hogy az érintett iratoknak csak a nem bizalmas változatát csatolja az ügy irataihoz, mivel a bizalmas adatok nem vehetők figyelembe az eljárási szabályzat 67. cikke 3. §-ának értelmében.

59 A felek szóbeli előadásait és az Elsőfokú Bíróság kérdéseire adott válaszait a 2005. október 11-i tárgyaláson az Elsőfokú Bíróság meghallgatta. Ez utóbbi egyik kérdésére válaszként az Erste iratokat nyújtott be a piaci részesedésével kapcsolatban. Miután a többi fél írásban nyilatkozott ezen iratokkal kapcsolatban, 2005. november 7-én sor került a szóbeli szakasz lezárására.

60 Az RZB (a T-259/02. sz. ügy felperese) azt kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság:

– semmisítse meg a megtámadott határozatot annyiban, amennyiben az őt érinti;

– másodlagosan csökkentse a vele szemben kiszabott bírságot;

– a Bizottságot kötelezze a költségek viselésére.

61 A BA-CA (a T-260/02. sz. ügy felperese) azt kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság:

– semmisítse meg a megtámadott határozatot annyiban, amennyiben az őt érinti;

– másodlagosan megfelelően csökkentse a vele szemben kiszabott bírságot;

– a Bizottságot kötelezze a költségek viselésére.

62 Az AVB (a T-261/02. sz. ügy felperese, korábban BAWAG) azt kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság:

– semmisítse meg a megtámadott határozat 1–3. cikkét annyiban, amennyiben azok a BAWAG-ot érintik;

– másodlagosan csökkentse méltányos összegűre a BAWAG-gal szemben kiszabott bírságot;

– a Bizottságot kötelezze a költségek viselésére.

63 Az RLB (a T-262/02. sz. ügy felperese) azt kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság:

– semmisítse meg a megtámadott határozatot;

– másodlagosan semmisítse meg a megtámadott határozat 3. és 4. cikkét annyiban, amennyiben azok őt érintik;

– a Bizottságot kötelezze a költségek viselésére.

64 A BAWAG PSK (a T-263/02. sz. ügy felperese, korábban PSK) azt kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság:

– semmisítse meg a megtámadott határozat 1-3. cikkét annyiban, amennyiben azok a PSK-t érintik;

– másodlagosan csökkentse megfelelő összegűre a PSK-val szemben kiszabott bírságot;

– a Bizottságot kötelezze a költségek viselésére.

65 Az Erste (a T-264/02. sz. ügy felperese) azt kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság:

– semmisítse meg a megtámadott határozatot annyiban, amennyiben az őt érinti;

– másodlagosan semmisítse meg a rá kiszabott bírság összegét;

– harmadlagosan csökkentse megfelelő összegűre az említett bírság összegét;

– a Bizottságot kötelezze a költségek viselésére.

66 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo (a T-271/02. sz. ügy felperesei) azt kérik, hogy az Elsőfokú Bíróság:

– semmisítse meg a megtámadott határozat 1. cikkét annyiban, amennyiben az őket érinti;

– semmisítse meg a megtámadott határozat 2. cikkének első mondatát annyiban, amennyiben az őket érinti;

– semmisítse meg a megtámadott határozat 3. cikkét annyiban, amennyiben az őket érinti, vagy másodlagosan csökkentse az e cikkben velük szemben kiszabott bírság összegét;

– az első kérelem elutasítása esetén semmisítse meg az FPÖ panasztevői minőségben történő beavatkozását, illetve a kifogásközlések FPÖ-vel történő közlését megengedő határozatokat;

– a Bizottságot kötelezze a költségek viselésére.

67 A T-259/02. sz. ügyben a Bizottság azt kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság:

– utasítsa el a keresetet;

– emelje az RZB-vel szemben kiszabott bírság összegét 33,75 millió euróra;

– a felperest kötelezze a költségek viselésére.

68 A T-260/02–T-264/02., és a T-271/02. sz. ügyekben a Bizottság azt kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság:

– utasítsa el a kereseteket;

– a felpereseket kötelezze a költségek viselésére.

A BAWAG-ot (T-261/02. sz. ügy) és a PSK-t (T-263/02. sz. ügy) érintő szerkezetátalakítás hatásáról

69 2006. január 16-i levelében a BAWAG és a PSK ügyvédje arról tájékoztatta az Elsőfokú Bíróságot, hogy azon vállalkozáscsoport szerkezetátalakításának következtében, amelyhez e két hitelintézet is tartozott, a BAWAG PSK a T-261/02. és a T-263/02. sz. ügyek felpereseinek a jogutódja.

70 Az e levélhez csatolt iratokból egyrészt kitűnik, hogy a BAWAG a BAWAG PSK-ra ruházta át a banki tevékenységeit, és AVB-re változtatta a nevét, másrészt hogy a PSK egyesült a BAWAG PSK-val. 2006. január 16-i levelében a BAWAG és a PSK ügyvédje kifejtette, hogy a BAWAG PSK a BAWAG egyetlen jogutódja ez utóbbi banki tevékenységei tekintetében.

71 A közösségi bíróságok tudomásul vehetik az eljárásban részt vevő fél nevének megváltozását. Továbbá valamely jogi aktus címzettje által indított megsemmisítés iránti keresetet folytathatja az utóbbi egyetemes jogutódja, különösen természetes személy halála vagy jogi személy megszűnése esetén, ha az összes joga és kötelezettsége átszáll a jogutódra (lásd ebben az értelemben a Bíróság 92/82. sz., Gutmann kontra Bizottság ügyben 1983. október 20-án hozott ítéletének [EBHT 1983., 3127. o.] 2. pontját és a 294/83. sz., Les Verts kontra Parlament ügyben 1986. április 23-án hozott ítéletének [EBHT 1986., 1339. o.] 13–18. pontját). Emlékeztetni kell arra, hogy ilyen esetben az egyetemes jogutód a megtámadott jogi aktus címzettjeként szükségszerűen teljes joggal elődje helyébe lép.

72 Másfelől azonban a közösségi bíróság a szankciókkal kapcsolatban nem rendelkezik hatáskörrel arra – sem az EK 230. cikk szerinti megsemmisítés iránti kereset keretében, sem az EK 229. cikk szerinti korlátlan felülvizsgálati jogköre gyakorlásakor –, hogy megváltoztassa valamely közösségi intézmény határozatát a

címzettnek más természetes vagy jogi személyre való kicserélésével, ha a címzett még létezik. E hatáskör kizárólag a kérdéses határozatot elfogadó intézményt illeti. Következésképpen azután, hogy a hatáskörrel rendelkező intézmény elfogadta a határozatot, és ezzel meghatározta azt a személyt, akinek a határozatot címezi, nem az Elsőfokú Bíróság feladata, hogy az utóbbi személyt felváltsa valamely másik személlyel (lásd ebben az értelemben az Elsőfokú Bíróság T-67/00., T-68/00., T-71/00. és T-78/00. sz., JFE Engineering és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2004. július 8-án hozott ítéletének [EBHT 2004., II-2501. o.] 47. pontját).

73 Meg kell jegyezni továbbá, hogy valamely jogi aktus címzettjeként valamely személy által annak érdekében indított kereset, hogy jogait gyakorolja az EK 230. cikk szerinti megsemmisítés és/vagy az EK 229. cikk szerinti megváltoztatás iránti kereset keretében, nem szállhat át olyan személyre, aki nem címzettje a jogi aktusnak. Ha az ilyen átszállás megengedhető lenne, eltérő minőségben indították volna a keresetet, mint amelyben azt állítólag folytatják. Az ilyen átszállás a jogi aktus címzettje és a jogi aktus címzettjeként eljáró személy különbözőségéhez is vezetne (a fenti 72. pontban hivatkozott JFE Engineering és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 48. pontja).

74 Tudomásul kell tehát venni a BAWAG nevének AVB-re történő változását, valamint azt a tényt, hogy a fent említett egyesülés következtében a BAWAG PSK lett a PSK jogutódja. Ugyanakkor az AVB a T-261/02. sz. ügyben nem léphet a BAWAG PSK helyére, bármi is e szerkezetátalakítás osztrák jog szerinti következménye. Ennélfogva a BAWAG (amelynek neve mostantól AVB) marad a T-261/02. sz. ügy felperese, míg a BAWAG PSK lett teljes joggal a T-263/02. sz. ügy felperese.

75 Mivel a megtámadott határozatnak a BAWAG és a PSK voltak a címzettjei, és ez utóbbiak a korábbi nevükön terjesztették az Elsőfokú Bíróság elé írásbeli és szóbeli érveiket, ez utóbbi nevek fogják jelölni a felpereseket a továbbiakban a jelen ítéletben.

A jogkérdésről

I – *A megtámadott határozat teljes megsemmisítésére irányuló keresetekről*

A – *Az eljárási szabályok megsértésére alapított jogalapokról*

1. A meghallgatási tisztviselő zárójelentéséről (T-260/02., T-261/02. és T-263/02. sz. ügyek)

a) A felperesek érvei

76 A BA-CA, a BAWAG és a PSK előadják, hogy a meghallgatási tisztviselő zárójelentésének a felperesek számára az egyes versenyjogi eljárásokban a meghallgatási tisztviselők megbízásáról szóló, 2001. május 23-i 2001/462/EK, ESZAK bizottsági határozat (HL L 162., 21. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 2. kötet, 151. o.) 16. cikkének (3) cikkével összhangban megküldött példányán (a továbbiakban: megbízás) nem szerepel aláírás. Szerintük ez a lényeges eljárási szabályok megsértése, amely indokolja a megtámadott határozat megsemmisítését.

77 A BAWAG és a PSK (T-261/02. és T-263/02. sz. ügyek) kifejtik, hogy az a körüli bizonytalanság, hogy a számukra megküldött zárójelentés valóban a végleges változat-e, csorbította azon lehetőségüket, hogy a megtámadott határozat ellen hatékonyan védekezhessenek.

78 A BA-CA (T-260/02. sz. ügy) úgy érvel, hogy a megtámadott határozat Bizottság általi elfogadása szabálytalan, mivel a meghallgatási tisztviselő zárójelentése nem lett

hitelesítve. Ráadásul a tanácsadó bizottság és a testület elé terjesztett példányokon szereplő „tervezet" kifejezés befolyásolhatta a jelentés ez utóbbiak általi értékelését, és így a közigazgatási eljárás eredményét. Ezenkívül úgy véli, hogy a zárójelentést csak német nyelven terjesztették a Bizottság testülete elé, ami sérti a Bizottság 2000. november 29-i eljárási szabályzata (HL L 308., 26. o., magyar nyelvű különkiadás 1. fejezet, 3. kötet, 213. o.; a továbbiakban: a Bizottság eljárási szabályzata) 6. cikkének negyedik bekezdését. A BA-CA azt kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság fogadjon el olyan pervezető intézkedést, amely korlátlan hozzáférést biztosít számára a bizottsági iratokhoz.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

79 A megbízás 15. cikkének első bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„A meghallgatási tisztviselő az ügyben a tanácsadó bizottság elé terjesztendő határozattervezet alapján írásbeli zárójelentést készít a 13. cikk (1) bekezdésében említett, meghallgatáshoz való jog tiszteletben tartásáról. Ebben a jelentésben mérlegelni kell többek között azt is, vajon a határozattervezet csak azokkal a kifogásokkal foglalkozik-e, amelyek vonatkozásában a felek lehetőséget kaptak álláspontjaik ismertetésére, valamint adott esetben ki kell térni a 14. cikk szerinti vizsgálat tárgyilagosságára."

80 A megbízás 16. cikke szerint:

„(1) A meghallgatási tisztviselő zárójelentését csatolják a Bizottság elé terjesztett határozattervezethez annak érdekében, hogy a Bizottság egyedi ügyben hozott döntése során tájékozott legyen az eljárás bonyolításával és a meghallgatáshoz való jog tiszteletben tartásával kapcsolatos valamennyi lényeges információról.

(2) A meghallgatási tisztviselő a határozat tervezetében történt esetleges módosítások ismeretében a Bizottság határozatának megszületéséig módosíthatja a zárójelentést.

(3) A Bizottság a határozattal együtt megküldi a meghallgatási tisztviselő zárójelentését a határozat címzettjeinek. A Bizottság a határozattal együtt a meghallgatási tisztviselő zárójelentését az *Európai Közösségek Hivatalos Lap*jában kihirdeti, figyelembe véve a vállalkozások üzleti titkainak védelméhez fűződő jogos érdekét."

81 Először is azon jogalapot illetően, amely szerint a zárójelentés nem volt aláírva, meg kell állapítani, hogy a Bizottság az említett jelentés három (német nyelvű) példányát nyújtotta be az ellenkérelmeihez csatoltan, azaz:

– a megtámadott határozat címzettjeinek megküldött példányt;

– a tanácsadó bizottságnak megküldött példányt;

– a Bizottság testületének megküldött példányt,

amely példányok szövege megegyezik, azonban csak a másodikon szerepel aláírás. Ezenkívül a két utóbbi példányon az „Entwurf" (tervezet) és az „Intern" (belső) kifejezések szerepelnek.

82 Ezen iratokból kitűnik, hogy a meghallgatási tisztviselő a zárójelentés legalább egy példányát ellátta a kézjegyével, ami azt bizonyítja, hogy e szöveg végleges volt, és amelynek az illetékes hatóságoknak történő megküldése a meghallgatási tisztviselő szándékának megfelelt. E körülmények között az a tény, hogy a jelentés más, az aláírttal azonos példányait küldték meg a címzetteknek (eltekintve bizonyos esetekben a „tervezet" kifejezés törlésétől), anélkül, hogy azok kézjeggyel lettek volna ellátva, nem minősül a lényeges eljárási szabályok olyan megsértésének, amely igazolhatná a megtámadott határozat megsemmisítését.

83 Hatástalan a BAWAG és a PSK azon kifogása, amely szerint az aláírás hiánya a zárójelentés számukra – a megtámadott határozatról szóló értesítéssel egy időben – megküldött példányán megsértette a védelemhez való jogukat, mivel nehezebbé tette az említett határozattal szembeni védekezésük kidolgozását. Az aláírás e hiánya ugyanis nem sérthette a felperesek védelemhez való jogát a közigazgatási eljárás folyamán. Amennyiben a felperesek érvelése arra irányul, hogy az aláírás hiánya bizonytalanságot okozhatott az említett jelentés végleges voltát illetően, kockázatosabbá téve ez utóbbi kritikáját, és így az Elsőfokú Bíróság előtti védekezésüket, meg kell állapítani, hogy e kétségek a pervezető intézkedések által megszüntethetők voltak, valamint hogy az Elsőfokú Bíróság eljárási szabályzata 48. cikkének 2. §-a lehetővé teszi a felek számára, hogy az ilyen intézkedések eredményét illetően – adott esetben új jogalapok felhozásával – megvédjék a jogaikat.

84 Másodszor el kell utasítani a BA-CA által felhozott azon kifogást, amely a meghallgatási tisztviselő zárójelentése hitelesítésére vonatkozó állítólagos kötelezettség megsértésén alapul. A meghallgatási tisztviselő zárójelentése ugyanis nem tartozik az ESZAK-Szerződés 14. cikkében, az EK-Szerződés 249. cikkében és az Euratom-Szerződés 161. cikkében említett jogi aktusok közé, amelyek hitelesítése kötelező a Bizottság eljárási szabályzata 18. cikkének ötödik bekezdése értelmében.

85 Harmadszor a zárójelentésnek a tanácsadó bizottság és a Bizottság testülete elé terjesztett példányain szereplő „tervezet" kifejezést illetően emlékeztetni kell arra,

hogy a megbízás 16. cikkének (2) bekezdése akként rendelkezik, hogy a meghallgatási tisztviselő a határozat tervezetében történt esetleges módosítások ismeretében a Bizottság határozatának megszületéséig módosíthatja a zárójelentést. Nem jogellenes tehát, hogy a „tervezet" kifejezés szerepel a jelentésen az illetékes szerveknek történő megküldése időpontjában. Az, hogy e „tervezet" helyébe nem lép végleges változat, amennyiben nem lett módosítva, nem teszi jogellenessé az ez alapján elfogadott határozatot. Nem valószínű, hogy a Bizottság tagjai valamely bírságot kiszabó határozat meghozatala előtt elhanyagolnák a megbízás 16. cikkének (1) bekezdésében előírt azon kötelességüket, hogy figyelembe vegyék a meghallgatási tisztviselő zárójelentését az azon szereplő „tervezet" kifejezés miatt.

86 Negyedszer meg kell állapítani, hogy megalapozatlan a BA-CA által hivatkozott gyanú, amely szerint nem küldték meg a zárójelentést az előírt nyelvek mindegyikén az illetékes szerveknek. E tekintetben a Bizottság eljárási szabályzata 6. cikkének negyedik bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„A napirendet és a szükséges munkaanyagokat a Bizottság tagjainak azokon a határidőkön belül és azokon a munkanyelveken kell eljuttatni, amelyeket a Bizottság a 25. cikknek megfelelően megállapít."

87 Közismert, hogy a Bizottság munkaanyagai általános szabályként német, angol és francia nyelven készülnek.

88 A Bizottság a pervezető intézkedések keretében elkészítette a zárójelentés német, angol és francia nyelvű változatát, amelyekhez csatolta a Bizottság főtitkárságának a 2002. június 4-i megjegyzéseit, amiből következik, hogy e változat jutott el a Bizottság tagjaihoz. Következésképpen a BA-CA kifogása ténybelileg megalapozatlan.

89 El kell utasítani a BA-CA-nak a bizottsági iratokhoz való korlátlan hozzáférés biztosítására irányuló kérelmét is. A fentiekből következik, hogy ezen intézkedés nem szükséges ahhoz, hogy lehetővé tegye számára annak ellenőrzését, hogy a meghallgatási tisztviselő zárójelentése valóban elkészült-e valamenyi szükséges nyelvi változatban. A BA-CA egyébiránt nem fejtette ki, hogy mely általa emelt más kifogás keretében bizonyulhatna szükségesnek a Bizottság közigazgatási aktájának bemutatása.

90 Ennélfogva a meghallgatási tisztviselő zárójelentését illetően a BA-CA, a BAWAG és a PSK által emelt kifogásokat el kell utasítani.

2. Az FPÖ politikai pártnak a közigazgatási eljárás során betöltött szerepéről (T-260/02. és T-271/02. sz. ügyek)

a) A felek érvei

91 A BA-CA, az ÖVAG és a NÖ-Hypo kifogásolják, hogy a Bizottság szabálytalanul járt el, egyrészt amikor a 17. rendelet 3. cikkének értelmében megengedte az FPÖ panaszosi minőségben való beavatkozását, másrészt pedig amikor közölte e politikai párttal a kifogásközlések nem bizalmas szövegváltozatát. Úgy érvelnek, hogy e határozatok megsértették a 17. rendelet 3. és 20. cikkét, valamint a védelemhez való jogukat, elsősorban azért, mert az FPÖ panasza, amelyet a bizottsági eljárás megindítását követően terjesztett elő, nem szolgált ez utóbbi alapjául; másodsorban pedig azért, mert az FPÖ nem hivatkozhat a 17. rendelet 3. cikke szerinti kérelem benyújtásához fűződő jogos érdekre, mivel a banki ügyfél minősége nem elegendő e tekintetben; harmadsorban mert a szóbeli meghallgatások már lezajlottak e két határozat meghozatalakor, és negyedsorban mert a Bizottság nem kapott az FPÖ-től a panaszosi kötelezettségek tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettségvállalást. Szerintük e szabálytalanságok következtében a megtámadott határozatot meg kell semmisíteni.

92 A BA-CA továbbá kifogásolja, hogy a Bizottság megsértette a védelemhez való jogát, amikor – több ezirányú kérelem ellenére – nem közölt vele bíróság előtt megtámadható határozatot, és ezzel megfosztotta annak lehetőségétől, hogy keresetet indítson a kifogásközlések rendelkezésre bocsátása ellen. Úgy érvel továbbá, hogy a Bizottság megsértette az EK-Szerződést, amikor nem tett meg minden tőle telhetőt annak érdekében, hogy megszűnjön a kifogásközlésekkel való visszaélés az FPÖ részéről, valamint hogy nem tiltakozott a rendelkezésre bocsátott iratok FPÖ általi visszaélésszerű felhasználása ellen, és különösen, hogy nem kérte azokat vissza.

93 A Bizottság szerint a kifogásközléseknek az FPÖ rendelkezésére bocsátását illetően emelt kifogások nem állnak semmilyen kapcsolatban a jelen eljárás tárgyával. Kifejti, hogy az FPÖ panaszosként való beavatkozásának engedélyezése semmilyen hatással nem volt a megtámadott határozatra, valamint hogy a kifogásközléseknek az FPÖ rendelkezésére bocsátását engedélyező határozatnak külön eljárás tárgyát kellett volna képeznie, és mivel a jelen eljárás keretében már nem lehet utólagos keresetet benyújtani, lévén, hogy a jogvesztő határidő már eltelt.

94 Viszonválaszában a Bizottság hozzáfűzi, hogy a felpereseknek nincs kereshetőségi joguk az EK 230. cikk negyedik bekezdése értelmében az FPÖ panaszosként való beavatkozása, illetve a kifogásközlések rendelkezésére bocsátása ellen, mivel ezen intézkedések nem érintik a felperesek jogi helyzetét. Ráadásul a Bizottság úgy érvel, hogy a felperesek által hivatkozott érintettség és elszenvedett kár nem a Bizottság aktusaiból következik, hanem az FPÖ által a későbbiekben, teljesen önállóan tanúsított magatartásból. A Bizottság egyébként úgy véli, hogy teljesen jogszerűen engedte meg az FPÖ számára a panaszosként való beavatkozást, és ennélfogva rendelkezésére kellett bocsátania a kifogásközléseket.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

95 A 17. rendelet 3. cikkének (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy amennyiben a Bizottság „kérelemre vagy saját hatáskörében eljárva" az EK 81. vagy EK 82. cikknek

a megsértését észleli, határozatban kötelezheti az érintett vállalkozást vagy vállalkozások társulását e jogsértés megszüntetésére. A 17. rendelet 3. cikkének (2) bekezdése szerint ilyen kérelmet azok a természetes vagy jogi személyek nyújthatnak be, akiknek jogos érdeke fűződik az ügyhöz. Az EK-Szerződés [81.] és [82.] cikke alapján kezdeményezett eljárásokban a felek meghallgatásáról szóló, 1998. december 22-i 2842/98/EK bizottsági rendelet (HL L 354., 18. o.; magyar nyelvű különkiadás 7. fejezet, 4. kötet, 204. o.) 6–8. cikkéből következik, hogy az ilyen kérelmet benyújtó személyek rendelkeznek bizonyos eljárási jogokkal, többek között a kifogásközlés nem bizalmas szövegváltozatának megismerését illetően.

96 Először is azon kérdést illetően, hogy a Bizottság megsértette-e a 17. rendelet 3. cikkét, amikor megengedte az FPÖ-nek az eljárásba való beavatkozását, el kell utasítani a felperesek azon érvét, amely szerint ilyen kérelmet nem lehet jogszerűen benyújtani attól a pillanattól kezdve, hogy a jogsértés miatt hivatalból eljárás indult. A 17. és a 2842/98 rendelet ugyanis nem követeli meg a kérelmezőkénti elismeréshez, hogy az adott kérelem a Bizottság által indított, a Szerződés megsértése miatti eljárás megindításának okaként szolgáljon, sem azt, hogy Bizottság még ne indítsa meg a vizsgálatot a bejelentett jogsértés ügyében. Ellenkező esetben ugyanis azok a személyek, akiknek jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy a Bizottság megállapítsa a versenyszabályok megsértését, az eljárás folyamán akadályoztatva lennének a 2842/98 rendelet 6-8. cikke szerint az ezen elismerésből eredő eljárási jogaik gyakorlásában.

97 Másodszor meg kell állapítani, hogy a Bizottság helyesen jutott arra a következtetésre, hogy az FPÖ helytállóan hivatkozhat ausztriai banki szolgáltatásokat igénybe vevő ügyféli helyzetére és a versenyellenes magatartások következtében elszenvedett gazdasági érdeksérelemre, hogy igazolja annak kérelmezéséhez fűződő jogos érdekét, hogy a Bizottság e magatartások tekintetében állapítsa meg az EK 81. és EK 82. cikk megsértését.

98 E tekintetben semmi nem szól az ellen, hogy a terméket vagy szolgáltatást megvásárló végső ügyfél eleget tehet a jogos érdek fogalmának a 17. rendelet 3. cikke

értelmében. Az Elsőfokú Bíróság ugyanis úgy véli, annak a végső ügyfélnek, aki igazolja, hogy a szóban forgó versenykorlátozás gazdasági érdekeit sérti vagy sértheti, e rendelkezés értelmében vett jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy kérelmet vagy panaszt nyújtson be annak érdekében, hogy a Bizottság megállapítsa az EK 81. és EK 82. cikk megsértését.

99 E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy a belső piacon a versenytorzulást megakadályozni hivatott jogszabályok végső célja a fogyasztó jólétének növelése. E célkitűzés különösen az EK 81. cikkből következik. Ha e rendelkezés első bekezdésében foglalt tilalom alkalmazhatatlannak is nyilvánítható olyan kartellek esetében, amelyek hozzájárulnak az áruk termelésének vagy forgalmazásának javításához, illetve a műszaki vagy gazdasági fejlődés előmozdításához, az EK 81. cikk harmadik bekezdésében szabályozott lehetőség feltétele azonban különösen az, hogy e kartelleknek lehetővé kell tenniük a fogyasztók méltányos részesedését a belőlük eredő előnyből. A versenyjog és a versenypolitika tagadhatatlanul kihat a terméket vagy szolgáltatást megvásárló végső ügyfél konkrét gazdasági érdekeire is. Ha ugyanis a verseny korlátozására vagy torzítására alkalmas megállapodás vagy magatartás következtében őket ért gazdasági kárra hivatkozó ügyfelek esetében elismerést nyer ahhoz fűződő jogos érdekük, hogy a Bizottság megállapítsa az EK 81. és EK 82. cikk megsértését, ez hozzájárul a versenyjog céljainak megvalósulásához.

100 E következtetést nem érinti az a tény, hogy az FPÖ először is közérdekre hivatkozott, amelyet mint ellenzéki politikai párt kívánt megvédeni, és csak ezt követően adta elő, hogy a feljelentett kartell gazdasági kárt okozott neki, ausztriai banki szolgáltatások végső igénybevevőjeként. Ezen első álláspont nem foszthatta meg az FPÖ-t attól a lehetőségtől, hogy később a 17. rendelet szerinti jogos érdekének alátámasztása végett hivatkozzon ügyfél minőségére azon bankok esetében, amelyekkel szemben eljárást indítottak, valamint a szóban forgó megállapodások következtében állítólagosan elszenvedett gazdasági természetű kárra.

101 Harmadszor, valamely érintett fél panaszoskénti elismerése, majd a kifogásközlésnek a rendelkezésére bocsátása nem tehető függővé azon feltételtől, hogy ennek meg kell előznie a Bizottság előtti szóbeli meghallgatásokat. A 17. rendelet és a 2842/98 rendelet nem szab meg külön határidőt arra, hogy a jogos érdeket igazoló harmadik személy kérelmező vagy panaszos éljen a kifogásközlésekhez való hozzáféréshez fűződő és a meghallgatáshoz való jogával a Szerződés megsértése miatt indult eljárásban. Így a 2842/98 rendelet 7. és 8. cikke mindössze azt mondja ki, hogy a Bizottság a kérelmező vagy panaszos rendelkezésére bocsátja a kifogás nem bizalmas szövegváltozatának egy példányát, és megjelöli a határidőt, amelyen belül a kérelmező vagy panaszos írásban ismertetheti észrevételeit, illetve e harmadik személyek álláspontjukat szóbeli meghallgatás során is ismertethetik, ha ezt kérik. Következésképpen a panaszos vagy kérelmező mindaddig gyakorolhatja a kifogások közléséhez és a meghallgatáshoz való jogát az EK 81. és EK 82. cikk megsértése miatt indult eljárás keretében, ameddig az eljárás folyamatban van.

102 Negyedszer, a rendelkezésére bocsátott iratok FPÖ általi felhasználásával kapcsolatos érveket illetően emlékeztetni kell arra, hogy a 2842/98 rendelet 7. cikkének megfelelően e politikai pártnak, mint kérelmezőnek, joga volt ahhoz, hogy megkapja a kifogásközlések nem bizalmas szövegváltozatát. A Bizottság az említett iratok esetleges visszaélésszerű felhasználásának puszta gyanúja miatt nem korlátozza a jogos érdekét megfelelően igazoló harmadik személy kérelmezőnek a 2842/98 rendelet 7. cikkében biztosított jogát a kifogásközlésekhez történő hozzáféréshez. Végül a rendelkezésére bocsátott iratok FPÖ általi felhasználása nem tudható be a Bizottságnak, és így nem érintheti a megtámadott határozat jogszerűségét.

103 Következésképpen a felperesek által az FPÖ-nek az eljárásba történő beavatkozásával kapcsolatosan előterjesztett jogalapokat mint megalapozatlanokat anélkül kell elutasítani, hogy szükséges lenne az Elsőfokú Bíróságnak azok elfogadhatóságáról határoznia.

3. Következtetés

104 Az eljárásjogi szabályok megsértésére alapított valamennyi jogalapot el kell utasítani.

B – *A megállapodások hibás értékelésére alapított jogalapokról*

1. Előzetes észrevételek

105 Anélkül hogy a kerekasztalok fennállását vitatnák, a BAWAG és a PSK (T-261/02. és T-263/02. sz. ügyek) a megtámadott határozat egészében történő megsemmisítését kérik, az EK 81. cikk (1) bekezdésének a megállapodások hibás értékeléséből adódó megsértésére hivatkozva.

106 Egyrészt lényegében vitatják a kerekasztalok egységes kartellnek való minősítését. Anélkül, hogy önálló jogalapra hivatkoznának, az RLB, az ÖVAG és a NÖ-Hypo (T-262/02. és T-271/02. sz. ügyek) a megállapodások határokon átnyúló hatásának hiányára alapított jogalapok keretében vitatják az egységes kartellnek való minősítést, úgy érvelve, hogy külön kell vizsgálni minden egyes kerekasztal esetében, hogy alkalmas volt-e a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására. Az Elsőfokú Bíróság ezen érveket a jelen jogalap keretében vizsgálja.

107 Másrészt a BAWAG és a PSK úgy érvelnek, hogy a kerekasztalok nem vezettek nagyfokú együttműködéshez az erős versenyben álló bankok között. Ez utóbbi kifogás lényegében a jogsértés súlyosságának értékelését érinti, és – feltéve, hogy megalapozott – nem vezethet a megtámadott határozat egészében történő megsemmisítéséhez. Így az Elsőfokú Bíróság e kifogást – a jogsértés súlyosságával kapcsolatos többi kifogással együtt – később, a bírság csökkentésére irányuló kérelmek keretében vizsgálja majd meg.

2. A kerekasztalok egységes jogsértésnek való minősítéséről (T-261/02–T-263/02. és T-271/02. sz. ügyek)

a) A felek érvei

108 Ezen ügyek felperesei arra hivatkoznak, hogy a Bizottság helytelenül állapította meg, hogy a kerekasztalok egységes és átfogó kartellt képeztek. Különösen arra hivatkoznak, hogy a különböző kerekasztalok önállóan jártak el, és a „Lombard Clubnak" nem volt sem koordináló, sem irányító szerepe velük kapcsolatban.

109 Az RLB (T-262/02. sz. ügy) nem vitatja a kerekasztalok közötti információcserét a betéteket és hiteleket illetően (az aktív és passzív ügyletekkel foglalkozó kerekasztalok, a „Lombard Club", a Kontrolling-kerekasztal), azonban úgy érvel, hogy a „Lombard Club" sohasem foglalkozott határokon átnyúló szolgáltatásokkal. Arra hivatkozik továbbá, hogy a Bizottság először az ellenkérelmében hivatkozik átfogó megállapodás fennállására.

110 A Bizottság előadja, hogy a kerekasztalok átfogó kartellnek történő minősítése indokolt. Viszonválaszához számos, az üggyel összefüggő iratot csatol, a kerekasztalok szoros kapcsolódásának alátámasztása végett.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

111 Az EK 81. cikk (1) bekezdésének megsértése nemcsak elszigetelt magatartás eredménye lehet, hanem magatartássorozat, vagy még inkább folyamatos magatartás

eredménye is. Ez az értelmezés nem vitatható azon az alapon, hogy a magatartássorozat vagy még a folytatólagos magatartás egyes elemei önmagukban is a fenti rendelkezés megsértésének minősülhetnek. Amennyiben a különböző magatartások – azonos, a közös piacon belüli versenyt korlátozó tárgyuk alapján – „átfogó terv" keretébe illeszkednek, a Bizottság a fenti cselekmények miatti felelősséget jogszerűen róhatja fel az összességében figyelembe vett jogsértésben való részvétel alapján (a Bíróság C-204/00. P., C-205/00. P., C-211/00. P., C-213/00. P., C-217/00. P. és C-219/00. P. sz., Aalborg Portland és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2004. január 7-én hozott ítéletének [EBHT 2004., I-123. o.] 258. pontja).

112 Ezzel kapcsolatban a megtámadott határozat (73) preambulumbekezdésében a következők kerülnek kifejtésre: „[...] a szóban forgó megállapodások célja a kerekasztalokon részt vevő intézmények közötti versenynek a kerekasztalokon megvitatott témák tekintetében való korlátozása és torzítása volt. E megállapodások (és a megbeszélt végrehajtási intézkedések) szükségképpen lehetővé tették a bankok számára a nyereségük növelését. Ugyanakkor e kartellektől való bármiféle eltérés – amelyek a bankok szerint biztosították az »ésszerű versenyt« – »árréscsökkenéshez« vezetne." A Bizottság e helyen tehát lényegében megállapítja, hogy létezett egy átfogó terv, amelynek célja a versenynek a kerekasztalok tárgyát képező valamennyi banki szolgáltatás tekintetében való kizárása volt. El kell tehát utasítani az RLB azon kifogását, amely szerint a Bizottság az egységes átfogó kartell fennállására először az ellenkérelmében hivatkozott volna.

113 Annak ellenőrzése végett, hogy a Bizottság megállapíthatta-e jogszerűen a rendelkezésére álló bizonyítékok alapján, hogy a különböző kerekasztalok keretében történő együttműködések egy átfogó, versenykorlátozó terv keretébe illeszkednek, meg kell vizsgálni a megtámadott határozatnak az olyan megállapításokat tartalmazó részeit, amelyeken a Bizottságnak az egységes kartell fennállását illető következtetése alapul, és amelyekre a T-261/02–T-263/02. és T-271/02. sz. ügyekben benyújtott viszonválaszaiban hivatkozik, valamint meg kell vizsgálni az említett viszonválaszhoz csatolt azon iratokat, amelyekre e megállapításokat alapította.

114 Először is annak bizonyítása végett, hogy a „Lombard Club" – mint a többi kerekasztal legfelső szintje – elé számos más kerekasztal terjesztett kérdést, a Bizottság az említett szerv 1995. június 7-i és 1996. május 8-i találkozóival kapcsolatos iratokra hivatkozik.

115 Az 1995. június 7-i találkozót illetően a megtámadott határozat (167) preambulumbekezdése a CA egyik igazgatósági tagja által készített „bizalmas feljegyzésre" hivatkozik, amely a BA, a CA, a BAWAG, a GiroCredit, az RZB és a PSK képviselőinek az 1995. május 24-i informális megbeszélésére vonatkozik, és amelynek tárgya számos, a „Lombard Club" 1995. június 7-i ülésén megvizsgálandó és eldöntendő kérdés volt. E dokumentum alátámasztja, hogy a kerekasztalok ténylegesen a „Lombard Club" elé terjesztettek különböző tárgyú kérdéseket, többek között olyan, határokon átnyúló jellegű szolgáltatásokkal kapcsolatosakat is, mint a magánszemélyek és a vállalkozások tekintetében alkalmazandó hitel- és betétkamatlábra, valamint a hitelfeltételekre – beleértve az exporthitelek feltételeit – vonatkozó együttműködés.

116 A „Lombard Club" 1996. május 8-i találkozóját illetően a megtámadott határozat (248) preambulumbekezdése három iratra hivatkozik: az első a NÖ-Hypo irataihoz csatolt, – többek között e bank vezérigazgatóinak szóló – 1996. május 10-i feljegyzés, amely szerint a „Lombard Club" 1996. május 8-i találkozóján a „vezérigazgatók kerekasztala megállapodott bizonyos alapvető kérdésekről", többek között az exportfinanszírozásnál szokásos banki haszonrésről (Hausbankspanne), a különböző típusú kölcsönök kamatlábairól és egyéb feltételeiről, a kamatlábak és a kezelési költségek közzétételéről. A második irat hozzáteszi, hogy „ki kell dolgozni egy javaslatot az értékpapírügyletekre és a pénzforgalmi műveletekre vonatkozó legkisebb jutalékkal kapcsolatban", míg a harmadik irat a „Lombard Club" e találkozóján elfogadott javaslatokat tartalmazza. Ezen iratok szintén alátámasztják azt, hogy a „Lombard Club" számos külön kerekasztalhoz tartozó kérdéssel foglalkozott, és hozott azokban határozatot. Az első két irat különösen azt a megállapítást erősítik meg, amely szerint a „Lombard Club" hatáskörrel rendelkezett bizonyos jelentős, határokon átnyúló műveletek – mint az exporthitelek, az értékpapírügyletek és a pénzforgalmi műveletek – árának rögzítését illetően.

117 Másodszor, a Bizottság által a megtámadott határozat (216) és (284) preambulumbekezdésében hivatkozott iratokból kitűnik, hogy a „Lombard Club" hozta meg az alapvető döntéseket. A megtámadott határozat (216) preambulumbekezdése a passzív műveletekkel és a lakossági hitelekkel kapcsolatos bécsi kerekasztal 1996. február 6-i ülésére vonatkozó feljegyzésre hivatkozik, amelynek a címzettje az érintett bankok egyikének a vezérigazgatója, tárgya pedig a „Lombard Club" következő napra tervezett találkozójának az előkészítése. E feljegyzés szerint „arra lehet számít, hogy a »Lombard Club« [1996.] február 7-i találkozója lényeges határozatokat hoz majd" a kerekasztal során megvitatott kérdések némelyikét illetően. A megtámadott határozat (284) preambulumbekezdése a BAWAG egyik alkalmazottja által a „passzív műveletekkel" kapcsolatos, 1996. október 25-i kerekasztalról készített feljegyzésre hivatkozik, amelynek során a betétkönyvek kamatlábainak csökkentését vitatták meg. E feljegyzés szerint 1996. november 12-re szerveztek egy passzív műveletekkel kapcsolatos szövetségi kerekasztalt a célból, hogy ott „ajánlásokat készítsenek a vezérigazgatók 1996. november 13-i Lombard találkozójára". Ezen iratok egyértelműen arra utalnak, hogy a szerzőik arra számítottak, hogy a „Lombard Club" elvi határozatokat hoz a többi kerekasztalon megvitatott kérdésekkel kapcsolatban.

118 Harmadszor, a Bizottság megállapította, hogy a „Lombard Club" választottbírósági feladatokat is ellátott, és a különböző csoportok hozzá fordultak fegyelmi problémák esetén. E megállapítás alapja többek között a megtámadott határozat (166) preambulumbekezdésének a hivatkozása a PSK egyik belső feljegyzésére, amely az 1995. május 24-i „bankok közötti tapasztalatcsere" összefoglalása, amely szerint „a feltételekkel kapcsolatos fegyelem kérdésével a júniusi »Lombard Club« foglalkozik majd", a résztvevők pedig azon a véleményen voltak, hogy csak akkor várható el nagyobb fegyelem, ha a „minimális haszonrés fenntartása az igazgatósági tagok »becsületbeli ügyévé« válik". Ezen irat alátámasztja, hogy a „Lombard Clubot" a többi kerekasztal tagjai úgy tekintették, mint a megállapodások tiszteletben tartását illető „fegyelmi" problémák megoldására alkalmas szervet.

119 Negyedszer, a megtámadott határozat (67) preambulumbekezdése leírja a kerekasztalok szoros kapcsolódását és a döntéshozatali folyamatukat, kifejtve, hogy „a közös döntéshozatali folyamat gyakran [...] több kerekasztal (legtöbbször az aktív és/vagy passzív műveletekkel foglalkozó bécsi és szövetségi kerekasztalok, a »Minilombard« és a »Lombard Club«) megtartását is megkövetelte". E megállapítás

két, az aktív és passzív műveletekkel foglalkozó bécsi kerekasztal 1995. augusztus 30-i ülésével kapcsolatos dokumentumra támaszkodik, amelyekből kitűnik, hogy a bankok képviselői az OeNB kamatcsökkentésével kapcsolatos reakcióikat beszélték meg. Az aktív és passzív műveletekkel kapcsolatos következő, 1995. szeptember 7-i találkozó során egy, a lakossági hitel- és betétkamatokra vonatkozó határozat elfogadását tervezték, míg a vállalati hitelkamatok esetleges kiigazításáról szóló végleges döntést az 1995. szeptember 13-i „Lombard Clubnak" kellett meghoznia a „Minilombard" 1995. szeptember 8-i találkozóján elkészített javaslat alapján. Ezen egybehangzó dokumentumokból kitűnik, hogy a lakossági és vállalati aktív- és passzív ügyleti kamatokkal foglalkozó kerekasztalok egy közös terv keretébe illeszkedtek, amelynek célja – a kamatlábakon keresztül – a verseny átfogó korlátozása volt.

120 Ötödször, a megtámadott határozat (126), (130) és (237) preambulumbekezdése annak alátámasztására nyújt példákat, hogy a kerekasztalok néha közös találkozókat tartottak, hogy a csoportok hatáskörei átfedték egymást, valamint hogy a kerekasztalok kölcsönösen tájékoztatták egymást a tevékenységükről. Míg a (126) preambulumbekezdés a Kontrolling-kerekasztal 1994. decemberi találkozóját írja le, a (130) preambulumbekezdés viszont a treasury-vezetők kerekasztalának 1995. január eleji találkozójára hivatkozik. Az e kerekasztalra szóló meghívó, amely szerint e találkozón a rövid távú hitelek és betétek kamatlábait vizsgálják meg, arra utal, hogy azon résztvevőknek, akiknek nincs közvetlen befolyása a bankjuk rögzített kamatozású rövid távú hitelei kamatlábának a meghatározását illetően, meg kell kérniük a „nagyvállalati ügyfélkezelés" egyik illetékesét (például a „nagyvállalati ügyfélkezelés" illetékesei kerekasztalának egy tagját), hogy kísérje el őket. A (237) preambulumbekezdés a regionális jelzáloghitel-intézetek egyesülete által a tagjainak címzett üzenetet idézi, amely a „Minilombard" 1996. április 23-i találkozójáról tájékoztat, és a fenti 119. pontban leírthoz hasonló döntéshozatali folyamatot tervez.

121 E tényezők összességükben alátámasztják a Bizottság azon következtetését, amely szerint az árverseny korlátozása céljából létezett egy elvi megállapodás a kartellben részt vevő valamennyi bank között mind a lakossági, mind a vállalati – beleértve a „nagyvállalati" – banki szolgáltatások széles körét illetően. Az, hogy az idézett

dokumentumok nem hivatkoznak kifejezetten a különböző találkozók által érintett valamennyi banki szolgáltatásra, sem az összes kerekasztalra, nem érinti e következtetést.

122 Noha igaz, hogy a Bizottság ebben az összefüggésben bizonyos olyan dokumentumokra is hivatkozott, amelyek nem relevánsak a következtetése alátámasztása szempontjából, mivel nem a jogsértés időtartamára vonatkoznak, illetve nem érintik a bécsi „Lombard Clubot" (ez a helyzet a megtámadott határozat (66), (107) és (160) preambulumbekezdésében idézett dokumentumok esetében, amelyek a „Lombard Club" határozatainak a különböző kerekasztalok szintjén történő végrehajtásával kapcsolatosak), e tény nem kérdőjelezi meg azt a következtetést, amely szerint a kerekasztalok egy átfogó terv keretébe illeszkednek, és közös célt követnek.

123 A fenti 114–121. pontban elemzett iratokból kitűnik, hogy a „Lombard Club" határozatai főleg elvi kérdéseket érintettek, és más kerekasztalok készítették őket részletesen elő. A feladatok ilyetén elosztása megmagyarázza – ellentétben az RLB állításával –, hogy a „Lombard Club" keretében a bankok vezérigazgatói hogyan tudták irányítani a kartellt évente csupán tizenegyszer ülve össze.

124 El kell továbbá utasítani a BAWAG és a PSK azon érvelését, amely e dokumentumok bizonyító erejét próbálja csökkenteni, arra hivatkozva, hogy „a »Lombard Club« szerepét a többi találkozók résztvevői, akik általában a középvezetés tagjai, tévesen és túlértékelték". A fent elemzett iratok egy részének az adott bankok vezérigazgatói a készítői vagy címzettjei, akik személyesen részt vettek a „Lombard Club" találkozóin, és így behatóan ismerték annak szerepét. Nem róható tehát fel a Bizottságnak, hogy eltúlozta volna ezen iratok bizonyító erejét.

125 Végül – ellentétben a BAWAG és a PSK állításaival – a megvizsgált iratokból kitűnik, hogy a megtámadott határozat (304) és (306) preambulumbekezdésében a „Lombard Club" irányító szerepére tett hivatkozások nem egyedi esetek. Ezt erősíti meg továbbá a CA egyik belső feljegyzése is, amelyet a BAWAG és a PSK nyújtott be a keresete mellékleteként, és amely a címzetteket az aktív és passzív műveletekkel foglalkozó kerekasztal 1996. április 17-i ülésének tartamáról tájékoztatja. E feljegyzés egy olyan javaslat kidolgozásáról szól, amely először e kerekasztal keretében együttműködés, majd vita és adott esetben a „Lombard Club" keretében megállapodás tárgyát képezné.

126 A fenti megfontolásokból következik, hogy a kerekasztalok egységes átfogó kartellnek minősítése ellen felhozott kifogások nem megalapozottak.

C – *A megtámadott határozat címzettjeinek kiválasztásáról (T-271/02. sz. ügy)*

1. A felek érvei

a) A felperesek érvei

127 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo szerint a megtámadott határozat címzettjeinek kiválasztása őket illetően jogellenes. Nem vitatják az e választáshoz szerintük elfogadott kritériumokat, a főbb kerekasztalokon való részvétel gyakoriságát, valamint a hitelintézet méretét az osztrák bankpiacon. Ugyanakkor úgy érvelnek, hogy e kritériumok alkalmazása jogellenes, mert nincs kellőképpen megindokolva, hibás ténymegállapításokon nyugszik, és nem veszi figyelembe az egyenlő bánásmód elvét.

Az ÖVAG és a NÖ-Hypo arra hivatkoznak, hogy a megtámadott határozat nem fejti ki, hogy milyen indokok és mely kritériumok alapján választotta ki a Bizottság az aktív és/vagy passzív műveletekkel foglalkozó bécsi és szövetségi kerekasztalokat, beleértve a szabadfoglalkozású ügyfelekkel, valamint a lakossági hitelekkel foglalkozó kerekasztalokat is, a „Minilombardot" és a Kontrolling-kerekasztalt mint „legfontosabb" kerekasztalokat.

128 Kifogásolják továbbá, hogy a Bizottság nem foglalt állást a megtámadott határozatban azon érvükkel kapcsolatban, amely szerint a kerekasztalok döntéshozatali folyamatát a nagybankok egy „szűk köre" határozta meg, amelynek ők nem voltak a tagjai, és amely szerintük a kerekasztalok közül a legfontosabb volt.

129 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo elismerik, hogy részt vettek a határozatban „legfontosabbnak" minősített kerekasztalok némely ülésén, de úgy érvelnek, hogy az e kerekasztalokon való részvételük gyakorisága korlátozott, és határozottan alacsonyabb volt nem csupán a határozat címzettjeiként szereplő bankok legtöbbjénél, hanem bizonyos olyan bankok részvételénél is, amelyek nem is címzettjei a határozatnak.

130 Kifejtik, hogy a megtámadott határozat többször is hivatkozik arra, hogy a CA, a BA, az RZB, az Erste vagy a GiroCredit, a PSK és (ritkábban) a BAWAG részt vett a „bankok szűk körében", amelynek keretében a legnagyobb osztrák bankok képviselői találkoztak, többek között a „Lombard Club" előkészítése céljából. Úgy érvelnek, hogy magát az együttműködési folyamatot az említett „szűk kör" határozta meg, amelynek ők nem voltak tagjai. Az ÖVAG és a NÖ-Hypo szerint a megtámadott határozat címzettjeinek köre teljesen más lett volna, ha a Bizottság helyesen „főbb kerekasztaloknak" minősítette volna a „Lombard Clubot", és különösen a „szűk kör" találkozóit, amelyeken minden döntést előkészítettek.

131 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo úgy vélik továbbá, hogy a megtámadott határozatban való szereplésük nem indokolt a bankok méretét illető kritérium tekintetében, valamint hogy a Bizottság megsértette az egyenlőség elvét azzal, hogy őket a megtámadott határozat címzettjeiként kiválasztotta.

b) A Bizottság érvei

132 A Bizottság kifejti, hogy az intézmények osztrák piaci mérete nem tartozik a kiválasztási kritériumok közé, és a megtámadott határozat címzettjeinek kiválasztása kizárólag a főbb kerekasztalokon való részvételük gyakorisága alapján történt. A Bizottság vitatja azt az érvelést, amely szerint az ÖVAG és a NÖ-Hypo kifejezetten ritkábban vettek részt a kerekasztalokon, mint a megtámadott határozat más címzettjeinek többsége.

133 A Bizottság úgy véli, hogy nem volt köteles figyelembe venni a határozat meghozatalánál a szűkebb banki kör létezését. Előadja, hogy az ÖVAG-nak és a NÖ-Hypo-nak a határozat címzettjeként történő kiválasztásának egyetlen meghatározó pontja – a többi bankhoz hasonlóan – a főbb kerekasztalokon való gyakori részvételük volt, valamint az a tény, hogy e kerekasztalok keretében megállapodtak a kamatokról és az alkalmazási feltételekről. Viszonválaszában hozzáteszi, hogy amennyiben a „Lombard Club" bizonyos tagjai előzetesen egyeztettek és információt cseréltek, e megbeszélések csupán a különböző kerekasztalok keretében történő együttműködés előkészítését szolgálták.

2. Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

a) A Bizottság által alkalmazott kritériumokról és az intézmények méretéről

134 Először is meg kell állapítani, hogy az ÖVAG és a NÖ-Hypo azon érvelése, amely szerint a vállalkozások méretét fogadta el a Bizottság a megtámadott határozat címzettjei meghatározásának kritériumaként, a megtámadott határozat (470) preambulumbekezdésének a téves értelmezéséből fakad, amely bekezdés a következőképpen szól:

„Jelen határozat címzettjeit a főbb kerekasztalokon való különösen gyakori részvétel alapján határozta meg a Bizottság. E kerekasztalok az aktív és/vagy passzív műveletekkel foglalkozó bécsi és a szövetségi szintű kerekasztalok (beleértve a szabadfoglalkozású ügyfelekkel és a lakossági hitelekkel foglalkozó kerekasztalokat is), a „Minilombard" kerekasztalok, valamint a Kontrolling-kerekasztal. E bankok a NÖ-Hypo és az RBW (1997 júliusától az RLB) kivételével méretükből adódóan jelentős szerepet játszanak az osztrák bankpiacon."

135 E preambulumbekezdés utolsó mondata nem a Bizottság által alkalmazott egyik kritériumot fejt ki, hanem az egyetlen alkalmazott kritérium – azaz a főbb kerekasztalokon való gyakori részvétel – eredményét jelzi az érintett vállalkozások mérete tekintetében.

136 Ennélfogva a felpereseknek a vállalkozások méretére vonatkozó állítólagos kritérium alkalmazására vonatkozó kifogásai hatástalanok.

137 Amennyiben feltételezzük, hogy az ÖVAG és a NÖ-Hypo arra hivatkoznak továbbá, hogy a Bizottságnak a vállalkozások méretét kellett volna kritériumként alkalmaznia a címzettek kiválasztásakor, ezen érvnek nem lehet helyt adni.

138 Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint azon körülmény, hogy a felpereséhez hasonló helyzetben lévő gazdasági szereplő esetében a Bizottság nem állapított meg jogsértést, nem teszi lehetővé a felperessel szemben megállapított jogsértés kizárását, amennyiben az helyesen került megállapításra (a Bíróság C-89/85., C-104/85., C-114/85., C-116/85., C-117/85. és C-125/85–C-129/85. sz., Ahlström Osakeyhtiö és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 1993. március 31-én hozott ítéletének [EBHT 1993., I-1307. o.] 146. pontja).

139 Ezen ítélkezési gyakorlatból kitűnik, hogy a Bizottság valamennyi olyan vállalkozásnak, amely esetében megállapította a jogsértést, jogosult e jogsértést megállapító és bírságot kiszabó határozatot megküldeni. Az olyan érvelés, amelynek alapja az, hogy az ilyen határozat címzettjének helyzetét más vállalkozások (akár ugyanezen határozat címzettjei, akár nem) helyzetével hasonlítják össze, semmi esetre sem kérdőjelezheti meg a határozat jogszerűségét, amennyiben az egy ténylegesen bizonyított jogsértést állapít meg és szankcionál. Az ilyen érvek tehát hatástalanok az ÖVAG-nak és a NÖ-Hypo-nak a határozat címzettjeként történő kiválasztását illetően.

b) A főbb kerekasztalok meghatározásáról

Az indokolásról

140 A megtámadott határozatnak a fenti 134. pontban idézett (470) preambulumbekezdése „az aktív és/vagy passzív műveletekkel" foglalkozó bécsi és a szövetségi szintű kerekasztalokat (beleértve a szabadfoglalkozású ügyfelekkel és a lakossági hitelekkel foglalkozó kerekasztalokat is), a „Minilombard" kerekasztalokat, valamint a Kontrolling-kerekasztalt „főbb kerekasztalként" jelöli meg.

141 A különböző kerekasztalokat a megtámadott határozat (51) preambulumbekezdése írja le, amely világosan kifejti a fent említett kerekasztalok többségével kapcsolatban, hogy miért tulajdonított a Bizottság nekik különös jelentőséget. A „Minilombard" jelentősége nincs kifejezetten bemutatva e preambulumbekezdésben. Ugyanakkor – amint azt a Bizottság jogosan megállapítja – magától értetődik, hogy a vállalati ügyfeleknek nyújtott kölcsönök kamatlábaival foglalkozó kerekasztal különös jelentőséggel bír. E jelentőségnek nyilvánvalónak kell lennie a megtámadott határozat címzettjeiként szereplő bankok számára.

142 Mivel a Bizottság kifejtette, hogy miért minősített bizonyos kerekasztalokat különösen jelentősnek, nem köteles megmagyarázni, hogy miért nem tulajdonított ugyanilyen jelentőséget más kerekasztaloknak.

143 Ennélfogva a „főbb kerekasztalok" kiválasztásának nem megfelelő indokolására alapított kifogás nem megalapozott.

A kerekasztalok jelentőségének értékeléséről és a „bankok szűk köréről"

144 Olyan összetett megállapodás-hálózat esetében, mint amilyenről a jelen esetben is szó van, a Bizottság mérlegelési jogkörrel bír annak meghatározását illetően, hogy a különböző együttműködések közül melyeket tekinti különösen jelentősnek, és e választás csupán korlátozott bírói felülvizsgálat tárgyát képezheti. E tekintetben a Bizottság – anélkül, hogy nyilvánvaló hibát követne el – nagyobb jelentőséget tulajdoníthat az általános témájú fővárosi kerekasztaloknak, mint a regionális vagy specializált együttműködéseknek, mivel az előbbiek befolyásolhatták ez utóbbiakat. Azon tény, hogy a Bizottság által különösen jelentősnek minősített kerekasztalok

inkább bécsi székhelyű bankokat foglaltak magukban, mintsem más városban vagy régióban székhellyel bírókat, nem alkalmasak azon következtetés megcáfolására, amely szerint a Bizottság választása jogszerű volt.

145 A Bizottság nem lépte túl a mérlegelési jogkörének határait azzal, hogy nem számította a főbb kerekasztalok közé a „bankok szűk körét", amelynek keretében a legnagyobb bankok a kerekasztalokat megelőzően folytattak megbeszéléseket. Egyébként az ÖVAG és a NÖ-Hypo nem hivatkozhatnak a jogsértésben részt vevő többi vállalkozás helyzetére annak vitatása végett, hogy maguk is a megtámadott határozat címzettjei között szerepelnek.

c) Az ÖVAG és a NÖ-Hypo főbb kerekasztalokon való részvételének gyakoriságáról

146 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo főbb kerekasztalokon való részvételének gyakoriságát illetően a Bizottság által az ellenkérelméhez csatolt táblázatból – amelynek a tartalmát a felperesek nem vitatják – kitűnik, hogy e két intézmény részt vett valamennyi főbb kerekasztalon. A NÖ-Hyponak a "Minilombard" kerekasztalokon (21 találkozóból 3-on vett részt) és a Kontrolling-kerekasztalon (40 találkozóból 1-en vett részt) való részvétele nem tűnik jelentősnek. Ugyanakkor a NÖ-Hypo a 15 szövetségi kerekasztalból 14-en, az 50 bécsi kerekasztalból pedig 32-n vett részt. Az ÖVAG-ot illetően e táblázatból kitűnik, hogy a szövetségi kerekasztalok valamennyi találkozóján részt vett, az 50 bécsi kerekasztalból 42-n, a 21 „Minilombard" találkozóból 17-en, a Kontrolling-kerekasztal 40 találkozójából pedig 14-en vett részt. El kell tehát utasítani azon kifogást, amely szerint a Bizottság tévesen ítélte meg az ÖVAG és a NÖ-Hypo főbb kerekasztalokon való részvételének gyakoriságát.

d) Következtetés

147 A fenti megfontolásokból következik, hogy el kell utasítani az ÖVAG és a NÖ-Hypo által a megtámadott határozat címzettjeinek kiválasztását illetően felhozott kifogásokat.

D – *Az 1994-es keltezésű dokumentumokkal történő bizonyítás (T-271/02. sz. ügy)*

1. A felek érvei

148 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo azt kifogásolják, hogy a Bizottság megsértette az indokolási kötelezettséget azzal, hogy a jogsértés időtartamánál korábbi keltezésű dokumentumokra alapított bizonyos jelentős megállapításokat. Úgy érvelnek továbbá, hogy e dokumentumok felhasználása befolyásolhatta a bírságokkal kapcsolatos határozatot.

149 A Bizottság elismeri, hogy a kartell teljes összefüggésének leírása céljából 1994-es keltezésű dokumentumokra is hivatkozott. Úgy érvel azonban, hogy a jogsértésre vonatkozó megállapításai 1995-ös keltezésű dokumentumokon alapulnak.

2. Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

150 Az indokolási kötelezettséget nem sérti a megtámadott határozatban rögzítettnél korábbi időszakból származó dokumentumok felhasználása. A bírságot kiszabó határozatban ugyanis a Bizottság jogszerűen írja le a jogsértő magatartás nagyobb összefüggéseit.

151 Egyébként az ÖVAG és a NÖ-Hypo előadják, hogy nem vitatják a kifogásközlés tartalmát. A megtámadott határozatban szereplő konkrét megállapítások pontosságát sem vitatják, amiért azok nem a releváns időszakban keltezett bizonyítékokon alapulnak.

152 E körülmények között a megtámadott határozatban a megállapított jogsértés időtartamát megelőző időszakból származó dokumentumokra történő hivatkozás nem érinti a megtámadott határozat érvényességét.

E – *A kerekasztalok kereskedelemre gyakorolt hatásának a hiányára alapított jogalapokról*

1. Előzetes észrevételek

153 Valamennyi felperes úgy érvel, hogy a „Lombard Club" kerekasztalai nem tartoznak az EK 81. cikk (1) bekezdésében foglalt tilalom alá, mert nem voltak alkalmasak a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására.

154 A megtámadott határozatban a Bizottság átfogóan értékelte a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasságot a kerekasztalok összességének tekintetében. Ezen átfogó vizsgálat eredménye, amely a megtámadott határozat (442), (451) és (469) preambulumbekezdéseiben került kifejtésre, a következőképpen foglalható össze:

– a „Lombard Club" hálózata nagyszámú, szorosan összefonódó kerekasztalból tevődött össze, amelyek Ausztria egész területét lefedték;

– majdnem minden osztrák hitelintézetet magában foglalt;

– az Ausztriában kínált valamennyi banki termékre és szolgáltatásra vonatkozott;

– a kerekasztalok versenyellenes célja nem vitatott;

– a kartell egész Ausztriában módosította a verseny feltételeit;

– ennélfogva a kereslet tekintetében hatással lehetett a vállalkozásoknak és a fogyasztóknak – a határokon átnyúló kereskedelemhez közvetlenül vagy közvetetten kapcsolódó – magatartására;

– hatással volt a külföldi bankok piacralépést illető döntéseire is;

– következésképpen érezhetően érinthette a tagállamok közötti kereskedelmet.

E következtetést a (454)–(465) preambulumbekezdésben számos – egyrészt a kereslettel, másrészt a kínálattal kapcsolatos – példa támasztja alá.

155 A felperesek vitatják ezt az értékelést. Először is előadnak néhány általános megfontolást a határokon átnyúló jelleg értelmezését és jelen esetben történő alkalmazását illetően, arra hivatkozva többek között, hogy a különböző kerekasztaloknak a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasságát valamennyi kerekasztal tekintetében külön kellett volna megvizsgálni. Másodszor vitatják a Bizottság által a megtámadott határozat (454)–(465) preambulumbekezdésében a tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolt esetleges hatást illetően felhozott példákat. Harmadszor az RLB az RBW különleges helyzetére hivatkozik.

2. A tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasság kritériumának értelmezéséről és jelen esetben történő alkalmazásáról

a) A felek érvei

156 A felperesek úgy érvelnek, hogy a „Lombard Club" megállapodásai tisztán nemzeti kartellt képeztek, mivel csak ausztriai hitelintézetek vettek részt benne, és a célja csupán az osztrák nemzeti piacon – sőt regionális vagy helyi piacokon – való szolgáltatásnyújtás volt.

157 Az RLB az EK 5. cikkben meghatározott szubszidiaritás elvére hivatkozik, amellyel szerinte ellentétes az EK 81. cikk (1) bekezdésében meghatározott tagállamközi hatás feltételének széles értelmezése. Arra hivatkozik, hogy a torzulásmentes verseny fenntartásának a célja összeütközésbe kerülhet más gazdaságpolitikai célokkal, például a monetáris stabilitás céljával, mivel ezen összeütközések megoldása végső soron politikai kérdés. Emlékeztet arra, hogy a Bizottság a bankok közötti, kizárólag a kamatlábakat érintő, a nemzeti hatóságok által engedélyezett vagy jóváhagyott megállapodásokat úgy tekintette – 1986-ig legalábbis –, mint a tagállamok monetáris politikájának jogszerű eszközét. Az OeNB-nek a szóban forgó kerek-

asztalokon való részvételére hivatkozva az RLB úgy érvel, hogy a Bizottság nem erőltetheti a versenypolitika és a monetáris politika kapcsolatára vonatkozó aktuális elképzeléseit az osztrák bankfelügyeleti hatóságok elképzeléseinek helyére egy olyan ügyben, amelynek a hatásai csak az osztrák területen érezhetőek.

158 Mindegyik felperes úgy érvel, hogy a különböző kerekasztaloknak a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasságát külön-külön kell értékelni minden egyes kerekasztal esetében. Azon érvük alátámasztására, amely szerint nincs kapcsolat a kerekasztalok között, amely igazolná a hatásuk együttes értékelését, úgy érvelnek egyrészt, hogy a kerekasztalok egységes átfogó kartellnek minősítése hibás, másrészt pedig a kerekasztalok által érintett banki szolgáltatások különböző piacok részét képezik. Az RZB, az ÖVAG és a NÖ-Hypo előadják, hogy amennyiben önmagukban a megállapodások egyike sem bír tagállamközi hatással, az átfogó vizsgálatból nem következhet a megállapodások összességének határokon átnyúló jellege. A BAWAG, az RLB, a PSK és az Erste kiemelik, hogy nem lehet néhány kerekasztal által érintett szolgáltatás határokon átnyúló jellegéből a megállapodások összességének ilyen jellegére következtetni. Végül az RLB szerint a pénzforgalmi műveletekkel foglalkozó kerekasztalok keretében megvitatott multilaterális bankközi díjakat illetően külön vizsgálat szükséges, mivel az ezzel kapcsolatos megállapodások az EK 81. cikk (3) bekezdése alapján mentesítésben részesülhetnek.

159 A felperesek szerint nem állítható általánosságban, hogy az a kartell, amely valamely tagállam egész területét lefedi, természeténél fogva érzékelhetően érintheti a tagállamok közötti kereskedelmet. Arra következtetnek az ítélkezési gyakorlatból (a C-215/96. és C-216/96. sz., Bagnasco és társai egyesített ügyekben 1999. január 21-én hozott ítélet [EBHT 1999., I-135. o.]) és a Bizottság határozathozatali gyakorlatából (az EK-Szerződés 81. cikke alkalmazására vonatkozó eljárásban [IV/34.010 Nederlandse Vereniging van Banken {1991-es GSA megállapodás}, IV/33.793 Nederlandse Postorderbond, IV/34.234 Verenigde Nederlandse Uitgeversbedrijven és IV/34.888 Nederlandse Organisatie van Tijdschriften Uitgevers/Nederlandse Christelijke Radio Vereniging] 1999. szeptember 8-án hozott 1999/687/EK bizottsági határozat [HL L 271., 28. o., a továbbiakban: a II. holland bank határozat]), hogy ez különösen így van a hitelintézetek közötti megállapodások esetében. Szerintük a területi kiterjedésen kívül (a jelen esetben hiányzó) egyéb

körülmények is szükségesek egy „nemzeti" kartell határokon átnyúló jellegének megállapításához. Egyes felperesek szerint ehhez elengedhetetlen, hogy a kartellnek piacfelosztó hatása legyen.

160 A felperesek előadják e tekintetben, hogy nem hoztak, illetve nem terveztek olyan intézkedést, amelynek célja a külföldi versenytársak osztrák piacról történő kizárása lett volna. Egyrészt úgy érvelnek, hogy nem volt szükség ilyen intézkedésekre, mert a legjelentősebb megállapodások által érintett banki szolgáltatások (takarékbetétek, lakossági és kisvállalkozási hitelek) aligha voltak érdekesek a külföldi bankok számára. Szerintük ez volt a helyzet, mivel először is a piacralépés korlátai magasak voltak (többek között az a tény, hogy az ügyfelek a helyi bankokat részesítik előnyben, a nyelvi problémák, valamint a kiterjedt fiókhálózat szükségessége), másodszor e szolgáltatások nem eredményeztek jelentős hasznot, harmadszor pedig e szolgáltatások piaca Ausztriában telített volt. Másrészt előadják, hogy az osztrák piacon külföldi bankok is jelen voltak.

161 A Bizottság vitatja ezeket az érveket.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

A tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasság értékelését meghatározó elvekről

162 Az EK 81. cikk (1) bekezdésében szereplő, a tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolt hatásra vonatkozó feltétel célja a versenyszabályozás vonatkozásában a közösségi és a tagállami jog területének egymáshoz képest történő meghatározása. Így tehát a közösségi jog hatálya alá tartozik minden olyan megállapodás és

magatartás, amely oly módon érintheti a tagállamok közötti kereskedelem szabadságát, hogy ezzel sértheti a tagállamok közötti egységes piac célkitűzéseinek megvalósítását, különösen azáltal, hogy felosztja a nemzeti piacokat vagy megváltoztatja a közös piaci verseny szerkezetét. Ugyanakkor azon magatartások, amelyeknek a hatásai csupán egy tagállam területére korlátozódnak, a nemzeti jogrendszer hatálya alá tartoznak (a Bíróság 22/78. sz., Hugin kontra Bizottság ügyben 1979. május 31-én hozott ítéletének [EBHT 1979., 1869. o.] 17. pontja).

163 Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint ahhoz, hogy valamely vállalkozások közötti megállapodás alkalmas legyen a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására, objektív jogi vagy ténybeli tényezők összessége alapján kellő valószínűséggel lehetővé kell tennie, hogy közvetlenül vagy közvetetten, ténylegesen vagy lehetségesen olyan irányú hatást gyakoroljon a tagállamok közötti kereskedelmi szerkezetre, amely akadályozhatja a tagállamok között az egységes piac célkitűzéseinek megvalósítását (a Bíróság 42/84. sz., Remia és társai kontra Bizottság ügyben 1985. július 11-én hozott ítéletének [EBHT 1985., 2545. o.] 22. pontja). Így a Közösségen belüli kereskedelemre gyakorolt hatást rendszerint több olyan tényező együttesen váltja ki, amelyek külön-külön nem lennének szükségszerűen meghatározóak (a Bíróság C-250/92. sz. DLG-ügyben 1994. december 15-én hozott ítéletének [EBHT 1994., I-5641. o.] 54. pontja, a fenti 159. pontban hivatkozott Bagnasco és társai ügyben hozott ítélet 47. pontja, valamint a C-359/01. P. sz., British Sugar kontra Bizottság ügyben 2004. április 29-én hozott ítélet [EBHT 2004., I-4933. o.] 27. pontja).

164 E tekintetben nem lényeges, hogy a kartellnek a kereskedelemre gyakorolt hatása kedvezőtlen, semleges vagy kedvező. A verseny korlátozása alkalmas a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására, amennyiben alkalmas a kereskedelmi mozgások által egyébként követett irány megváltoztatására (a Bíróság 209/78–215/78. és 218/78. sz., Van Landewyck és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 1980. október 29-én hozott ítéletének [EBHT 1980., 3125. o.] 172. pontja). Ennélfogva el kell utasítani az egyes felperesek által felhozott azon érvet, amely szerint csupán a piacfelosztó hatások vehetőek figyelembe annak megítélése során, hogy a kartell alkalmas-e a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására.

165 A tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasság kritériumának e széles értelmezése nem ellentétes az RLB által hivatkozott szubszidiaritás elvével. Amint azt a Bizottság helyesen megállapította, a Szerződés úgy rendelkezik, hogy a torzulásmentes verseny fenntartása és egyéb jogos gazdaságpolitikai célok esetleges összeütközése esetén az EK 81. cikk (3) bekezdése alkalmazandó. Ez utóbbi tekinthető tehát olyan különös rendelkezésnek, amely a kartellek terén alkalmazza a szubszidiaritás elvét. Nem lehet tehát ezen elvre hivatkozni az EK 81. cikk hatályának korlátozása céljából (lásd ebben az értelemben az Elsőfokú Bíróság T-65/98. sz., Van den Bergh Foods kontra Bizottság ügyben 2003. október 23-án hozott ítéletének [EBHT 2003., II-4653. o.] 197. pontját).

166 Ki kell emelni továbbá, hogy valamely kartellnek a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmassága, azaz a potenciális hatása elegendő ahhoz, hogy az EK 81. cikk hatálya alá tartozzon, és nem szükséges a kereskedelem tényleges sérelmének bizonyítása (a fenti 159. pontban hivatkozott Bagnasco és társai ügyben hozott ítélet 48. pontja, és a Bíróság C-219/95. P. sz., Ferriere Nord kontra Bizottság ügyben 1997. július 17-én hozott ítéletének [EBHT 1997., I-4411. o.] 19. pontja). Azon tény, hogy a jelen esetben valamely múltbeli jogsértés utólagos értékeléséről van szó, nem módosítja e kritériumot, mivel a kartellnek a kereskedelemre gyakorolt potenciális hatása elegendő ebben az esetben. Következésképpen el kell utasítani az Erste, az ÖVAG és a NÖ-Hypo által felhozott érveket, amelyek szerint a megállapodások piacra gyakorolt hatásának állítólagos hiányát úgy kellett volna figyelembe venni, mint annak a jelét, hogy ez utóbbiak nem alkalmasak tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására.

167 Mindamellett szükséges, hogy a kartell tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolt potenciális hatása érezhető legyen, és ne legyen jelentéktelen (a Bíróság C-306/96. sz. Javico-ügyben 1998. április 28-án hozott ítéletének [EBHT 1998., I-1983. o.] 12–17. pontja; az Elsőfokú Bíróság T-213/00. sz., CMA CGM és társai kontra Bizottság ügyben 2003. március 19-én hozott ítéletének [EBHT 2003., II-913. o.; a továbbiakban: a FETTCSA-ügyben hozott ítélet] 207. pontja).

A kerekasztalok határokon átnyúló hatásának átfogó vizsgálatáról

168 Azzal kapcsolatban, hogy a Bizottságnak jogosult volt-e a jelen esetben ezt a potenciális hatást a „Lombard-hálózat" kerekasztalainak keretében létrejött megállapodások összessége tekintetében átfogóan értékelni, az ítélkezési gyakorlatból kitűnik, hogy az egymással közvetlen kapcsolatban álló, egy egész szerves részét képező megállapodásoknak a tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolt hatását együttesen kell vizsgálni, míg azon magállapodások, amelyek között nem áll fenn közvetlen kapcsolat, és amelyek különböző tevékenységeket érintenek, külön vizsgálat tárgyát kell képezzék (az Elsőfokú Bíróság T-77/94. sz., VGB és társai kontra Bizottság ügyben 1997. május 14-én ítéletének [EBHT 1997., II-759. o.] 126., 142. és 143. pontja).

169 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo állításával ellentétben e tekintetben nem döntő, hogy azonos természetű, egyszerű termékekre vonatkozó egységes szerződéses rendelkezésekről van-e szó, amelyek jelentősége nyilvánvaló a tagállamok közötti kereskedelem szempontjából.

170 Különösen az egységes jogsértés alá tartozó megállapodások vagy más magatartások között létezik olyan kapcsolat, amely indokolja és szükségessé teszi a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasság átfogó vizsgálatát. Amint az a jelen ítélet 111–125. pontjából is kitűnik, a Bizottság jogszerűen juthatott arra a következtetésre, hogy a „Lombard Club" különböző kerekasztalai keretében kötött megállapodások egy egységes jogsértés részét képezték, mivel egy átfogó tervbe illeszkedtek, amelynek célja a verseny torzítása volt.

171 A felperesek azon tényből, hogy a fenti 159. pontban hivatkozott Bagnasco és társai ügyben hozott ítéletben a Bíróság külön vizsgálta meg két különböző banki művelettel kapcsolatban az olasz bankok egyesületének tagjai által alkalmazott általános banki feltételekben szereplő kikötéseket, nem következtethetnek egy általános szabályra, amely megtiltja annak az átfogó vizsgálatát, hogy a jelen esetben érintett megállapodások alkalmasak-e a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására. A fenti 159. pontban hivatkozott Bagnasco és társai ügyben hozott ítélet

alapjául szolgáló ügyben a Bíróságnak abban az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésben kellett döntenie, hogy az említett kikötések összeegyeztethetők-e a Szerződés 85. cikkével (jelenleg EK 81. cikk). Megállapította, hogy az érintett műveletek egyike esetében az általános banki feltételeknek nem volt célja vagy hatása a verseny korlátozása, míg a másik műveletet illető kikötések nem befolyásolták a tagállamok közötti kereskedelmet. Ebben az ügyben nem merült fel, hogy átfogóan vizsgálják azon banki feltételeknek a határokon átnyúló hatását, amelyeknek az említett kikötések is részét képezték.

172 A BA-CA, a BAWAG, a PSK, az Erste, az ÖVAG és a NÖ-Hypo által felhozott azon érvet illetően, amely szerint a Bizottság figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy a kerekasztalok által érintett különböző banki termékek különböző piacokon jelennek meg, valamint hogy a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasságot e piacok mindegyikének tekintetében külön kell vizsgálni, előzetesen emlékeztetni kell arra, hogy az érintett piac meghatározásának nem ugyanaz a szerepe az EK 81. cikk alkalmazásakor, mint az EK 82. cikk alkalmazásakor. Az EK 81. cikk alkalmazásának keretében annak eldöntéséhez kell az érintett piacot meghatározni, hogy a szóban forgó megállapodás, vállalkozások társulásai által hozott döntés vagy összehangolt magatartás hatással lehet-e a tagállamok közötti kereskedelemre, és célja vagy hatása-e a közös piacon belüli verseny akadályozása, korlátozása vagy torzítása. Ezen okból az EK 81. cikk (1) bekezdése alkalmazásának keretében a Bizottság által használt piacmeghatározással szemben felhozott kifogások nem bírnak önálló jelleggel a tagállamok közötti kereskedelem érintettségével, illetve a verseny megsértésével kapcsolatos kifogásokhoz képest. Ennélfogva az érintett piac meghatározásával kapcsolatos kifogás hatástalan, amennyiben a Bizottság helyesen jutott a megtámadott határozatban említett iratok alapján arra a következtetésre, hogy a kérdéses megállapodás torzította a versenyt, és alkalmas volt a tagállamok közötti kereskedelem érezhető befolyásolására (az Elsőfokú Bíróság T-61/99. sz., Adriatica di Navigazione kontra Bizottság ügyben 2003. december 11-én hozott ítéletének [EBHT 2003., II-5349. o.] 27. pontja). A jelen esetben a piacok meghatározásával kapcsolatos kifogás a kereskedelemre gyakorolt hatás értékelésénél használt bizottsági módszert vitatja, így azt mint hatástalant nem lehet rögtön elutasítani.

173 Az ítélkezési gyakorlat szerint a figyelembe veendő piac magában foglalja az összes olyan terméket, amelyek jellegzetességeikre tekintettel különösen alkalmasak az állandó szükségletek kielégítésére, és más termékekkel kevéssé felcserélhetők (a Bíróság 322/81. sz., Michelin kontra Bizottság ügyben 1983. november 9-én hozott ítéletének [EBHT 1983., 3461. o.] 37. pontja).

174 A jelen esetben a megállapodások által érintett különböző banki szolgáltatások nem helyettesíthetők egymással. Ugyanakkor az univerzális bankok ügyfeleinek nagy része több banki szolgáltatást – betétek, hitelek, pénzforgalmi műveletek – kíván igénybe venni, és az e bankok közötti verseny e szolgáltatások összességét érintheti. Ennélfogva a szóban forgó piac szűk meghatározása ésszerűtlen lenne e tevékenységi ágazatban. Ráadásul a külön-külön történő vizsgálat nem tenné lehetővé a megállapodások hatásainak teljes körű értékelését, amely megállapodások, ha különböző termékeket, szolgáltatásokat vagy ügyfeleket (magánszemélyek vagy vállalkozások) érintenek is, mégis ugyanahhoz a tevékenységi ágazathoz tartoznak. A tagállamok közötti kereskedelem érintettsége lehet közvetett, és a piac, amelyen e hatás bekövetkezhet, nem szükségszerűen azonos azon termékek vagy szolgáltatások piacával, amelyek árait a kartell rögzítette (a Bíróság 123/83. sz. BNIC-ügyben 1985. január 30-án hozott ítéletének [EBHT 1985., 391. o.] 29. pontja, a fenti 138. pontban hivatkozott Ahlström Osakeyhtiö és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 142. pontja). Amint azt a Bizottság is jogosan megállapította a megtámadott határozat (456)–(459) preambulumbekezdésében, a lakosságnak és a vállalkozásoknak kínált széles körű banki szolgáltatások árának rögzítése összességében következményekkel bír más piacokon.

175 Következésképpen a Bizottság nem volt köteles a jelen esetben külön megvizsgálni a kerekasztalok által érintett különböző banki termékek piacait a tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolt hatás értékelése céljából (lásd analógia útján az Elsőfokú Bíróság T-29/92. sz., SPO és társai kontra Bizottság ügyben 1995. február 21-én hozott ítéletének [EBHT 1995., II-289. o.] 76–83. pontját, amely érintett piacként a hollandiai építési piacot határozta meg).

176 Ezt követően mint hatástalant el kell utasítani az RLB által felhozott érvet, amely szerint a nemzetközi pénzforgalmi műveletekkel foglalkozó kerekasztalok által megvitatott bankközi díjakra vonatkozó megállapodásoknak a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasságát a többi megállapodástól külön kell vizsgálni, mivel e megállapodások az EK 81. cikk (3) bekezdése alapján mentesítésben részesülhetnek. Először is az RLB nem hivatkozik arra, hogy e megállapodások mentesítése iránt folyamodtak volna. Továbbá a Bíróság 193/83. sz., Windsurfing International kontra Bizottság ügyben 1986. február 25-én hozott ítéletének (EBHT 1986., 611. o.) 96. és 97. pontjából kitűnik, hogy az a tény, hogy az adott megállapodás bizonyos kikötéseinek nem célja vagy hatása a verseny korlátozása, nem jelenti akadályát e megállapodás átfogó vizsgálatának. Méginkább ez a helyzet, amennyiben valamely egységes kartell keretében kötött bizonyos megállapodások mentesítésben részesülhetnek.

177 Következésképpen a Bizottság figyelembe veheti valamennyi kerekasztal halmozott potenciális hatását annak meghatározásához, hogy az átfogó kartell alkalmas volt-e a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására (a fenti 168. pontban hivatkozott VGB és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 140. pontja). Ugyanakkor e tekintetben nem releváns, hogy valamennyi kerekasztal külön-külön alkalmas volt-e a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására (lásd analógia útján a fenti 176. pontban hivatkozott Windsurfing International kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 96. pontját). Ebből az is következik, hogy annak megállapításához, hogy az átfogó kartell alkalmas-e a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására, nem kell bizonyítani, hogy egyik vagy másik kerekasztal külön alkalmas volt-e erre.

178 Ennélfogva a kerekasztaloknak a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmassága nem feltételezi, hogy egyik vagy másik együttműködésnek a tárgyát határokon átnyúló jelleggel bíró szolgáltatások képezték. Hatástalan tehát azon érv, amely szerint a Bizottság az átfogó vizsgálat alapján nem következtethet néhány, a megállapodások összességéhez mérten kevéssé jelentős kerekasztal határokon átnyúló hatásából a kartell határokon átnyúló hatására.

Az adott tagállam egész területét lefedő kartellnek a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasságáról

179 Nem vitatott, hogy a Bizottság által megállapított átfogó kartell Ausztria egész területét lefedte.

180 A Bíróság és az Elsőfokú Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint valamely tagállam teljes területére kiterjedő megállapodás természeténél fogva azzal a hatással jár, hogy tartóssá teszi a nemzeti piacok felosztását, akadályozva ezzel a Szerződés által célul tűzött gazdasági összefonódást (a Bíróság 8/72. sz., Cementhandelaren kontra Bizottság ügyben 1972. október 17-én hozott ítéletének [EBHT 1972., 977. o.] 29. pontja, a fenti 163. pontban hivatkozott Remia és társai ügyben hozott ítélet 22. pontja, a C-35/96. sz., Bizottság kontra Olaszország ügyben 1998. június 18-án hozott ítélet [EBHT 1998., I-3851. o.] 48. pontja, valamint a Bíróság C-309/99. sz., Wouters és társai ügyben 2002. február 19-én hozott ítéletének [EBHT 2002., I-1577. o.] 95. pontja; lásd még továbbá az Elsőfokú Bíróság T-62/98. sz., Volkswagen kontra Bizottság ügyben 2000. július 6-án hozott ítéletének [EBHT 2000., II-2707. o.] 179. pontját). A Bíróság úgy ítélte meg továbbá, hogy egy adott tagállam egész területére kiterjedő, ügyvédi tiszteletdíjat szabályozó állami intézkedés az EK 81. cikk (1) bekezdése értelmében hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre (lásd ebben az értelemben a Bíróság C-35/99. sz. Arduino-ügyben 2002. február 19-én hozott ítélet [EBHT 2002., I-1529. o.] 33. pontját).

181 Ezen ítélkezési gyakorlatból következik, hogy legalábbis létezik egy erős vélelem arra vonatkozóan, hogy valamely tagállam teljes területén alkalmazott versenykorlátozó magatartás hozzájárulhat a piacok felosztásához, és befolyásolhatja a tagállamok közötti kereskedelmet. E vélelem csak akkor dönthető meg, ha a megállapodás jellemzőinek és a gazdasági körülményeknek a vizsgálata az ellenkezőjét bizonyítja.

182 E tekintetben a banki ágazatot illetően a fenti 159. pontban hivatkozott Bagnasco és társai ügyben hozott ítéletből (51–53. pont) kitűnik, hogy létezhetnek olyan megállapodások, amelyek egy adott tagállam egész területét lefedik, és nincsenek érezhető hatással a tagállamok közötti kereskedelemre. Egyébként a Bizottság hasonló megközelítést fogadott el a II. holland bank határozatban (a fenti 159. pont, a (61) preambulumbekezdés).

183 Az összetett jogsértés, amelyről a jelen esetben szó van, különbözik azonban az előző pontban említett ítéletben és határozatban szereplő megállapodásoktól, amelyek mindegyike egy adott banki műveletet érintett (egyfelől a folyószámla-hitelkeret megnyitását biztosító általános óvadékot, másfelől a zsíró-átutalásokat). A „Lombard-hálózat" keretében történő összejátszások nem csupán valamennyi ausztriai hitelintézetet érintették, hanem banki termékek és szolgáltatások igen széles körét is, többek között a betéteket és a hiteleket, és ebből következően módosíthatták a versenyfeltételeket a tagállam egész területén.

184 E körülmények között nem lehet a határokon átnyúló hatás hiányára következtetni azon érvből, amely szerint a kartell tagjai nem hoztak intézkedéseket a külföldi versenytársak piacról történő kizárására.

185 A „Lombard-hálózat" hozzájárulhatott a piacrajutás felperesek által leírt korlátainak (lásd a fenti 160. pontot) fenntartásához, amennyiben lehetővé tette az osztrák bankpiac szerkezetének – amelynek nem hatékony jellegét maga a BA-CA is elismerte –, és az ennek megfelelő fogyasztói szokásoknak a megőrzését.

186 Ennélfogva a felperesek nem döntötték meg azon vélelmet, amely szerint az összességében figyelembe vett, Ausztria egészére kiterjedő kartellnek piacfelosztó hatása lehetett, és befolyásolhatta a tagállamok közötti kereskedelmet.

c) Következtetés

187 Mivel a Bizottság azon tényből, hogy egy adott tagállam egész területét lefedi, jogszerűen következtetett arra, hogy az átfogó kartell alkalmas a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására, a felperesek által a megtámadott határozatban szereplő példákkal szemben felhozott kifogások hatástalanok.

3. Az RLB különleges helyzete (T-262/02. sz. ügy)

a) A felek érvei

188 Az RLB úgy érvel, hogy az RBW, amelynek a magatartását neki tudták be, nem vett részt a kerekasztalok legtöbbjén, amelyeken pedig részt vett, azoknak nincs közük a határokon átnyúló műveletekhez. Szerinte nem róható fel az RBW-nek, hogy részt vett egy olyan kartellben, amely megkülönböztetés nélkül a banki termékek teljes körét lefedte, valamint hogy a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasságot külön kell vizsgálni azon kerekasztalok tekintetében, amelyeken az RBW részt vett.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

189 Adott vállalkozás valamely egységes megállapodásban való részvételének megállapítása végett a Bizottságnak bizonyítania kell, hogy e vállalkozás a valamennyi résztvevő által követett közös célhoz a saját magatartásával is hozzá kívánt járulni, és tudomással bírt a többi vállalkozás által ugyanezen cél eléréséhez ténylegesen tervbe

vett vagy végrehajtott magatartásról, vagy ésszerűen előre láthatta ezeket, és kész volt vállalni a kockázatot (a fenti 111. pontban hivatkozott Aalborg Portland és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 83. pontja, a Bíróság C-49/92. P. sz., Bizottság kontra Anic Partecipazioni ügyben 1999. július 8-án hozott ítéletének [EBHT 1999., I-4125. o.] 87. pontja, valamint a C-189/02. P., C-202/02. P., C-205/02. P–C-208/02. P. és C-213/02. P. sz., Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság ügyben 2005. június 28-án hozott ítélet [EBHT 2005., I-5425. o.] 145. pontja).

190 Az RLB elismeri, hogy az RBW részt vett az aktív és passzív műveletekkel kapcsolatos kerekasztalokon, mind szövetségi szinten, mind Bécsben, tehát a hitel- és betétfeltételekkel kapcsolatos legfontosabb kerekasztalokon (lásd e fenti 140. és 144. pontot). A Bizottság megállapította a megtámadott határozat (51) preambulumbekezdésének b) pontjában, hogy e kerekasztalok különösen szoros kapcsolatban álltak a „Lombard Clubbal", amit az RLB sem vitat.

191 Az RBW-nek tudnia kellett, hogy a kerekasztalok, amelyeken részt vett, megállapodások kiterjedtebb egészének a részét képezték, valamint hogy az aktív és passzív feltételekkel kapcsolatos megbeszéléseken való részvétele az átfogó kartell célkitűzéseinek megvalósítása keretébe illeszkedett. Mivel az aktív és passzív műveletekkel kapcsolatos kerekasztalok különösen fontosak voltak a kartell egésze szempontjából, az RBW – az utóbbiakon való részvételéből adódóan – tudomással bírt a többi bank által a kartell céljainak eléréséhez ténylegesen tervbe vett vagy végrehajtott lényegesebb magatartásokról, azaz a hitel – és betétfeltételek összehangolásáról.

192 Az RLB külön kiemeli, hogy az RBW nem vett részt a határokon átnyúló műveletekkel kapcsolatos kerekasztalokon. Annak, hogy a vállalkozás nem vett részt valamely kartell valamennyi összetevő elemében, illetve kis szerepet játszott azokban, amelyekben részt vett, nincs jelentősége az általa elkövetett jogsértés megállapítása során. E tényezőket csupán a jogsértés súlyosságának értékelésekor, valamint adott esetben a bírság kiszabásakor kell figyelembe venni (lásd ebben az értelemben a fenti 189. pontban hivatkozott Bizottság kontra Anic Partecipazioni ügyben hozott ítélet 90. pontját, valamint a fenti 111. pontban hivatkozott Aalborg Portland és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 86. pontját).

193 Az, hogy az RBW nem ismerte részleteiben azon megállapodásokat, amelyek azokon a kerekasztalokon születtek, amelyeken nem vett részt, valamint hogy nem tudott bizonyos – például a határokon átnyúló műveletekkel kapcsolatos – kerekasztalok létezéséről, feltéve, hogy bizonyíthatók, nem cáfolják a Bizottság azon megállapítását, amely szerint az RBW részt vett az átfogó kartellben. Az aktív és passzív műveletekkel kapcsolatos szövetségi kerekasztalokon való részvételéből adódóan az RBW-nek tudnia kellett az átfogó kartell általános érvényéről és lényeges jellemzőiről.

194 A Bizottság tehát helyesen állapította meg, hogy az RBW az átfogó kartellban vett részt, és nem csupán néhány külön megállapodásban. Következésképpen jogosan állapította meg, hogy az RBW magatartására az EK 81. cikk vonatkozik.

195 Továbbá – amint az a fenti 178. pontból is kitűnik – azon tény, hogy az átfogó kartell többek között bizonyos határokon átnyúló műveletekre is kiterjedt, nem döntő a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasságának meghatározása szempontjából, mivel a kartell középpontjában álló, betét- és hitelfeltételekre vonatkozó megállapodások, amelyekben az RBW is részt vett, lényegesen fontosabbak e tekintetben.

196 Hozzá kell tenni, hogy mivel a Bizottság kellően bizonyította, hogy az EK 81. cikk (1) bekezdésének megsértése, amelyben a vállalkozás részt vett, alkalmas volt a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására, nem szükséges annak bizonyítása, hogy e vállalkozás részvétele önmagában befolyásolta-e a tagállamok közötti kereskedelmet (az Elsőfokú Bíróság T-13/89. sz., ICI kontra Bizottság ügyben 1992. március 10-én hozott ítéletének [EBHT 1992., II-1021. o.] 305. pontja).

197 Következésképpen el kell utasítani az RLB által az RBW-nek a kerekasztalokon való kisebb mértékű részvételét illetően emelt kifogást.

II – *A megtámadott határozat 2. cikkének megsemmisítésére irányuló kérelmekről (T-259/02., T-264/02. és T-271/02. sz. ügy)*

A – *A felperesek érvei*

198 Az RZB, az Erste, az ÖVAG és a NÖ-Hypo a megtámadott határozat 2. cikkében szereplő – a bankoknak címzett – jogsértés megszüntetésére irányuló meghagyás megsemmisítését kérik. Szerintük e meghagyás jogellenes, mert bizonyos, hogy a bankok már 1998 júniusában, az ellenőrzések időpontjában megszüntették a jogsértést.

B – *Az Elsőfokú Bíróság álláspontja*

199 A Bizottság széleskörű mérlegelési jogkörrel rendelkezik annak eldöntése tekintetében, hogy szükséges-e a versenyszabályok betartásának biztosítására vonatkozó feladatának teljesítéséhez a 17. rendelet 3. cikkének (1) bekezdése értelmében intézkedéseket hoznia. Ennélfogva a jogsértés tényleges megszüntetésével kapcsolatos legcsekélyebb kétség is elegendő ahhoz, hogy jogszerűen kötelezhesse a vállalkozásokat a jogsértés megszüntetésére.

200 Az RZB, az Erste, az ÖVAG és a NÖ-Hypo által a megtámadott határozat 2. cikkének megsemmisítésére előterjesztett kérelmei tehát nem megalapozottak.

III – *A megtámadott határozat 3. cikkének megsemmisítésére irányuló kérelmekről*

A – *A felróhatóság hiánya (T-261/02–T-263/02., T-264/02. és T-271/02. sz. ügyek)*

1. A felek érvei

201 A BAWAG, az RLB, a PSK, az Erste, az ÖVAG és a NÖ-Hypo úgy vélik, hogy a Bizottság megsértette a 17. rendelet 15. cikkének (2) bekezdését, amikor bírságot szabott ki velük szemben, mivel az EK 81. cikk nekik felrótt megsértését – feltéve hogy bizonyítható – nem szándékosan vagy gondatlanságból követték el. Különösen arra hivatkoznak, hogy nem róható fel nekik a megállapodásoknak a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmassága.

202 A BAWAG, a PSK, az Erste, az ÖVAG és a NÖ-Hypo úgy érvelnek, hogy a megtámadott határozat (29)–(50) preambulumbekezdésében kifejtett tényezők nem bizonyítják, hogy az osztrák bankok tudomással bírtak volna a kerekasztaloknak az EK 81. cikkel való összeegyeztethetetlenségéről. A BAWAG, a PSK, az ÖVAG és a NÖ-Hypo továbbá a kartellekre vonatkozó, abban az időben hatályos osztrák jogra hivatkoznak, amely szerint a „magatartási kartellek" (Verhaltenskartelle), azaz a felek tekintetében kötelező erővel nem bíró megállapodások Ausztriában 2000. január 1-ig megengedettek voltak, hacsak a hatáskörrel rendelkező bíróság határozatában meg nem tiltotta őket. Az ÖVAG és a NÖ-Hypo ezenkívül a kerekasztalok nyilvános jellegére, valamint arra hivatkozik, hogy ez utóbbiakon hatóságok is részt vettek.

203 Az RLB kifejti, hogy a felróhatóság kérdése nem a kartellek tilalmának ismeretétől függ, hanem azon tények ismeretétől, amelyek e tilalmat az adott esetre alkalmazandóvá teszik, és ezen ismerettel nem rendelkezett az RBW (amelynek a magatartását a Bizottság neki tudta be) földrajzilag korlátozott tevékenysége okán. A tárgyaláson előadta, hogy egyetlen személy vett részt a kerekasztalokon az RBW

nevében, és az RBW-nek nem volt jogi osztálya a jogsértés idején. A BAWAG, az ÖVAG és a NÖ-Hypo szintén kiemelik a tevékenységeik regionális jellegét, valamint a határokon átnyúló műveletek e keretben betöltött jelentéktelen szerepét.

204 A Bizottság vitatja ezeket az érveket.

2. Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

205 Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint ahhoz, hogy a versenyjogi szabályok megsértése szándékosnak legyen tekinthető, nincs szükség arra, hogy a vállalkozás tudatában legyen annak, hogy megsérti e szabályokat, hanem elég az, ha nem kerülhette el figyelmét az, hogy magatartásának célja a közös piaci verseny korlátozása (az Elsőfokú Bíróság T-61/89. sz., Dansk Pelsdyravlerforening kontra Bizottság ügyben 1992. július 2-án hozott ítéletének [EBHT 1992., II-1931. o.] 157. pontja, a fenti 175. pontban hivatkozott SPO és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 356. pontja, valamint a T-347/94. sz., Mayr-Melnhof kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítélet [EBHT 1998., II-1751. o.; a továbbiakban: a Mayr-Melnhof ügyben hozott ítélet] 375. pontja).

206 E tekintetben nem meghatározó az a kérdés, hogy a felperesek ismerték-e a határokon átnyúló jelleg kritériumának a Bizottság vagy az ítélkezési gyakorlat általi értelmezését, azonban lényeges, hogy ismerték, vagy legalábbis ismerniük kellett-e azon körülményeket, amelyekből konkrétan következik a kartellnek a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmassága.

207 Valamennyi felperes – a főbb kerekasztalokon való részvételükből adódóan – tudatában volt annak, hogy a „Lombard Club" hálózata Ausztria egész területét és jelentős banki termékek – többek között a hitelek és a betétek – igen széles skáláját lefedi. Ismerték tehát a lényeges tényeket, amelyekből a jelen esetben a tagállamok közötti kereskedelem érintettsége következik.

208 Ugyanakkor, amint az a fenti 178. pontban már megállapításra került, azon tény, hogy némely, az átfogó kartell egészét tekintve nem jelentős megállapodás határokon átnyúló jellegű műveletekre vonatkozott, nem nélkülözhetetlen, és önmagában nem is elegendő annak megállapításához, hogy az átfogó kartell alkalmas a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására. Az sem meghatározó e tekintetben, hogy valamennyi bank tudatában volt annak, hogy a megállapodások többek között határokon átnyúló műveletekre is vonatkoztak.

209 Ezen összefüggésben tehát nem releváns, hogy a felperesek milyen mértékben voltak tudatában annak, hogy a magatartásuk az EK 81. cikkel összeegyeztethetetlen. Az a tény, hogy az osztrák jog szerint bizonyos kartellek nem voltak a törvény erejénél fogva tiltottak, de kérelemre a hatáskörrel rendelkező bíróság megtilthatta őket (feltételezve, hogy a „Lombard Club" megállapodásai e kartellek sorába tartoznak), nem releváns az EK 81. cikk megsértésének szándékosságát illetően (lásd ebben az értelemben a fenti 205. pontban hivatkozott Mayr-Melnhof ügyben hozott ítélet 373–376. pontját). Végül a találkozók nyilvános jellegére és a nemzeti hatóságok e találkozókon való részvételére alapított érvek sem a verseny korlátozására irányuló szándékra, sem azon körülmények ismeretére nincsenek befolyással, amelyekből a kartellnek a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmassága következik.

210 Különösen a T-262/02. sz. ügyet illetően az RBW bécsi kerekasztalokon való több mint 80%-os, illetve az aktív és passzív műveletekkel kapcsolatos szövetségi kerekasztalokon való több mint 90%-os arányú részvétele bizonyítja, hogy az RBW képviselőjének tudnia kellett arról, hogy az e műveletekkel kapcsolatos együttmű-

ködés nem korlátozódott Bécsre, hanem Ausztria területének nagy részét, vagy egészét is lefedte. Ennélfogva, függetlenül azon kérdéstől, hogy az RBW vezetői értesültek-e a „Lombard-hálózat" keretén belüli, más banki műveletekre vonatkozó együttműködésekről, meg kell állapítani, hogy az RBW tudatában volt azon lényeges tényeknek, amelyekből következik, hogy a kartell – amelyben ő is részt vett – befolyással bírt a tagállamok közötti kereskedelemre.

211 Következésképpen el kell utasítani azon kifogást, amely szerint a jogsértést nem szándékosan követték el. A felpereseknek tehát a gondatlanság hiányát bizonyítani kívánó érvei hatástalanok.

B – *A megállapodások mentesítésének lehetősége (T-262/02., T-271/02. sz. ügy)*

1. A felek érvei

212 Az RLB, az ÖVAG és a NÖ-Hypo úgy érvelnek, hogy a Bizottság általában nem szab ki bírságot, amikor a szóban forgó megállapodások az EK 81. cikk (3) bekezdése alapján mentesítésben részesülhetnek. Szerintük ez a helyzet a jelen megállapodások esetében is. Az RLB a 17. rendelet 4. cikke (2) bekezdésének 1) pontjára hivatkozik, amely – szerinte – magában foglalja a jogszerűség vélelmét, és lehetővé tette volna a jelen esetben, hogy a Bizottság visszamenőleges hatályú mentességet biztosítson. Az ÖVAG és a NÖ-Hypo többek között arra hivatkoznak, hogy a vitatott megállapodásoknak az volt a célja, hogy az osztrák fogyasztók számára a legjobb minőségű banki szolgáltatások teljes körét nyújtsák megfizethető árakon, és e megállapodások közül néhány a bankközi jutalékok rögzítésére vonatkozott, és mentesítésben részesülhetett volna.

2. Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

213 E jogalapnak nem lehet helyt adni, mivel a jelen esetben érintett megállapodásokat nem jelentették be. A bejelentés nem csupán a vállalkozások számára előírt formaság, hanem lényeges feltétel, amely bizonyos előnyök megszerzéséhez elengedhetetlen. A 17. rendelet 15. cikke (5) bekezdésének a) pontja értelmében nem szabható ki bírság a bejelentést követő cselekményekre, feltéve hogy a bejelentésben leírt tevékenységi kör alá tartoznak. Márpedig ez a megállapodást vagy összehangolt magatartást bejelentő vállalkozás számára biztosított előny az ellentételezés azért a kockázatért cserébe, amelyet a vállalkozás vállal azzal, hogy maga jelenti be a megállapodást vagy összehangolt magatartást. E vállalkozás ugyanis nemcsak azt kockáztatja, hogy megállapítást nyer, hogy a megállapodás vagy a magatartás sérti az EK 81. cikk (1) bekezdését, és a Bizottság megtagadja a (3) bekezdés alkalmazását, hanem azt is, hogy a Bizottság bírságot szabjon ki vele szemben a bejelentést megelőző cselekményeiért. Az a vállalkozás, amely nem kívánta ezt kockáztatni, nem hivatkozhat valamely be nem jelentett jogsértés miatt kiszabott bírsággal szemben arra az elméleti lehetőségre, hogy a bejelentés mentesítést biztosíthatott volna számára (a Bíróság 100/80–103/80. sz., Musique diffusion française és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 1983. június 7-én hozott ítéletének [EBHT 1983., 1825. o., a továbbiakban: az MDF-ügyben hozott ítélet] 93. pontja).

214 Mindenesetre a felperesek nem bizonyították, hogy az árra vonatkozó megállapodások e hálózata teljesítené a mentesítés feltételeit.

C – *Következtetés*

215 A megtámadott határozat 3. cikkének megsemmisítésére irányuló jogalapok tehát nem megalapozottak.

IV – *A kiszabott bírságok csökkentésére irányuló kérelmekről*

A – *Előzetes észrevételek*

216 A 17. rendelet 15. cikkének (2) bekezdése alapján a Bizottság valamennyi felperessel szemben bírságot szabott ki. A megtámadott határozat (502)–(542) preambulumbekezdéséből kitűnik – bár maga a megtámadott határozat nem hivatkozik erre kifejezetten, csak az (529) preambulumbekezdésben az enyhítő körülményekkel kapcsolatban, illetve a bankok érveinek előadása keretében, az 519. lábjegyzetben –, hogy a Bizottság az iránymutatásban meghatározott módszerrel összhangban számította ki a bírságok összegét. Ráadásul a Bizottság az engedékenységi közleményt alkalmazva ezen összegeket 10%-kal csökkentette.

1. Az iránymutatás és az engedékenységi közlemény alkalmazhatóságáról

a) A visszaható hatály tilalmának állítólagos megsértéséről (T-264/02. sz. ügy)

217 Az Erste a bírságok kiszámításánál alkalmazott módszert azzal az indokkal kifogásolja, hogy a Bizottság – amikor a jogsértés megszüntetése után elfogadott iránymutatást alkalmazta és 2001 őszén ismét szigorította a gyakorlatát – megsértette az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt európai egyezmény 7. cikkében, valamint a Nizzában, 2000. december 7-én kihirdetett, az Európai Unió alapjogi chartájának 49. cikkében megfogalmazott visszaható hatály tilalmát (HL 2000. C 364., 1. o.).

218 Amint azt már a Bíróság a fenti 189. pontban hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítéletében (202–232. pont) megállapította, e jogalapot el kell utasítani, mivel az iránymutatás és különösképpen az abban foglalt új bírságszámítási módszer – még ha a kiszabott bírságok mértékére súlyosító hatást gyakorolt is – ésszerűen előrelátható volt az olyan vállalkozások számára, mint a felperesek, abban az időszakban, amikor a tárgybeli jogsértéseket elkövették.

b) Az iránymutatás és az engedékenységi közlemény jelentőségéről a megtámadott határozat bírósági felülvizsgálata szempontjából

219 Az iránymutatás célja – a magasabb szintű jogra figyelemmel – azon feltételeknek a pontosítása, amelyeket a Bizottság a 17. rendelet 15. cikkének (2) bekezdése által a bírságkiszabás tekintetében ráruházott mérlegelési jogkör gyakorlásának keretében alkalmaz.

220 Azzal, hogy az iránymutatásban kifejtette a módszert, amelyet a 17. rendelet 15. cikke (2) bekezdésének alkalmazásával kiszabott bírságok kiszámításánál kíván alkalmazni, a Bizottság az e rendelkezés által megkövetelt jogi kereten belül maradt, és a jogalkotó által ráruházott diszkrecionális jogkörét sem lépte túl (a fenti 189. pontban hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 252. pontja).

221 Amennyiben a külső hatások előidézésére irányuló szabályok nem minősülnek olyan jogi szabályoknak, amelyeket a közigazgatásnak mindenképpen kötelezően be kell tartania, mégis olyan, a gyakorlatban követendő magatartási szabályt tartalmaznak, amelytől a közigazgatás egyes esetekre nézve nem térhet el anélkül, hogy az egyenlő elbánás elvével összeegyeztethető magyarázatot ne adna erre.

222 Az ilyen magatartási szabályok elfogadásával és azok közzétételével, kijelentve, hogy ezt követően a vonatkozó esetekben alkalmazni fogja őket, a szóban forgó intézmény mérlegelési jogkörét korlátozza, és az olyan általános jogelvek megsértésének terhe mellett, mint az egyenlő elbánás elve és a bizalomvédelem elve, nem térhet el ezektől a szabályoktól.

223 Bár nem képezi a megtámadott határozat jogalapját, mivel ez utóbbi a 17. rendelet 3. cikkére és 15. cikkének (2) bekezdésére alapul, az iránymutatás általánosan és elvont módon határozza meg azt a módszert, amelyhez a Bizottság kötve van az e határozattal kiszabott bírság összegének megállapítása során, és következésképpen a vállalkozások jogbiztonságát garantálja (a fenti 189. pontban hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 209–213. pontját).

224 A Bizottság mérlegelési jogkörének az iránymutatás elfogadásából következő önkorlátozása azonban nem összeegyeztethetetlen azzal, hogy a Bizottság továbbra is jelentős mérlegelési mozgástérrel bír (az Elsőfokú Bíróság T-44/00. sz., Mannesmannröhren-Werke kontra Bizottság ügyben 2004. július 8-án hozott ítéletének [EBHT 2004., II-2223. o.] 246., 274. és 275. pontja). Az iránymutatás számos rugalmassági tényezőt tartalmaz, amelyek lehetővé teszik a Bizottság számára, hogy a diszkrecionális jogkörét a 17. rendelet 15. cikkének rendelkezései szerint, a Bíróság értelmezését figyelembe véve gyakorolhassa (a fenti 189. pontban hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 267. pontja).

225 Az iránymutatáshoz hasonlóan az engedékenységi közlemény is alapot szolgáltatott a vállalkozások jogos elvárásainak, ily módon a Bizottság köteles azt alkalmazni a vállalkozások együttműködésének a bíróságok meghatározása keretében történő értékelésekor (az Elsőfokú Bíróság T-23/99. sz., LR AF 1998 kontra Bizottság ügyben 2002. március 20-án hozott ítéletének [EBHT 2002., II-1705. o.] 360. pontja).

226 Az Elsőfokú Bíróság feladata tehát a megtámadott határozat jogszerűségének felülvizsgálata keretében annak vizsgálata, hogy a Bizottság az iránymutatásban és az engedékenységi közleményben meghatározott módon gyakorolta-e mérlegelési jogkörét, és amennyiben azt állapítja meg, hogy attól eltért, annak ellenőrzése, hogy ezt jogszerűen igazolva és kellőképp indokolva tette-e.

227 Azonban a Bizottság mérlegelési mozgástere és a korlátok, amelyeket azzal kapcsolatban elfogadott, nem érintik a közösségi bíróság korlátlan felülvizsgálati jogkörének gyakorlását.

2. A felperesek kifogásainak tagolódásáról

228 Az RLB (T-262/02. sz. ügy) kivételével valamennyi felperes kifogásolja a bírságok összegének meghatározását. Először is úgy érvelnek, hogy a Bizottság tévesen minősítette a jogsértést „különösen súlyosnak" (lásd a lenti B. pontot). Másodszor számos felperes vitatja a megtámadott határozat címzettjei csoportokba sorolásának jogszerűségét, valamint a kiindulási összegeknek a piaci részesedésük alapján történő meghatározását (lásd a lenti C. pontot). Harmadszor az RZB (T-259/02. sz. ügy), a BAWAG (T-261/02. sz. ügy) és a PSK (T-263/02. sz. ügy) vitatják a jogsértés időtartamának értékelését (lásd a lenti D. pontot). Negyedszer a felperesek különböző enyhítő körülményekre hivatkoznak (lásd a lenti E. pontot). Ötödször úgy érvelnek, hogy a Bizottság nem vette figyelembe az engedékenységi közleményt (lásd a lenti F. pontot). Végül hatodszor az ÖVAG és a NÖ-Hypo (T-271/02. sz. ügy) a velük szemben kiszabott bírság csökkentését kérik bizonyos eljárási szabályok megsértésére hivatkozva (lásd a lenti G. pontot).

229 Bizonyos mértékű átfedés mutatkozik azon érvek között, amelyeket a felperesek a jogsértés súlyosságának értékelésével szemben, valamint enyhítő körülményként

hoztak fel, míg ezen érvek minősítése és a jogalapok tagolódása eltéréseket mutat a különböző ügyek esetében.

230 Ezen érvek vizsgálatához megfelelő hátteret nyújt az iránymutatás rendszere, ezért célszerű ezt követni.

231 Míg a 17. rendelet 15. cikkének (2) bekezdése csupán a jogsértés súlyosságának és időtartamának két kritériumát említi, az iránymutatás először is rendelkezik magának a jogsértés súlyosságának az értékeléséről, amelynek alapján meghatározható egy általános kiindulási összeg. Másodszor, a súlyosságot az érintett vállalkozás sajátosságaira – többek között a méretére, az érintett piacon betöltött helyzetére – tekintettel értékeli, ami alapot nyújthat a kiindulási összeg meghatározásához, a vállalkozások csoportokba sorolásához, valamint egy „egyedi kiindulási összeg" megállapításához (lásd ebben az értelemben az Elsőfokú Bíróság T-224/00. sz., Archer Daniels Midland és Archer Daniels Midland Ingredients kontra Bizottság ügyben 2003. július 9-én hozott ítéletének [EBHT 2003., II-2597. o.; a továbbiakban: az ADM-ügyben hozott ítélet] 45–47. pontját). Harmadszor, az iránymutatás a jogsértés időtartamát az alapösszeg kiszámításánál veszi figyelembe, és negyedszer, a súlyosító és enyhítő körülmények figyelembevételéről is rendelkezik, lehetővé téve többek között a jogsértésben való részvétel viszonylagos súlyának minden egyes érintett vállalkozás esetében való külön történő értékelését (a fent hivatkozott ADM-ügyben hozott ítélet 260. pontja).

232 Ennélfogva magának a jogsértés súlyosságának az értékelése különösen attól függ, hogy a kifogásolt magatartás sértheti-e a szerződések céljait (a fenti 213. pontban hivatkozott MDF-ügyben hozott ítélet 107. pontja), az egyes vállalkozások közreműködésétől és vétkességétől függetlenül, míg a súlyosító vagy enyhítő körülmények – amint azt az iránymutatásban felsorolt példák is mutatják – az érintett vállalkozás magatartásának elítélendő jellegével kapcsolatosak.

233 Meg kell tehát különböztetni egyfelől azokat a tényezőket, amelyek befolyásolni képesek a jogsértésnek a torzulásmentes verseny, valamint a Szerződés egyéb céljai veszélyeztetésére való alkalmasságát, amely tényezőket a jogsértés súlyosságának értékelésekor kell megvizsgálni, és másfelől a megtámadott határozat címzettjeinek egyéni magatartásával kapcsolatos tényezőket, amelyeket az enyhítő körülmények keretében kell megvizsgálni. A felperesek által hivatkozott bizonyos tényezőket azonban mindkét szempontból meg kell vizsgálni.

B – *A jogsértés „különösen súlyosnak" minősítéséről*

1. Általános jellegű megállapítások a súlyosság értékelésével kapcsolatban

234 A jogsértés súlyosságának értékelését illetően az iránymutatás a következőkre mutat rá:

„A jogsértés súlyosságának megállapításánál figyelembe kell venni a jogsértés jellegét, a piacra gyakorolt tényleges hatását, ha ez a hatás mérhető, valamint az érintett földrajzi piac méretét.

A jogsértéseket ennek megfelelően a következő három kategóriába kell majd sorolni: enyhe jogsértés, súlyos jogsértés és különösen súlyos jogsértés."

235 Először is a felperesek úgy érvelnek, hogy a jogsértés jellegénél fogva nem minősülhet különösen súlyosnak, és kifogásolják, hogy a Bizottság nem vette figyelembe a kartell történeti hátterét. Másodszor úgy érvelnek, hogy a megállapodások nem gyakoroltak tényleges hatást a piacra. Harmadszor az érintett földrajzi

piac kis méretére hivatkoznak. Negyedszer, az RZB szerint a Bizottság által indított eljárások szelektív jellege kizárja a jogsértés „különösen súlyosnak" minősítését.

236 A felperesek által emelt kifogások vizsgálata előtt célszerű előzetesen kifejteni, hogyan is viszonyul egymáshoz az a három szempont, amelyeket a jogsértés súlyosságának értékelésekor az iránymutatás szerint figyelembe kell venni.

237 Először is az, hogy a Bizottság az iránymutatásban kifejtette a jogsértések súlyának értékelését illető megközelítését, nem akadálya annak, hogy ez utóbbit átfogóan értékelje az adott ügy minden releváns körülménye alapján, beleértve olyan tényezőket is, amelyek nem szerepelnek kifejezetten az iránymutatásban.

238 A Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint a bírságok összegének a meghatározásához figyelembe kell venni a jogsértés időtartamát és az összes olyan tényezőt, amely hatással lehet a jogsértések súlyának értékelésére (a fenti 213. pontban hivatkozott MDF-ügyben hozott ítélet 129. pontja). A jogsértések súlyát számos tényező alapján kell meghatározni – mint például az ügy sajátos körülményei, az ügy háttere, a bírságok elrettentő hatása –, azonban nincs olyan felsorolás, amely kimerítő vagy kötelező módon tartalmazná a mérlegelendő tényezőket (a fenti 189. pontban hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 240. és 241. pontja).

239 E tekintetben különösen a jogsértés jellegének értékelése teszi lehetővé a különböző releváns tényezők figyelembevételét, amelyek kimerítő felsorolása nem lehetséges az iránymutatásban, és amelyek közé tartozik a jogsértésnek a piacra gyakorolt potenciális hatása (amely különbözik a tényleges és mérhető hatástól).

240 Továbbá meg kell állapítani, hogy a jogsértés súlyának fent említett három értékelési szempontja nem azonos súllyal esik latba az átfogó értékelés során. A jogsértés jellege elsődleges szerepet játszik, többek között a jogsértések „különösen súlyosnak" minősítésénél. E tekintetben a különösen súlyos jogsértéseknek az iránymutatásban található leírásából kitűnik, hogy az egyebek mellett – mint a jelen esetben – az árak rögzítésére irányuló megállapodások, illetve összehangolt magatartások pusztán a jellegük alapján „különösen súlyosnak" minősülhetnek anélkül, hogy e magatartások sajátos hatását vagy földrajzi kiterjedését meg kellene határozni. E következtetést alátámasztja az a tény, hogy míg a súlyos jogsértések leírása kifejezetten hivatkozik a piacra és a közös piac kiterjedt területeire gyakorolt hatásra, a különösen súlyos jogsértések leírása nem említ semmilyen követelményt a piacra gyakorolt tényleges hatásra, illetve adott földrajzi területre gyakorolt hatásra vonatkozóan (az Elsőfokú Bíróság T-49/02–T-51/02. sz., Brasserie nationale kontra Bizottság egyesített ügyekben 2005. július 27-én hozott ítéletének [EBHT 2005., II-3033. o.] 178. pontja).

241 Ezenkívül a három kritérium kölcsönösen függ egymástól abban az értelemben, hogy az egyik vagy másik kritérium tekintetében fennálló súlyosság magas foka ellensúlyozhatja a jogsértés más tekintetben kisebb súlyát.

2. A jogsértés jellegéről és hátteréről

a) A felek érvei

242 Egyfelől a jogsértés jellegét illetően a BAWAG, a PSK és az Erste (T-261/02., T-263/02., T-264/02. sz. ügyek) arra hivatkoznak, hogy a Bizottság határozathozatali gyakorlata szerint a horizontális ármegállapodások jellegzetesen „különösen súlyos" jogsértésnek minősülnek, amennyiben más korlátozások – mint például a piacok felosztása – is fennálltak. A BAWAG és a PSK úgy érvelnek, hogy az a tény, miszerint a kartell számos banki terméket érintett, nem releváns a jogsértés súlyosságának megítélése szempontjából, mivel az a kartell által okozott kártól, és

nem a kartell terjedelmétől függ. Szerintük az a tény, hogy valamennyi osztrák nagybank részt vett a jogsértésben, szintén nem elegendő a különösen súlyosnak minősítés indokolásához, mivel ehhez szinte a teljes európai piacot képviselő vállalkozásoknak a részvétele szükséges lett volna.

243 A bankok ezenfelül előadják, hogy a nekik felrótt jogsértés nem olyan klasszikus titkos kartell volt, amelyet versenyellenes céllal hoztak létre, hogy monopolprofitra tegyenek szert, és a fogyasztóknak kárt okozzanak. Az ÖVAG és a NÖ-Hypo szerint a kerekasztalok valódi jellege közelebb állt az (esetlegesen jogellenes) információcseréhez, mint egy tipikus kőkemény kartellhez.

244 Másrészt a jogsértés hátterét illetően a felperesek először is azt kifogásolják, hogy a Bizottság nem vette figyelembe, hogy a megállapodások jogszerűen jöttek létre, mivel az állam hozta őket létre mint gazdasági orientációs eszközt – az RZB, az ÖVAG és a NÖ-Hypo szerint – az osztrák gyakorlattal összhangban, amely szerint az állam közérdekű céljai megvalósítása érdekében felhasználja a vállalkozások közötti, és a szociális partnerekkel való együttműködést. A felperesek kiemelik, hogy különbséget kell tenni azon vállalkozások helyzete között, amelyek versenyellenes céllal titkos és intézményesített kartellt hoznak létre, és az ő helyzetük között, amelyet az jellemez, hogy egyszerűen elmulasztották időben megszüntetni azt a gyakorlatot, ami korábban jogszerű volt. Az RZB és az Erste a bankpiac sajátosságaira – többek között az államnak az ágazat stabilitásához fűződő érdekére – hivatkoznak, amelyek a hatóságok jelentős beavatkozásának alapjául szolgáltak, és enyhítik a jogsértés súlyát. A BAWAG és a PSK ezenkívül előadják, hogy a megállapodások egy sajátos történeti jelenséget képeztek, amely nem fordulhat újra elő, így az elrettentő hatás biztosítása végett nem szükséges a jelen esetben nagyösszegű bírságot kiszabni.

245 Másodszor, a BA-CA, az ÖVAG és a NÖ-Hypo úgy érvelnek, hogy az osztrák versenyjog, amely megengedte a nem kényszerítő jellegű „magatartási" kartelleket, Ausztriának a Közösséghez történő csatlakozását követően sem tiltotta a kerekasztalokhoz hasonló jellegű kartelleket.

246 Harmadszor, a felperesek az állami hatóságoknak – többek között az OeNB-nek, a gazdasági kamarának (Wirtschaftskammer) és a pénzügyminisztériumnak – a kerekasztalokon gyakorolt befolyására hivatkoznak. Kiemelik, hogy az állami hatóságok aktívan részt vettek a kerekasztalokon, egyebek mellett a bankok közötti erős verseny ellen nyilvánítva véleményt. A BA-CA úgy érvel, hogy az OeNB szerepe sokkal jelentősebb volt a megtámadott határozat (374) preambulumbekezdésében leírtnál, valamint hogy az OeNB nyomást gyakorolt a bankokra avégett, hogy azok módosítsák a kereskedelmi feltételeiket.

247 Negyedszer, a felperesek szerint a kartell intézményesített jellegét az indokolja, hogy a találkozók kezdetben jogszerűek voltak, és így nem növeli a jogsértés súlyát. A BAWAG és a PSK kifejtik továbbá, hogy a találkozók nagy része a versenyjog szempontjából semleges témákról szólt.

248 Ötödször, az Erste Ausztriának az Unióhoz a közelmúltban történt csatlakozására hivatkozik.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

249 A jogsértés jellegét illetően a Bizottság egyrészt jogosan emelte ki a megtámadott határozat (506) preambulumbekezdésében, valamint az 514. lábjegyzetében, hogy a horizontális árkartellek különösen súlyos jogsértésnek számítanak, még további versenykorlátozások – mint például a piacok felosztása – hiányában is (a fenti 231. pontban hivatkozott ADM-ügyben hozott ítélet 117–126. pontja, valamint a fenti 175. pontban hivatkozott SPO és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 377. pontja).

250 A jelen esetben a jogsértés „különösen súlyos" jellegét erősíti többek között – amint az a megtámadott határozat (506) preambulumbekezdésében jogosan megállapításra

kerül – a banki ágazat jelentősége a gazdaság egésze szempontjából, a megállapodások kiterjedése, amely megállapodások a jelentős banki termékek széles skáláját lefedik, és amelyekben részt vett az érintett piac gazdasági szereplőinek jelentős többsége, beleértve a legjelentősebb vállalkozásokat. Valamely jogsértés jellegéből adódó súlyossága főként attól a veszélytől függ, amelyet a torzulásmentes verseny számára jelent. E tekintetben az árkartell kiterjedése – mind az érintett termékek, mind a részt vevő vállalkozások szintjén – döntő szerepet játszik. Mindenesetre nem megalapozott a felperesek azon érve, amely szerint csupán azok a jogsértések minősíthetők különösen súlyosnak, amelyekben az európai piac szinte minden vállalkozása részt vesz (lásd még a lenti 307. és 313. pontot az érintett földrajzi piac kiterjedésének jelentőségét illetően).

251 A bankok által kifejtett érvelés, amely szerint a kartellnek nem volt versenyellenes célja, ellentmond a megállapodások jellegének, amelyek célja az árverseny korlátozása, sőt kizárása volt. Ugyanez a helyzet az ÖVAG és a NÖ-Hypo azon érve esetében, amely szerint a jogsértést inkább információcserének, mint árkartellnek kellene minősíteni.

252 Azon érvet illetően, amely szerint a kartell nem volt titkos, meg kell állapítani, hogy a megtámadott határozat nem hivatkozott a megállapodások titkos jellegére, amikor a jogsértés különösen súlyosnak minősítését megindokolta (lásd az [505]–[514] preambulumbekezdést). A Bizottság kétségkívül hivatkozik az ellenkérelmei egyik részében az engedékenységi közleményre, amelynek A.1. pontjában kifejtésre kerül, hogy a „a vállalkozások között az árak rögzítésére irányuló titkos kartellek [...] a verseny legsúlyosabb korlátozásainak egyikét jelentik." E hivatkozás azonban a horizontális ármegállapodások „különösen súlyos" jellegének bizonyítására irányuló érvelésnek képezi részét, amint az a következő, az iránymutatásra történő hivatkozásból világosan kitűnik, amely – anélkül, hogy említést tenne a jogsértések titkos jellegéről – megállapítja, hogy a különösen súlyos jogsértések csoportjába rendszerint olyan „horizontális korlátozások tartoznak [...], mint az árkartell". Következésképpen – a jogsértés súlyosságának a Bizottság általi értékelését illetően – hatástalanok azok az érvek, amelyek arra vonatkoznak, hogy a megállapodások nem voltak titkosak. Mindenesetre, míg a kartell titkos jellege fokozhatja a súlyosságát, ez nem elengedhetetlen feltétele annak, hogy a jogsértés „különösen súlyosnak" minősüljön.

253 El kell tehát utasítani a felperesek azon érveit, amelyeket a kartellnek a jellegéből adódó különösen súlyos minősítése ellen felhoztak.

254 Másrészt meg kell állapítani, hogy az olyan kiterjedésű horizontális árkartell, mint amelyet a jelen esetben a Bizottság megállapított, és amely ilyen fontos gazdasági ágazatot érint, rendszerint nem kerülheti el, hogy különösen súlyos jogsértésnek minősítsék, bármi is a háttere. A felperesek által felhozott körülmények mindenesetre nem érintik a jogsértés súlyosságának a Bizottság általi értékelése érvényességét.

255 A kartell történeti hátterét illetően a Bizottság először is helyesen megállapította, hogy a jogalapokat, amelyekre a kerekasztalok kezdetben támaszkodtak legkésőbb Ausztriának az EGT-hez történt csatlakozása pillanatában hatályon kívül helyezték. A megtámadott határozattal érintett időszakban nem létezett olyan nemzeti jogi rendelkezés, amely a bankokat együttműködésre, vagy a piaci cselekvési lehetőségeik korlátozására kötelezte volna. Az „osztrák gyakorlatot" illetően, amelyekre a felperesek közül néhányan hivatkoznak, meg kell állapítani, hogy a tagállamok politikai gyakorlata és preferenciái bizonyos esetekben összeütközésbe kerülhetnek a torzulásmentes versenynek az EK 3. cikk g) pontjában meghatározott alapvető céljával. Ennélfogva azon tény, hogy a kartell az állam támogatásával jött létre és maradt fenn, nem érinti a kartell azon lehetőségét, hogy árthat a Szerződés céljainak.

256 Azon érv, amely szerint a megállapodások egyedisége miatt nem szükséges nagyösszegű bírságot kiszabni, nem releváns a jelen összefüggésben. A bírságok elrettentő hatása kétségkívül azon számos elem egyike, amelyet figyelembe kell venni a jogsértés súlyának értékelésénél a 17. rendelet 15. cikke értelmében (a fenti 213. pontban hivatkozott MDF-ügyben hozott ítélet 120. pontja). Ugyanakkor – amint az már a fenti 231. pontban megállapításra került – az iránymutatás különbséget tesz a súlyosság különböző szempontjai között a 17. rendelet

15. cikkének (2) bekezdése értelmében, és a jogsértés „valódi" súlya mellett az elrettentő hatás figyelembevételéről is rendelkezik. E különbségtételt az indokolja, hogy hozzájárul a Bizottság bírságkiszabási eljárásának átláthatóbbá tételéhez. Ennélfogva a bírság elrettentő hatásához kapcsolódó érvekre nem lehet eredményesen hivatkozni a jogsértés valódi súlyának értékelésével szemben.

257 Másodszor az arra alapuló érveket illetően, hogy az osztrák jog nem tiltotta a „magatartási" kartelleket (Verhaltenskartelle) a Közösségekhez történő csatlakozást követően, illetve a jogsértés egész időtartama alatt, a Bizottság helyesen emeli ki, hogy e tény nem érinti az EK 81. cikk megsértését, és nem befolyásolhatja a jogsértés súlyosságának értékelését sem. Az osztrák jognak többek között a BA-CA, az ÖVAG és a NÖ-Hypo által nyújtott leírása szerint a „magatartási kartellekkel" szemben 2000-ig tanúsított türelem a kartellek nem kötelező jellegéhez kapcsolódott. Az EK 81. cikk azonban az összehangolt magatartásokat és a megállapodásokat egyaránt tiltja, és az iránymutatás sem tesz különbséget a súlyosság értékelése céljából a kötelező megállapodások és a „gentlemen's agreements" között.

258 Harmadszor az állami hatóságoknak a kerekasztalokon való – a felperesek által hivatkozott – részvételét illetően emlékeztetni kell először is arra, hogy tagállamok nem hozhatnak olyan intézkedéseket, amelyek lehetővé tennék a magánvállalkozások számára, hogy kivonják magukat az EK 81–89. cikkben megszabott korlátok alól (a Bíróság 13/77. sz. INNO-ügyben 1977. november 16-án hozott ítéletének [EBHT 1977., 2115. o.] 33. pontja). Bár igaz, hogy a vállalkozások nem büntethetőek versenyellenes magatartásért, amennyiben e magatartást az említett rendelkezésekkel összeegyeztethetetlen nemzeti jogszabály írja elő, vagy a nemzeti hatóságok irányából rájuk nehezedő elháríthatatlan nyomás kényszeríti ki, más a helyzet abban az esetben, ha e jogszabály vagy e nyomás arra korlátozódik csupán, hogy a vállalkozásokat önálló versenyellenes magatartás folytatására készteti, illetve annak folytatását könnyebbé teszi (lásd analógia útján a Bíróság C-198/01. sz. CIF-ügyben 2003. szeptember 9-én hozott ítéletének [EBHT 2003., I-8055. o.] 52–56. pontját, valamint az Elsőfokú Bíróság T-387/94. sz., Asia Motor France és társai kontra Bizottság ügyben 1996. szeptember 18-án hozott ítéletének [EBHT 1996., II-961. o.] 65. pontját).

259 E tekintetben nyilvánvaló, hogy a nemzeti hatóságok magatartása a jelen esetben nem kényszeríthette a bankokat versenyellenes magatartás folytatására. Egy, a BAWAG és a PSK által benyújtott feljegyzés valóban utal „az OeNB által a betétekre és hitelekre vonatkozó ésszerűtlen árverseny csökkentésére irányuló, a bankokhoz intézett felhívásra". Nem úgy tűnik azonban, hogy az ilyen felhívást a bankoknak kötelezően követniük kellett volna. Az OeNB által a bankokra állítólagosan gyakorolt nyomással kapcsolatos – a BA-CA által felhozott – példákból kitűnik, hogy az előbbi arra buzdította a bankokat, hogy csökkentsék a kamatlábakat, de e példák nem tartalmazzák semmi jelét annak, hogy felhívta volna a bankokat arra, hogy ezzel kapcsolatban együttműködjenek, és még kevésbé annak, hogy a bankok ellenállhatatlan nyomásnak lettek volna kitéve e tekintetben. Ennélfogva e részvétel nem érinti a felpereseknek a jogsértő magatartásuk tekintetében fennálló felelősségét.

260 E részvétel nem érinti a jogsértés valódi súlyát sem. Az állami hatóságoknak a kerekasztalok során történt beavatkozása, amint azt a felperesek leírják, semmiképpen sem csökkenti a szóban forgó árkartell lehetőségét arra, hogy ártson a Szerződés céljainak. Épp ellenkezőleg, a jogsértő magatartásnak a hatóságok általi ilyetén jóváhagyása vagy megtűrése erősíti a jogellenes megállapodások hatásait.

261 Hozzá kell tenni, hogy az Elsőfokú Bíróság a lenti 504. és 505. pontban vizsgálja meg azt a kérdést, hogy a nemzeti hatóságok magatartása figyelembe vehető-e enyhítő körülményként (lásd ebben az értelemben a fenti 258. pontban hivatkozott CIF-ügyben hozott ítélet 57. pontját).

262 Negyedszer, a kartell intézményesített jellegét illetően a Bizottság jogosan vette figyelembe azt a tényt, hogy a kartell intézményesített, rendszeres találkozók rendszereként működött (az Elsőfokú Bíróság T-308/94. sz., Cascades kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítéletének [EBHT 1998., II-925. o.] 104. és 194. pontja). A „Lombard-hálózatot" kétségkívül olyan időszakban hozták létre, amikor a megállapodások nem volt jogellenesek. Ugyanakkor a bankok ezt a már

létező szerkezetet használták fel a jogellenes együttműködésükhöz, és ez jelentősen hozzájárult az átfogó kartell működéséhez és hatékonyságához. A tény, hogy a találkozókon más, a versenyjog szempontjából semleges kérdésekkel is foglalkoztak, nem csökkenti azt a veszélyt, amelyet az együttműködések ilyen jól szervezett rendszere jelent a torzulásmentes versenyre.

263 Végül az Osztrák Köztársaságnak az Európai Unióhoz a közelmúltban – a tényállás megvalósulása idején – történt csatlakozása nem érinti a jogsértés valódi súlyát.

264 Következésképpen a felperesek által hivatkozott körülmények nem kérdőjelezik meg a megtámadott határozat (506) preambulumbekezdésében szereplő megállapítás érvényességét, amely szerint a „Lombard-hálózat" megállapodásai a jellegükből adódóan különösen súlyos jogsértésnek számítanak.

3. A jogsértésnek a piacra gyakorolt tényleges hatásáról

265 A felperesek kifogásolják a jogsértés különösen súlyosnak minősítését, azzal indokolva, hogy a Bizottság nem bizonyította a kartellnek a piacra gyakorolt érzékelhető hatását. Arra hivatkoznak először is, hogy ennek bizonyítása elengedhetetlen annak indokolásához, hogy a jogsértés különösen súlyosnak minősül, másodszor, hogy a megtámadott határozatban a kartell hatásával kapcsolatos megfontolások nem elegendőek ehhez, és harmadszor, hogy von Weizsäcker professzor gazdasági szakvéleménye – amelyet a közigazgatási eljárás során előterjesztettek – kimutatta, hogy nem volt ilyen hatás.

a) A megtámadott határozat

266 A jogsértés súlyának értékelése keretében a Bizottság a következőket állapítja meg a megtámadott határozat (508) preambulumbekezdésében:

„A kartell működése és hatása számos más tényező között figyelembe vehető azon magatartásokkal kapcsolatban, amelyeknek nem volt közvetlen célja a verseny torzítása, és amelyek így csupán a tényleges hatásuk következtében tartoznak az EK 81. cikk hatálya alá".

267 A Bizottság ezután kifejti, hogy az érintett bankok rendszeresen és gyakran vettek részt számos kerekasztalon, és a szóban forgó időszakkal kapcsolatban beszerzett dokumentumok világosan bemutatják, hogy a bankok miként hajtották végre a kerekasztalokon létrejött megállapodásokat, illetve hogy döntéseik meghozatalakor miként vették figyelembe azokat az információkat, amelyeket a versenytársaiktól e találkozókon szereztek. A részleteket illetően a Bizottság a megtámadott határozat (430)–(437) preambulumbekezdéseire hivatkozik, amelyek a jogsértés megállapításának keretében tartalmazzák a kartell határozatai végrehajtásának a leírását.

268 A Bizottság a megtámadott határozat 510. preambulumbekezdésében arra a következtetésre jut, hogy e több éven át tartó, átfogó megállapodások hatást gyakoroltak a piacra. Hozzáfűzi, hogy azon tény, hogy előfordult, hogy a kartell tagjai kudarcot vallottak, illetve esetenként kölcsönösen elismerték erőfeszítéseik kudarcát, nem zárja ki, hogy a megállapodásaik hatást gyakoroltak a piacra. Végül megállapítja, hogy a bankok megbízásából készített szakvélemény sem bizonyította, hogy a kartell nem gyakorolt semmilyen hatást.

b) A BA-CA érveinek minősítéséről

269 A fenti 265. pontban említett kifogások közül kizárólag az utolsó kettőt felhozó BA-CA előadja, hogy az általa felhozott jogalap nem kívánja a jogsértés különösen súlyosnak minősítését vitatni, csupán az indokolási kötelezettség megsértésére hivatkozik. Kifejti, hogy a gazdasági következmények csak akkor vehetőek figyelembe a bírság kiszámításakor, ha azok ténylegesen bizonyítottak és megindokoltak, és e tekintetben a Bizottságra hárul a bizonyítási teher.

270 Ezen érveléssel a BA-CA lényegében azt kifogásolja, hogy a Bizottság nem bizonyította a jogsértésnek a piacra gyakorolt hatását. E kifogás nem a megtámadott határozat indokolását érinti, hanem a jogsértés különösen súlyosnak minősítését Az indokolási kötelezettség olyan lényeges formai követelmény, amelyet külön kell választani az indokolás megalapozottságától, amely utóbbi a vitatott jogi aktus érdemi jogszerűségére vonatkozik (a Bíróság C-367/95. P. sz., Bizottság kontra Sytraval és Brink's France ügyben 1998. április 2-án hozott ítéletének [EBHT 1998., I-1719. o.] 67. pontja, valamint a C-17/99. sz., Franciaország kontra Bizottság ügyben 2001. március 22-én hozott ítéletének [EBHT 2001., I-2481. o.] 35. pontja). Következésképpen a BA-CA kifogásait együtt kell vizsgálni azon kifogásokkal, amelyeket a többi felperes emelt a jogsértés súlyosságának a megtámadott határozatbeli értékelése megalapozottságával kapcsolatban.

c) A felek érvei

271 A bankok először is úgy érvelnek, hogy az iránymutatás és az ítélkezési gyakorlat szerint a jogsértés súlyának meghatározásához figyelembe kell venni a jogsértés piacra gyakorolt tényleges hatását. A BAWAG kifejti továbbá, hogy az arányosság elve megköveteli, hogy a különösen ártalmas megállapodásokkal szemben súlyosabb bírságot kell kiszabni, mint azokkal szemben, amelyeknek nem vagy alig volt hatásuk.

272 A felperesek kiemelik, hogy a kartellnek a piacra gyakorolt tényleges hatásával kapcsolatos bizonyítási teher a Bizottságra hárul. Szerintük a megtámadott határozatban a megállapodások végrehajtására vonatkozó fejtegetések nem elegendőek e hatás fennállásának bizonyításához. Az RZB, a BAWAG, a PSK és az Erste úgy érvelnek, hogy ennek bizonyításához egy gazdasági tanulmányon keresztül kell kimutatni, hogy a vitatott időszak alatt Ausztriában alkalmazott kamatlábak és jutalékok jelentősen eltértek azoktól, amelyeket a jogsértés hiányában alkalmaztak volna.

273 Másodszor a felperesek kifogásolják a megtámadott határozat érvelését. Anélkül, hogy vitatnák a Bizottságnak a megállapodások végrehajtásával kapcsolatos ténymegállapításait, a BA-CA, a BAWAG, a PSK és az Erste úgy érvelnek, hogy a felhozott példák nem reprezentatívak, hogy az iratok számos példát tartalmaznak a megállapodások be nem tartására vonatkozóan, valamint hogy a bankok titkos és heves versenyt folytattak. A BA-CA és a BAWAG előadják, hogy ez különösen igaz az ő magatartásukra. A BAWAG és a PSK szerint az iratok, amelyekben a bankok a megállapodások végrehajtásával és betartásával kapcsolatban nyilatkoztak, csupán a bankok egyes munkatársainak szubjektív értékelését tartalmazták, és így nem szolgálhatnak a tényleges gazdasági hatások megítélésének megbízható alapjául.

274 A BA-CA és az Erste úgy érvelnek, hogy a megállapodások semmi esetre sem voltak betarthatóak a piacon, mivel csak a pénztárablakban kifüggesztett „hivatalos" kamatlábakra vonatkoztak, míg az ügyfeleknek ténylegesen kínált kamatlábak más körülményektől függnek, egyebek mellett az ügylet nagyságától, az ügyfél fizetőképességétől, valamint az alkalmazottaknak a hivatalos kamatlábtól való eltérésre vonatkozó hatáskörétől.

275 A BA-CA és az Erste kiemelik az irányadó kamatlábak jelentőségét a bankok által alkalmazott kamatlábak alakulásának szempontjából. Szerintük e kamatlábak változásainak követése gazdasági szükségszerűség, ami kizárja a kerekasztalok eredménye és a bankok által meghatározott kamatlábak közötti okozati összefüggést.

276 Az RZB, a BAWAG, a PSK és az Erste végül úgy vélik, hogy a Bizottság nem következtethet a kerekasztalok gyakoriságából a hatás fennállására. Hozzáfűzik, hogy a találkozók számos, a verseny szempontjából semleges témát érintettek, és társadalmi szerepet töltöttek be.

277 Harmadszor a felperesek kifogásolják, hogy a Bizottság nem vette figyelembe von Weizsäcker professzor – felperesek által benyújtott – gazdasági szakvéleményének megállapításait. Úgy érvelnek, hogy e szakvélemény statisztikai módszerekkel kimutatta, hogy sem a bankok által alkalmazott díjak, sem az azokból származó nyereségük nem volt átlagban magasabb, mint a megállapodások hiányában lett volna. Szerintük a megtámadott határozatban az e szakvéleménnyel kapcsolatban felhozott kifogások nem megalapozottak. Az RZB, az ÖVAG és a NÖ-Hypo arra hivatkoznak, hogy a szakvélemény következtetéseit csak egy másik, elfogadott tudományos tanulmány cáfolhatja meg. A felperesek előadják, hogy a Bizottság lemondott arról, hogy a megtámadott határozat az általa készíttetett ellenszakvéleményre hivatkozzon, annak szakmai gyengeségei miatt.

278 A Bizottság úgy véli, hogy versenyellenes céljuk okán a kartellek különösen súlyos jogsértésnek minősülhetnek akkor is, ha semmilyen hatást nem gyakorolnak a piacra. Ugyanakkor úgy véli, hogy a jelen esetben a kartell hatása megállapítást nyert.

279 Úgy érvel, hogy a kartellek nem csupán attól a pillanattól kezdve gyakorolnak hatást, hogy bebizonyosodik, hogy az árak másként változtak volna szabad verseny esetében, hanem attól a pillanattól, hogy a megállapodások végrehajtásra kerülnek. Kifejti, hogy az általa beszerzett, az érintett időszakra vonatkozó dokumentumokból tisztán kitűnik, hogy a bankok miként hajtották végre a kerekasztalokon létrejött megállapodásokat, illetve hogy döntéseik meghozatalakor miként vették figyelembe azokat az információkat, amelyeket a versenytársaiktól e találkozókon szereztek. A Bizottság szerint vitathatatlan, hogy a kartell hatást gyakorolt e téren, még akkor is, ha némely esetben a bankoknak nem sikerült megállapodniuk, vagy nem tartották be a megállapodásokat.

280 A Bizottság tehát úgy véli, hogy a bankok által előterjesztett szakvélemény nem meghatározó a jogsértés súlyosságának értékelése szempontjából. Hozzáteszi, hogy a szakvélemény nem bizonyította meggyőzően, hogy a kartell nem gyakorolt hatást az árak változására.

d) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

281 Előzetesen meg kell állapítani, hogy a megtámadott határozat a jogsértés súlyosságának értékelésekor figyelembe vette a kartellnek a piacra gyakorolt tényleges hatását. A Bizottság a (429) és az (508) preambulumbekezdésben kifejti, hogy nem szükséges figyelembe venni a tényleges hatást, amennyiben megállapítást nyert a kartell versenyellenes célja, az (509) és (510) preambulumbekezdésben, valamint a (430)–(436) preambulumbekezdésben mindamellett megállapítja a – többek között a megállapodások végrehajtásából következő – hatások fennállását, még ha a (436) preambulumbekezdésben azt is állítja, hogy nem lehetséges e hatásokat pontosan számszerűsíteni.

282 Nem releváns a jelen esetben tehát az a kérdés, hogy az iránymutatás a kartell „különösen súlyosnak" minősítését a piacra gyakorolt tényleges hatás bizonyításától teszi-e függővé. Mivel a Bizottság mérlegelési jogkörrel rendelkezik a jogsértések súlyának értékelését illetően, ezen értékelés jogszerűsége azon megállapítások megalapozottságától függ, amelyeken ténylegesen nyugszik, és nem függ attól, hogy a Bizottság által figyelembe vett valamennyi szempont szükséges volt-e ehhez.

283 Ennélfogva azt a kérdést kell megvizsgálni először is, hogy a Bizottság jogosult-e a kartell létrejöttéből arra következtetni, hogy tényleges hatást gyakorolt a piacra, másodszor, hogy megalapozottan állapította-e meg a kartell létrejöttét a jelen esetben, és harmadszor, hogy tévesen ítélte-e meg ebben az összefüggésben a bankok által benyújtott szakvélemény helytállóságát és bizonyító erejét.

284 Előzetesen emlékeztetni kell rá, hogy valamely jogsértés piacra gyakorolt tényleges hatásának értékelése során a Bizottságnak figyelembe kell vennie, hogy milyen lett volna a verseny a jogsértés nélkül (lásd ebben az értelemben, a Bíróság 40/73–48/73., 50/73., 54/73–56/73., 111/73., 113/73. és 114/73. sz., Suiker Unie és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 1975. december 16-án hozott ítéletének [EBHT 1975; 1663. o.] 619. és 620. pontját, az Elsőfokú Bíróság fenti 205. pontban hivatkozott Mayr-Melnhof egyesített ügyekben hozott ítéletének 235. pontját, a T-141/94. sz., Thyssen StaHL kontra Bizottság ügyben 1999. március 11-én hozott ítéletének [EBHT 1999., II-347. o.] 645. pontját és a fenti 231. pontban hivatkozott ADM-ügyben hozott ítélet 150. pontját).

285 Ha elsősorban árkartellről van szó, a Bizottság jogosan következtethet a jogsértés piacra gyakorolt hatására azon tényből, hogy a kartell tagjai intézkedéseket hoztak a megállapított árak alkalmazására, például közölték azokat az ügyfeleikkel, utasították az alkalmazottaikat, hogy azokat használják tárgyalási alapként, és felügyelték azoknak a versenytársaik és a saját értékesítési részlegük általi alkalmazását. A piacra gyakorolt hatás fennállására történő következtetéshez elegendő az, ha a megállapított árak alapul szolgálnak az egyedi ügyletek árainak meghatározásához, korlátozva ezzel az ügyfelek tárgyalási mozgásterét (az Elsőfokú Bíróság T-7/89. sz., Hercules Chemicals kontra Bizottság ügyben 1991. december 17-én hozott ítéletének [EBHT 1991., II-1711. o.] 340. és 341. pontja, valamint a T-305/94–T-307/94., T-313/94–T-316/94., T-318/94., T-325/94., T-328/94., T-329/94. és T-335/94. sz., Limburgse Vinyl Maatschappij és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 1999. április 20-án hozott ítéletének [EBHT 1999., II-931. o.] 743–745. pontja).

286 Amennyiben azonban a kartell megvalósítása megállapítást nyert, a Bizottság nem köteles módszeresen bizonyítani, hogy a megállapodások ténylegesen lehetővé tették az érintett vállalkozások számára, hogy magasabb ügyleti árat érjenek el, mint a kartell hiányában. E tekintetben el kell utasítani azon érvet, amely szerint a jogsértés súlyosságának értékelése végett csak az a tény vehető figyelembe, hogy az ügyleti árak eltérőek lettek volna az összefonódás hiányában (a Bíróság C-279/98. P. sz., Cascades kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítéletének [EBHT 2000., I-9693. o.] 53. és 62. pontja). Egyébként aránytalan lenne ilyen bizonyítást megkövetelni, amely jelentős forrásokat igényelne, mivel olyan gazdasági modelleken alapuló hipotetikus számításokat tenne szükségessé, amelyek pontossá-

gát a bíróság nehezen tudja csak ellenőrizni, és amelyek a tévedhetetlensége egyáltalán nem bizonyított (Mischo főtanácsnok által a Bíróság C-283/98. P. sz., Mo och Domsjö kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítéletére vonatkozóan előterjesztett indítvány [EBHT 2000., I-9855. o., I-9858. o.] 109. pontja).

287 A jogsértés súlyosságának értékelésénél meghatározó az a kérdés, hogy a kartell tagjai szándékaik tényleges megvalósítása érdekében megtettek-e mindent, ami módjukban állt. Ami ezt követően a ténylegesen megvalósult piaci árakat illetően történt, azt egyéb, a kartell tagjainak ellenőrzésén kívül álló tényezők befolyásolhatták. A kartell tagjai nem hozhatják fel a saját javukra, a bírság csökkentésének alátámasztására a szándékukat meghiúsító külső tényezőket (Mischo főtanácsnoknak a fenti 286. pontban hivatkozott Mo och Domsjö kontra Bizottság ítélet alapjául szolgáló ügyre vonatkozó indítványa 102–109. pontja).

288 Következésképpen a kartell megvalósulásából a Bizottság jogszerűen következtethetett a piacra gyakorolt hatás létezésére.

289 Másodszor, azon megállapítások megalapozottságát illetően, amelyekre támaszkodva a Bizottság e következtetésre jutott, előzetesen meg kell állapítani, hogy a felperesek nem vitatják a megtámadott határozatban a „Lombard-hálózat" megállapodásainak végrehajtására felhozott példákat.

290 Azon érvet illetően, amely szerint e példák nem reprezentatívak, mivel az iratok számos példát tartalmaznak a megállapodások be nem tartására és a bankok közötti versenyre vonatkozóan is, meg kell állapítani, hogy az a tény, hogy a megállapodásokat nem mindig tartották be a kartell tagjai, nem elegendő a piacra gyakorolt hatás kizárásához.

291 E tekintetben a BA-CA, a BAWAG, a PSK és az Erste által felhozott példák nem bizonyítják, hogy a kartell megvalósulására vonatkozó következtetés téves lenne.

292 A BA-CA a megtámadott határozat több részére ([149], [172], [199], [229], [264], [283], [299] és azt követő preambulumbekezdések) hivatkozik, amelyek olyan eseteket említenek, amelyekben adott megállapodásokat bizonyos bankok nem tartottak be. E példák először is azt bizonyítják, hogy a Bizottság figyelme vette, hogy a megállapodások végrehajtása nem volt teljes. Azonban távolról sem támasztják alá a BA-CA érvelését, amely szerint a megállapodások „végrehajtására csupán elszigetelt kísérletek" történtek. Így a [149] preambulumbekezdés kifejti, hogy a PSK-t rendreutasította a többi bank, mert nem tartott be egy adott megtakarítási eszköz kamatlábára vonatkozó megállapodást, a [172] preambulumbekezdés leírja a többi bank reakcióját a hitelkamatoknak a BAWAG általi „bejelentés nélküli" csökkentésére, a [199] preambulumbekezdés pedig egy fegyelmezetlenségre hivatkozik, amelyben az Erstét a többi bank „vétkesnek találta". E példákból következik, hogy azok a bankok, amelyek egyénileg eltértek a megállapodásoktól, a kartell többi tagja rosszallásának voltak kitéve, akik láthatólag betartották e megállapodásokat. Bár a [229] preambulumbekezdésben leírt kerekasztalon a megállapodásokkal ellentétes, „bizonyos bankok által indított különintézkedésekről" is szó volt, a résztvevők azt is megállapították, hogy valamennyi bank „összességében betartotta [az előző hónapban kötött] megállapodásokat". A [264] preambulumbekezdés leírja a megbeszéléseket, amelyek során az Erste kifogásolta, hogy több versenytárs a megállapodásoknak nem megfelelő kamatlábakat alkalmaz, ez utóbbiak, bár elismerték, hogy az intézményükben „valóban lassabban valósulnak meg az intézkedések", előadták, hogy összességében minden a tervek szerint történik. Végül a [283] preambulumbekezdés a „Lombard Club" által – a kamatlábakkal kapcsolatos fegyelem hiánya miatt – tervezett rendreutasítást említ, míg a [299]–[301] preambulumbekezdés bizonyos megállapodások megsértését írja le, valamint a bankok erőfeszítéseit, hogy ezeket meggátolják. E részek összességükben semmiképpen sem erősítik meg a BA-CA azon érvelését, amely szerint a megállapodások be nem tartása volt az általános, és a bankok általi végrehajtásuk a kivétel.

293 A BAWAG és a PSK arra hivatkozik, hogy a Bizottság aktájában szereplő dokumentumok közül 28-ban van szó a megállapodások be nem tartásáról, valamint

a bankok közötti versenyről, míg az Erste által előterjesztett listán 74 dokumentumban összesen 85 hivatkozás szerepel, amely dokumentumok közül 22 azonos a BAWAG és a PSK által hivatkozottakkal.

294 E dokumentumok ugyanakkor nem összeegyeztethetetlenek a Bizottság következtetésével. Például e három bank az 1995. szeptember 27-i, passzív műveletekkel kapcsolatos kerekasztal jegyzőkönyvére támaszkodik, amelyből a BAWAG és a PSK egy részletet idéz, amely szerint „az RBW képviselője megjegyezte, hogy [...] a [...] kerekasztalon megállapított feltételeket és határidőket nem tartották be". E részletet közvetlenül a következők előzik meg: „Ebben az összefüggésben bizonyos intézmények képviselői sérelmezték, hogy a kamatlábaknak a kerekasztalon tervbe vett csökkentésekor nem csökkennek [bizonyos megtakarítási szerződések kamatlábai] is automatikusan. A Volksbank, a CA-BV, [az RBW], a NÖ-Hypo, a PSK és az Erste már módosították a feltételeiket e téren. A [BA] és a BAWAG csupán szeptember végén teszi ezt meg." Ugyanezen – a BAWAG vezérigazgatójának szánt – dokumentum ezenkívül rámutat, hogy egy másik bank azt sérelmezte, hogy felmérések szerint lehetséges volt a BAWAG-nál és a PSK-nál a megállapítottnál magasabb kamatra szert tenni új betét esetében. A dokumentum a következőképpen folytatódik: „Jelen esetben a [címek megjelölése] fiókjainkról van szó. A fiókokkal foglalkozó részlegünkön keresztül már megtettük a megfelelő intézkedéseket". E dokumentum tehát példa arra, hogy nem tartották be, illetve nem hajtották végre a megállapodások egyes részeit, valamint hogy az egyik bank rendreutasította a megállapodásokat megszegő fiókjait.

295 Tekintetbe véve a megállapodások végrehajtására a megtámadott határozatban felhozott számos – nem vitatott – példát, azon tény, hogy bizonyos esetekben a megállapodásokat egy vagy több bank nem tartotta be, hogy a bankoknak nem sikerült a megállapított kamatlábszintet fenntartani, vagy annak jövedelmezőségét növelni, illetve hogy a bankok között bizonyos termékek tekintetében verseny volt, nem elegendő annak cáfolatához, hogy a megállapodásokat végrehajtották, és azok hatást gyakoroltak a piacra.

296 Ebben az összefüggésben a BA-CA-nak és a BAWAG-nak a saját magatartásukra alapított érveit el kell utasítani. A vállalkozás állítólagos magatartása nem releváns a kartellnek a piacra gyakorolt hatása mérlegelésénél, kizárólag a jogsértésből származó hatások összességét kell figyelembe venni (a fenti 189. pontban hivatkozott Bizottság kontra Anic Partecipazioni ügyben hozott ítélet 150. és 152. pontja, valamint a fenti 285. pontban hivatkozott Hercules Chemicals kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 342. pontja).

297 Nem releváns a bankok azon érve, amely szerint az ügyfelekkel szemben ténylegesen alkalmazott kamatlábak gyakran eltértek a kerekasztalokon megbeszélt és a pénztárablakban kifüggesztett „hivatalos" kamatlábaktól az egyedi ügyletek sajátosságai okán és amiatt, hogy a banki alkalmazottak saját hatáskörben e kamatlábaktól bizonyos határok között eltérhettek. A bankok által kihirdetett „hivatalos" kamatlábak képezik az ügyfelekkel történő tárgyalás kiindulópontját, és ezáltal befolyásolják ez utóbbi kimenetelét.

298 A BAWAG és a PSK azon érvét illetően, amely szerint azok a dokumentumok, amelyekben a bankok maguk értékelik a megállapodásaik tényleges alkalmazását, nem meggyőzőek, mert csak a bank alkalmazottainak szubjektív értékeléseit tartalmazzák, és meg kell állapítani, hogy esetről esetre kell értékelni azon dokumentumok megbízhatóságát, amelyben valamely kartell tagjai nyilvánítanak véleményt a kartell „sikerét" illetően (a fenti 262. pontban hivatkozott Cascades kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 186. pontja és a fenti 285. pontban hivatkozott Limburgse Vinyl Maatschappij és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 746. és 747. pontja). Az ehhez hasonló nyilatkozatok bizonyító erejével kapcsolatos kétség különösen akkor alapos, ha az előbbiek benyomásokról szólnak, amelyek nem konkrét tényezőkön alapulnak, és ugyanazon időszakra vonatkozóan a kartell más tagjainak ellentmondóan foglalnak állást. Azonban ez utóbbiak nem érdemelnek automatikusan nagyobb hitelt az előbbieknél. Jelen esetben a Bizottság kifejti, hogy a bankok a megállapodások tényleges alkalmazását a többi banknál végzett rendszeres felmérések alapján értékelték (a megtámadott határozat [433] preambulumbekezdése), és e tényt egyik felperes sem vitatta. E körülmények között a Bizottság a

kartellnek a piacra gyakorolt hatása megállapításakor jogosan támaszkodhatott – egyebek mellett – azon dokumentumokra, amelyekben a kartell tagjai a tényállás megvalósulása idején a kartell végrehajtásáról nyilatkoztak.

299 Ezek után meg kell állapítani, hogy a Bizottság nem vitatja a bankok által alkalmazott kamatlábakat illetően az irányadó kamatlábak jelentőségét, hanem éppen azt kifogásolja, hogy a bankok összehangolták a válaszukat a vezető kamatlábak változásai tekintetében. Márpedig a megállapodásoknak a végrehajtásukból következő hatása, valamint az a tény, hogy a bankok által alkalmazott kamatlábak úgy követték az irányadó kamatlábakat, hogy a megállapodások tényleges hatása csak nehezen lenne mérhető, nem elegendőek önmagukban ahhoz, hogy megkérdőjelezzék a Bizottság okfejtésének érvényességét.

300 Végül, noha a Bizottság nem következtethet kizárólag a kerekasztalok számából és gyakoriságából arra, hogy azok hatást gyakoroltak a piacra (a fenti 231. pontban hivatkozott ADM-ügyben hozott ítélet 159. pontja), a megtámadott határozatban a gyakoriságra történő hivatkozás csupán másodlagos eleme a Bizottság érvelésének, amelytől nem függ a jogsértés súlya értékelésének jogszerűsége.

301 A fentiekből következik, hogy a felperesek érvei nem vonják kétségbe azon megállapítást, amely szerint a kartell megvalósult.

302 Harmadszor, a bankok által benyújtott szakvélemény nem bizonyítja, hogy a Bizottság hibát követett volna el, amikor a megállapodások végrehajtásából azoknak a piacra gyakorolt tényleges hatása létezésére következtetett. E tekintetben egyrészt meg kell állapítani, hogy a szakértő az osztrák és a német bankpiac összehasonlítása alapján úgy találta, hogy a banki ügyfelek által élvezett kereskedelmi feltételek nem kedvezőtlenebbek Ausztriában, mint a német piacon alkalmazott feltételek, valamint

hogy az osztrák bankok jövedelmezősége alacsonyabb volt a német bankokénál. Másrészt két, reprezentatív banki termékekre vonatkozó vizsgálat alapján a szakértő megállapította, hogy a megállapodások által rögzített kamatlábak nem gyakoroltak semmilyen mérhető hatást a bankok által ténylegesen alkalmazott kamatlábak átlagára.

303 A szakértő így tanulmányának tárgyát egyes sajátos kérdések vizsgálatára szűkítette, és az elemzése nem terjedt ki a megállapodások piacra gyakorolt lehetséges hatásainak összességére. Ennélfogva a szakvélemény nem alkalmas arra, hogy a kartellnek a piacra gyakorolt tényleges hatása hiányát bizonyítsa.

304 Egyrészt a Bizottság nem tévedett, amikor úgy ítélte meg, hogy valamely másik tagállam piacával történő összehasonlítás nem bizonyítja, hogy a megállapodások hiányában melyek lettek volna az alkalmazott feltételek az osztrák piacon, valamint hogy a bankok jövedelmezőségével kapcsolatos adatokból nem lehet arra következtetni, hogy a kartell nem bírt semmilyen hatással.

305 Másrészt az a tény, hogy a szakvélemény nem tudta kimutatni a kartellnek az átlagárra gyakorolt statisztikailag jelentős hatását, nem bizonyítja azt, hogy a megállapodások semmilyen hatást nem gyakoroltak az ügyfelekkel szemben alkalmazott ügyleti árak rögzítésére, amely a jogsértés súlyosságának értékelése során vehető figyelembe.

306 Következésképpen a jogsértésnek a piacra gyakorolt hatásával kapcsolatos kifogásokat összességükben el kell utasítani.

4. Az érintett földrajzi piac kiterjedéséről

a) A felek érvei

307 A BA-CA (T-260/02. sz. ügy) és az RLB (T-262/02. sz. ügy) kivételével valamennyi felperes úgy véli, hogy a jogsértésnek az érintett földrajzi piac korlátozott mérete ellenére „különösen súlyosnak" minősítése ellentétes az iránymutatással, a Bizottság határozathozatali gyakorlatával, valamint az arányosság elvével. Ezenkívül az RZB, a BAWAG és a PSK (T-259/02., T-261/02. és T-263/02. sz. ügyek) úgy vélik, hogy a megtámadott határozat ezzel kapcsolatos indokolása nem megfelelő. Az RZB azonban előadja, hogy nem kíván az indokolás nem megfelelő minőségére hivatkozni, és kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság érdemben vizsgálja a megtámadott határozatot.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

308 A megtámadott határozat (511) preambulumbekezdése szerint:

„Figyelembe véve a jelen ügy sajátos körülményeit, valamint a jogsértés hátterét, Ausztria területének viszonylag korlátozott mérete nincs hatással a jogsértés »különösen súlyos« jellegére."

309 A megtámadott határozatnak a – jogsértés jellegével, a kartell megvalósításával és hatásaival kapcsolatos – (506)–(510) preambulumbekezdésével összefüggésben e tömör indokolás kellően egyértelmű ahhoz, hogy lehetővé tegye a bankok számára

azon okok megértését, amelyek alapján a Bizottság úgy találta, hogy a jogsértést a piac korlátozott kiterjedése ellenére „különösen súlyosnak" kell minősíteni.

310 Ezen értékelés megalapozottságát illetően először is az (511) preambulumbekezdés nyilvánvalóvá teszi, hogy a Bizottság nem ítélte meg tévesen az érintett földrajzi piac kiterjedésének korlátozottságát, és nem is hagyta azt figyelmen kívül.

311 Másodszor, a földrajzi piac kiterjedése csupán az egyik az iránymutatás szerint a jogsértés súlyosságának átfogó értékelése szempontjából releváns három kritérium közül. Ezen egymástól függő kritériumok között a jogsértés jellege elsődleges szerepet játszik (lásd a fenti 240. és 241. pontot). A földrajzi piac kiterjedése ellenben nem önálló kritérium abban az értelemben, hogy csak a tagállamok többségét érintő jogsértések minősülhetnének „különösen súlyosnak". Sem a Szerződés, sem a 17. rendelet, sem az iránymutatás, sem az ítélkezési gyakorlat nem enged arra következtetni, hogy csak a nagy földrajzi kiterjedésű korlátozások minősülhetnek ekképpen (az Elsőfokú Bíróság T-241/01. sz., Scandinavian Airlines System kontra Bizottság ügyben 2005. július 18-án hozott ítéletének [EBHT 2005., II-2917. o.] 87. pontja). Ennélfogva el kell utasítani a BAWAG és a PSK azon érvelését, amely szerint csak azok a jogsértések minősülhetnek különösen súlyosnak, amelyekben az európai piac szinte minden vállalkozása részt vesz (lásd a fenti 242. és 250. pontot).

312 Harmadszor, valamely tagállam teljes területe, még ha az a többi tagállaméhoz képest viszonylag „kicsi" is, mindenképp a közös piac jelentős részét képezi (a fenti 173. pontban hivatkozott Michelin kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 28. pontja a holland piacot illetően, és a fenti 240. pontban hivatkozott Brasserie nationale és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 177. pontja a luxemburgi piacot illetően). Ebben az összefüggésben el kell utasítani a BAWAG által felhozott érvet, amely szerint a megállapodások, amelyekben részt vett, csupán Bécsre és Ausztria keleti részére terjedtek ki, mivel a jogsértés súlyosságának átfogó értékeléséről van szó,

amely nem függ valamely adott vállalkozás tényleges magatartásától (lásd ebben az értelemben a fenti 285. pontban hivatkozott Hercules Chemicals kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 342. pontját). Nem vitatott, hogy az átfogó kartell egész Ausztriára kiterjed.

313 Ennélfogva az érintett földrajzi piac korlátozott mérete nem akadálya annak, hogy a jelen esetben megállapított jogsértés „különösen súlyosnak" minősüljön.

5. Az eljárások szelektív jellegéről (T-259/02. sz. ügy)

314 Az RZB ismét arra hivatkozik, hogy a jogsértés "különösen súlyosnak" minősítése összeférhetetlen a Bizottság azon választásával, hogy a jogsértésben részt vevő vállalkozások közül csupán néhány ellen indított eljárást.

315 Ez az érvelés nem fogadható el. Mivel a határozat címzettjei kiválasztásának kritériumaként a Bizottság jogosan vette a legjelentősebb kerekasztalokon való részvételük gyakoriságát alapul (lásd a fenti 134–145. pontot), az a tény pedig, hogy nem indított eljárást a kartell valamennyi tagja ellen, nem akadálya annak, hogy a jelen esetben érintett, árkartell jellegű jogsértést „különösen súlyosnak" minősítse.

6. Következtetés a jogsértés súlyosságát illetően

316 A fentiekben kifejtett okok miatt el kell utasítani a felperesek azzal kapcsolatos kifogásainak összességét, hogy a megtámadott határozat „különösen súlyosnak" minősítette a jogsértést.

C – *A megtámadott határozat címzettjeinek csoportokba sorolásáról és a kiindulási összegek meghatározásáról*

317 Amint az a megtámadott határozat (519) és (520) preambulumbekezdéséből is kitűnik, a Bizottság a megtámadott határozat címzettjeit a piaci részesedésükről rendelkezésre álló adatok alapján öt csoportba sorolta, amelyekkel szemben 25, 12,5, 6,25, 3,13 és 1,25 millió eurós kiindulási összeget szabott ki. Ellenkérelmeiben a Bizottság kifejtette, hogy a piaci részesedések tekintetében az irányadó érték a vállalkozások első négy csoportjának esetében hozzávetőleg 22%, 11%, 5,5% és 2,75% volt, míg az ötödik csoportban (amelyet a Bizottság „gyűjtőcsoportnak" nevez) azok a bankok szerepeltek, amelyeknek a piaci részesedése 1% alatti.

318 A felperesek számos kifogást hoznak fel a piaci részesedésük meghatározásának különböző szempontjai, a csoportokba sorolás, valamint a kiindulási összeg meghatározása ellen. Először is, az Erste (T-264/02. sz. ügy) arra hivatkozik, hogy a Bizottság jogellenesen rótta az ő terhére a jogsértést, amelyet egy olyan bank (GiroCredit) követett el, amellyel egyesült, de amely korábban a BA-CA csoport tagja volt (lásd a lenti 319. és azt követő pontokat). Másodszor, az RZB (T-259/02. sz. ügy), az Erste és az ÖVAG (T-271/02. sz. ügy) kifogásolják, hogy a Bizottság a csoportokba sorolásnál nekik tulajdonította – mint a decentralizált Raiffeisen-, takarékpénztári és népbanki ágazat központi intézményeinek – az ágazatuk piaci részesedéseit (lásd a lenti 337. és azt követő pontokat). Harmadszor, több felperes is kifogásolja, hogy a Bizottság megsértette az indokolási kötelezettséget a csoportokba sorolás és a kiindulási összegek meghatározása tekintetében (lásd a lenti 410. és azt követő pontokat). Negyedszer. a BAWAG, a PSK és a NÖ-Hypo (T-261/02., T-263/02. és T-271/02. sz. ügyek) az egyenlő bánásmód elvének megsértésére hivatkoznak (lásd a lenti 418–431. pontot), ötödször pedig, a PSK, az Erste és az ÖVAG úgy érvelnek, hogy a piaci részesedésükkel kapcsolatos bizottsági megállapítások tévesek (lásd a lenti 432. és azt követő pontokat).

1. A GiroCredit által elkövetett jogsértés Erstének való betudásáról (T-264/02. sz. ügy)

a) A megtámadott határozat és az e jogalap alapját képező tényállás

319 Az Erste (korábbi nevén EÖ) 1997 májusában megszerezte – a takarékpénztárak központi intézményének szerepét betöltő – GiroCredit részvényeinek 53%-át. 1994-től a részvényeknek az EÖ által történt megszerzéséig a GiroCredit többségi részesedése a Bank Austria csoport tulajdonában volt (lásd a fenti 7. és 11. pontot). 1997 októberében a GiroCredit és az EÖ egyesültek, és az EÖ neve Erstére változott.

320 A Bizottság a megtámadott határozat (475)–(481) preambulumbekezdésében megvizsgálta, hogy a GiroCredit által elkövetett jogsértésért a felelősség az Erstét vagy a BA-t terheli. Úgy találta, hogy nem állapítható meg, hogy a GiroCredit üzletpolitikáját a BA befolyásolta volna az Erste általi megszerzését megelőzően. Megállapította tehát, hogy a GiroCredit maga volt felelős a jogsértésért, és e felelősség átszállt az egyesülést követően az Erstére.

b) A felek érvei

321 Az Erste szerint a GiroCreditnek a megszerzését megelőző időszakban elkövetett jogsértő magatartásáért a BA felelős, és nem az Erste. Úgy érvel – bizonyítékokat felhozva –, hogy a BA és a GiroCredit kapcsolatában teljesültek azon feltételek, amelyek fennállása esetén a leányvállalat magatartásáért a felelősség az anyavállalatnak tudható be.

322 A Bizottság előadja, hogy nem nyert megállapítást azon feltételek teljesülése, amelyek alapján a BA-t terhelné a felelősség a GiroCredit jogsértéséért. Szerinte mindenképpen lehetősége van a bírságot akár az anyavállalattal, akár a leányvállalattal szemben kiszabni még abban az esetben is, ha teljesülnek az anyavállalatnak a leányvállalat magatartásáért való felelősségével kapcsolatos feltételek.

c) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

323 E jogalap keretében meg kell vizsgálni először is, hogy teljesülnek-e a jelen esetben azok a feltételek, amelyek alapján a vállalkozás megszerzője felelős a vállalkozás által a megszerzését megelőző időszakban elkövetett jogsértésért, és másodszor, hogy a megszerző felelősségét miként érinti, hogy a megszerzett vállalkozást korábban valamely másik anyavállalat felügyelte.

324 Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint általában a jogsértés elkövetésének időpontjában az érintett vállalkozást irányító természetes vagy jogi személynek kell a jogsértésért felelnie még akkor is, ha a jogsértést megállapító határozat meghozatalakor a vállalkozás működtetéséért másik személy válik felelőssé (a fenti 286. pontban hivatkozott Cascades kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 78. pontja). Amíg a jogsértés időpontjában a vállalkozást irányító jogi személy létezik, a vállalkozás jogsértő magatartásáért való felelősség e jogi személyt terheli abban az esetben is, ha a jogsértés elkövetéséhez hozzájáruló anyagi és emberi tényezők a jogsértés tartama után harmadik személyekre kerültek átruházásra (az Elsőfokú Bíróság T-327/94. sz., SCA Holding kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítéletének [EBHT 1998., II-1373. o.] 63. pontja, amelyet megerősített a Bíróság C-297/98. P. sz., SCA Holding kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítéletének [EBHT 2000., I-10101. o.] 25. pontja).

325 Ugyanakkor amennyiben a jogsértés elkövetésének időpontja és azon időpont között, amikor azért a szóban forgó vállalkozásnak felelnie kell, a vállalkozás

irányításáért felelős jogi személy a jogsértés elkövetése után jogi értelemben megszűnt, először is meg kell határozni a jogsértés elkövetéséhez hozzájáruló anyagi és emberi tényezők összességét, hogy ezt követően azonosítani lehessen azt a jogalanyt, aki ezen összesség irányításáért felelős lett, nehogy a vállalkozás elkerülhesse a felelősségre vonást azért, mert a jogsértés elkövetésének időpontjában az irányításáért felelős jogalany megszűnt (a fenti 285. pontban hivatkozott Limburgse Vinyl Maatschappij és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 953. pontja).

326 Amennyiben a szóban forgó vállalkozás beolvad az átvevő társaságba, és ezzel megszűnik, ez utóbbi átveszi az eszközeit és forrásait, beleértve a közösségi jog megsértésért való felelősséget (Mischo főtanácsnok által a Bíróság C-286/98. P. sz., Stora Kopparbergs Bergslags kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítéletére vonatkozóan előterjesztett indítványa [EBHT 2000., I-9925., I-9928. o.] 75. pontja). Ebben az esetben a beolvadó vállalkozás által elkövetett jogsértésért való felelősség betudható az átvevő társaságnak (lásd analógia útján a fenti 189. pontban hivatkozott Bizottság kontra Anic Partecipazioni ügyben hozott ítélet 145. pontját).

327 Jelen esetben az EÖ-vel történt egyesülést megelőzően a GiroCredit banki tevékenységének irányításáért felelős jogi személy a GiroCredit Bank der österreichischen Sparkassen AG volt. Mivel azt az EÖ 1997 májusában megszerezte, e jogi személy az EÖ-vel, későbbi nevén Erstével való egyesüléssel 1997 októberében megszűnt.

328 A fent kifejtett alapelvek szerint az Erstének kell tehát felelnie a GiroCredit által az EÖ általi megszerzését megelőzően elkövetett jogsértésért.

329 Meg kell vizsgálni ezek után, hogy az átvevő társaság felelőssége átháríthető-e, amennyiben a beolvadó vállalkozás által a megszerzését megelőzően elkövetett jogsértésért való felelősség egy korábbi anyavállalatának tudható be.

330 Ezzel kapcsolatban emlékeztetni kell arra, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat szerint külön jogi személyiséggel rendelkező leányvállalat magatartása betudható az anyavállalatnak, amennyiben a leányvállalat nem önállóan határozza meg saját magatartását a piacon, hanem lényegében azokat az utasításokat követi, amelyeket az anyavállalat szabott meg a számára (a Bíróság 48/69. sz., ICI kontra Bizottság ügyben 1972. július 14-én hozott ítéletének [EBHT 1972., 619. o.] 132. és 133. pontja, a C-294/98. P. sz., Metsä-Serla és társai kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítéletének [EBHT 2000., I-10065. o.] 27. pontja, a C-196/99. P. sz., Aristrain kontra Bizottság ügyben 2003. október 2-án hozott ítéletének [EBHT 2003., I-11005. o.] 96. pontja és a fenti 285. pontban hivatkozott Limburgse Vinyl Maatschappij és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 960. pontja), illetve amennyiben az anyavállalat, amely meghatározó módon képes befolyásolni a leányvállalata üzletpolitikáját, tudomással bír ez utóbbi kartellban való részvételéről, és jóváhagyja azt (az Elsőfokú Bíróság T-309/94. sz., KNP BT kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítéletének [EBHT 1998., II-1007. o.] 41., 42., 45., 47. és 48. pontja, amelyet megerősített a Bíróság C-248/98. P. sz., KNP BT kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítéletének [EBHT 2000., I-9641. o.] 73. pontja).

331 Az, hogy az anyavállalattal szemben a leányvállalat jogsértő magatartásért is kiszabható bírság, nem zárja ki ugyanakkor, hogy maga a leányvállalat is joghátrányban részesüljön. Egy vállalkozást – azaz egy személyi, anyagi és nem anyagi elemekből álló gazdasági egységet (a Bíróság 19/61. sz., Mannesmann kontra Főhatóság ügyben 1962. július 13-án hozott ítélet [EBHT 1962., 675., 705. és 706. o.]) – az alapszabályában meghatározott szervek irányítanak, és minden vele szemben bírságot kiszabó határozatot a vállalkozás alapszabály szerinti vezetésének lehet címezni (igazgatótanács, ügyvezetés, elnök, ügyvezető igazgató, stb.), akkor is, ha a pénzügyi következményeket végső soron a tulajdonosok viselik. E szabályt sértené az, ha valamely vállalkozás jogsértő magatartása esetén a Bizottságnak ahhoz, hogy csak e csak e tulajdonossal szemben alkalmazzon joghátrányt, mindig ellenőriznie kellene, hogy ki a vállalkozásra döntő befolyást gyakorló tulajdonos (az Elsőfokú Bíróság T-236/01., T-239/01., T-244/01–T-246/01., T-251/01. és T-252/01. sz., Tokai Carbon és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2004. április 29-én hozott ítéletének [EBHT 2004., II-1181. o.; a továbbiakban: Tokai I. ítélet] 279–281. pontja). Mivel az a lehetőség, hogy a leányvállalat magatartásáért az anyavállalattal szemben is kiszabható bírság, nincs hatással a csak a – jogsértésben részt vevő – leányvállalatnak címzett határozat jogszerűségére, a Bizottság választhat, hogy a jogsértésben részt vevő leányvállalattal, vagy az azt a jogsértés idején irányító anyavállalattal szemben szab ki bírságot.

332 E választás megilleti a Bizottságot a leányvállalat felügyeletében bekövetkező gazdasági utódlás esetén is. Míg ilyen esetben a Bizottság betudhatja a leányvállalat magatartását a korábbi anyavállalatnak az átruházást megelőző és az új anyavállalatnak az azt követő időszak tekintetében (lásd ebben az értelemben a fenti 330. pontban hivatkozott KNP BT kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítélet 73. pontját), nem köteles ezt tenni, és dönthet úgy, hogy csak a leányvállalattal szemben szab ki bírságot annak saját magatartásáért.

333 A szóban forgó jogsértések jellegére, valamint a kapcsolódó szankciók súlyosságára és természetére tekintettel a versenyjog megsértéséért a felelősség személyes jellegű (a fenti 189. pontban hivatkozott Bizottság kontra Anic Partecipazioni ügyben hozott ítélet 78. pont), és egy – természetes vagy jogi – személy csak a neki személyesen felróható tények alapján részesíthető joghátrányban (az Elsőfokú Bíróság T-45/98. és T-47/98. sz., Krupp Thyssen Stainless és Acciai speciali Terni kontra Bizottság egyesített ügyekben 2001. december 13-án hozott ítéletének [EBHT 2001., II-3757. o.; a továbbiakban: a KTS-ügyben hozott ítélet] 63. pontja és a fenti 231. pontban hivatkozott ADM-ügyben hozott ítélet 261. pontja). Ezen alapelvvel összhangban a Bizottság nem tudhatja be a vállalkozást megszerző társaságnak az előbbi megszerzést megelőző magatartásáért való felelősséget, mivel e felelősség magát a vállalkozást terheli, amennyiben az még létezik (lásd ebben az értelemben a fenti 330. pontban hivatkozott KNP BT kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítélet 72. pontját, valamint a fenti 286. pontban hivatkozott Cascades kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 77–80. pontját).

334 Azonban nem ellentétes ezen alapelvvel, hogy a felelősséget a saját magatartásáért a leányvállalatnak tudja be a Bizottság, még akkor is, ha ennek – abban az esetben, ha a leányvállalat a jogsértést követően elvesztette a jogi személyiségét – az a következménye, hogy a bírság az átvevő társasággal szemben kerül kiszabásra, amelynek nem volt köze a jogsértéshez.

335 Így, amennyiben a Bizottság megállapítja valamely vállalkozásnak a kartellben való részvételét, kiszabhat bírságot az azt irányító természetes vagy jogi személlyel szemben, illetve ha az már megszűnt, annak jogutódjával szemben, anélkül, hogy vizsgálnia kellene, hogy a vállalkozás önállóan járt-e el, vagy az anyavállalat utasításai

szerint. Ha másképp lenne, a Bizottság vizsgálatait jelentősen megnehezítené az, hogy minden egyes esetben, amikor a vállalkozás irányításában jogutódlás következik be, ellenőriznie kellene, hogy mennyiben tudhatóak be e vállalkozás ténykedései a korábbi anyavállalatnak.

336 A fentiekből következik – anélkül, hogy szükséges lenne megvizsgálni, hogy a GiroCredit magatartása betudható lenne-e a BA-nak –, hogy a Bizottság nem járt el jogellenesen, amikor e magatartást az Erstének mint a GiroCredit jogutódjának tudta be.

2. A „decentralizált ágazatok" bankjai piaci részesedéseinek a központi intézményeknek való beszámításáról (T-259/02., T-264/02. és T-271/02. sz. ügyek)

337 Az RZB, az Erste és az ÖVAG úgy vélik, hogy jogellenes a csoportba sorolásuk, mert a Bizottság nekik mint a Raiffeisen-, a takarékpénztári és a népbanki decentralizált ágazatok csúcsintézményeinek tulajdonította az adott ágazat piaci részesedését.

a) A megtámadott határozat

338 A megtámadott határozat a következőképpen indokolja, hogy az ágazatok piaci részesedéseit a központi intézményeknek tudta be:

„(515) A jelen esetben különösen súlyosnak minősülő jogsértéseket illetően a kiszabható bírságok skálája lehetővé teszi annak a figyelembevételét, hogy az

érintett vállalkozások milyen tényleges gazdasági lehetőségekkel rendelkeznek a verseny jelentős torzítására. [E skála lehetővé teszi], hogy a bírság összege olyan szinten kerüljön kiszabásra, amely biztosítja a megfelelő elrettentő hatást. Az efféle eltérő bánásmód a jelen esetben különösen indokolt, mivel jelentős méretbeli különbségek léteznek a jogsértésben részt vevő vállalkozások és csoportok között.

(516) A jelen ügyben figyelembe kell venni az osztrák bankpiac sajátosságait. Nem lenne reális az Erstének, az RZB-nek és az ÖVAG-nak a hálózaton belüli jelentőségét, valamint a verseny fogyasztók kárára történő torzítására vonatkozó tényleges lehetőségét pusztán a kereskedelmi banki tevékenységükre korlátozni.

(517) Az iratokból – épp ellenkezőleg – igen egyértelműen kitűnik, hogy e vállalkozások, mint csoportjuk élén álló társaságok, hozzájárultak egész Ausztriában a hálózat hatékonyságához a csoporton belüli intenzív információcserének köszönhetően. Ezen intézmények nem csupán a saját érdekeiket képviselték, hanem a csoportjuk érdekeit is, és ebben az értelemben a többi résztvevő úgy tekintette őket, mint az adott csoportok képviselőit. Tehát a megállapodások nem csupán a különböző bankok, hanem a különböző csoportok között is születtek.

(518) E csúcsintézmények mögötti csoportok – a takarékpénztári, a [Raiffeisenbanki] és a népbanki csoport – figyelmen kívül hagyása nem megfelelő, és a gazdasági valóságtól távol eső bírságok kiszabását vonná maga után, amelyeknek nem lenne semmi elrettentő ereje. A bírságok csak akkor bírnak ténylegesen megfelelő elrettentő erővel, ha a csúcsintézmények a későbbiekben nem vennének részt a csoportjuk képviselőjeként összehangolt magatartásban."

b) A felek érvei

A felperesek érvei

339 Először is a felperesek úgy érvelnek, hogy a Bizottság megsértette a védelemhez való jogukat és az indokolási kötelezettséget. Másodszor előadják, hogy a Bizottság jogi szempontból tévesen értelmezte a feltételeket, amelyek között valamely vállalkozás piaci részesedése valamely másik vállalkozásnak tudható be a bírság kiszámítása céljából. Harmadszor, a felperesek vitatják a ténymegállapításokat, amelyekre a Bizottság a piaci részesedések betudásának indokolását alapította, valamint vitatják e tények értékelését.

– A védelemhez való jogról és az indokolásról

340 Az Erste kifogásolja, hogy a Bizottság megsértette a védelemhez való jogát, mivel a kifogásközlésből nem tűnik ki a Bizottság azon szándéka, hogy a központi intézményeknek tudja be a csoportjuk piaci részesedéseit. Ezenkívül az Erste és az ÖVAG úgy érvelnek, hogy sem az információk decentralizált bankoknak való állítólagos továbbítását, sem ez utóbbiak csúcsintézmények általi állítólagos képviseletét nem említi a kifogásközlés.

341 Az Erste továbbá úgy véli, hogy a Bizottság megszegte az indokolási kötelezettségét a piaci részesedés beszámítását illetően.

– A piaci részesedések beszámításának feltételeiről

342 Az RZB és az Erste előadják, hogy az a tény, hogy a Bizottság az ágazatukba tartozó bankok piaci részesedéseit a központi intézményeknek tudja be, azt vonja maga után, hogy az előbbiek összességének a magatartását ez utóbbiaknak rója fel. Kifejtik, hogy e beszámításnak nincs jogalapja, és ellentétes a versenyjog megsértéséért való felelősség személyes jellegével, mivel az ágazatok nem tekinthetőek gazdasági egységeknek. Az RZB és az Erste szerint a Bizottság ezzel azon döntését próbálja visszavonni, amely alapján szelektíven csak a jogsértésben részt vevő vállalkozások egy része ellen indított eljárást, és anélkül próbálja a három fent említett ágazathoz tartozó bankok magatartását szankcionálni, hogy lehetőséget adna nekik a védekezésre.

343 Az RZB hozzáfűzi, hogy a Bizottság megközelítése nem következetes, mert bírságot szabott ki az RLB-vel szemben is, amely a Raiffeisen-csoport tagja. Az Erste szintúgy előadja a takarékpénztári csoport piaci részesedéseinek téves meghatározására alapított jogalap keretében (lásd a lenti 440. pontot), hogy az EÖ piaci részesedését kétszeresen vette figyelembe a Bizottság, mivel egyedi bírságot szabott ki vele szemben, míg ő csak a takarékpénztári csoport decentralizált bankjainak volt az egyike a GiroCredit központi intézménnyel való egyesülését megelőzően, amely egyesülésből az Erste származik (lásd a fenti 319. pontot). Az Erste hozzáfűzi, hogy az a tény, hogy a Bizottság a központi intézménynek rója fel a takarékpénztárak magatartását, méltánytalan eredményekhez vezet, mivel sem jogilag, sem gyakorlatilag nincs lehetősége a bírságot elosztani a jogilag független takarékpénztárak között.

344 A felperesek szerint sem a vállalkozások „tényleges lehetősége" arra, hogy a fogyasztóknak kárt okozzanak, sem pedig a bírság megfelelő elrettentő hatásának szükségessége nem indokolja ezt a beszámítást. Ebben az összefüggésben az ÖVAG és az Erste azt kifogásolják, hogy a Bizottság nem vette figyelembe az egyenlő bánásmód elvét a centralizált nagybankok és a decentralizált ágazatok esetében. Az ÖVAG hozzáfűzi, hogy a Bizottság azzal, hogy az ágazatok piaci részesedéseit a csúcsintézményeknek tudta be, ez utóbbiakat tévesen a nagy kereskedelmi

bankokkal azonosította, amelyek a központ utasításainak alárendelt fiókhálózattal rendelkeznek. Ezenkívül kifogásolja, hogy a Bizottság helytelenül figyelmen kívül hagyta a decentralizált bankoknak felrótthoz hasonló információ-továbbítást a BA-CA és egyes olyan bankok között, amelyekben ez utóbbi jelentős részesedéssel rendelkezik.

345 Az RZB és az Erste ezenkívül a vállalkozások társulásaira alkalmazandó szabályokra hivatkoznak, amelyek szerintük tiltják az ágazat piaci részesedései csúcsintézményeknek való betudását. Először is az Elsőfokú Bíróság T-213/95. és T-18/96. sz., SCK és FNK kontra Bizottság ügyben 1997. október 22-én hozott ítéletére (EBHT 1997., II-1739. o., 254. pont) hivatkoznak, amely szerintük kizárja, hogy az ágazatok gazdasági erejét a csúcsintézményeknek számítsák be, mivel azok nem vállalkozások társulásai, hanem vállalkozások. Másodszor úgy érvelnek, hogy nem lehet a decentralizált bankok piaci részesedéseit a csúcsintézményeknek betudni, mert ez utóbbiaknak nincs utasítási joguk az ágazatuk bankjaival szemben, míg az ítélkezési gyakorlat szerint a társulásnak a tagjai utasítására vonatkozó lehetősége a feltétele ez utóbbiak piaci részesedései beszámításának. Harmadszor előadják, hogy a piaci részesedések csúcsintézményeknek történő beszámítása összeegyeztethetetlen a vállalkozások társulása felelősségének másodlagos jellegével az iránymutatás 5. pontja c) alpontjának értelmében. A felperesek szerint a jelen esetben minden további nélkül lehetőség volt arra, hogy a decentralizált bankok ellen jogsértési eljárást indítsanak és rájuk megfelelő bírságot kiszabjanak.

– A ténymegállapításokról és értékelésükről

346 A felperesek először is azt kifogásolják, hogy a Bizottság figyelmen kívül hagyta a decentralizált bankok jogi és gazdasági önállóságát, és kiemelik, hogy nem adhatnak utasításokat az ágazatuk intézményeinek. Többek között az Elsőfokú Bíróság kérdéseire adott válaszukban különösen azt hangsúlyozzák, hogy egyáltalán nem volt „tényleges" lehetőségük arra, hogy a decentralizált bankok versenymagatartását befolyásolják.

347 Az RZB ezzel kapcsolatban kifejti, hogy a Raiffeisen-ágazat „bottom up" struktúrájú, amely szerint a helyi (vagy „elsődleges") Raiffeisen-bankok a regionális (vagy „másodlagos", „Raiffeisen-Landesbanken" megnevezésű) bankok együttműködő tagjai, és ez utóbbiaknak az RZB-ben több mint 80% a részesedése. Szerinte az RZB és a Raiffeisen-Landesbanken kizárólag bizonyos „szolgáltatási feladatokat" látnak el az elsődleges vagy másodlagos szintű bankok számára. Előadja, hogy részesedéssel nem rendelkezik ez utóbbiakban, és e tény megkülönbözteti a többi decentralizált ágazat csúcsintézményeitől. Az RZB úgy érvel, hogy ő legfeljebb az elsődleges és a Raiffeisen-Landesbanken bankok eszköze, és ez utóbbiak – épp ellenkezőleg – nincsenek az RZB utasításainak alávetve. Szerinte az ágazat szövetkezeti felépítése kizárja azt, hogy az elsődleges bankok magatartása az RZB-nek legyen betudható, és ezen nem változtat az a tény, hogy bizonyos részleges területeken azonosnak tűnnek. Az RZB kifejti, hogy a hierarchikus struktúrák hiánya volt az oka annak, hogy a Raiffeisen-ágazat köztudomásúan „fegyelmezetlen" volt a banki találkozókon tett ajánlások végrehajtása során, amely fegyelmezetlenségre a többi bank rendszeresen panaszkodott. Szerinte a Raiffeisen-struktúra jellegéből adódóan az egyes Raiffeisen-bankok féltve őrzik az önállóságukat, és az RZB-nek csak hiányos információkat szolgáltattak a tervezett feltételekkel kapcsolatban, illetve előzetesen bejelentették, hogy „ők maguk" szabják meg a feltételeiket.

348 Az Erste először is leírja a részesedését az egyes takarékpénztárakban. Szerinte tekintettel e részesedés csekély jelentőségére, kizárt, hogy a takarékpénztárak csoportja gazdasági egységet képezzen, ami indokolhatná a központi intézménynek a takarékpénztárak magatartásáért való felelősségét. Kifejti továbbá, hogy a takarékpénztári ágazatra vonatkozó jogszabályi rendelkezéseknek és a központi intézmény alapszabályának célja annak lehetővé vagy könnyebbé tétele, hogy a decentralizált ágazat kisebb hitelintézetei banki tevékenységet folytathassanak, és olyan funkciókra vonatkoznak, amelyeket ezen intézmények egyedül a kis méretük és a forrásaik hiánya miatt nem képesek betölteni. Ezt követően részletesen elemzi e rendelkezéseket, amelyekből arra a következtetésre jut, hogy semmilyen befolyást nem biztosítanak a központi intézménynek a takarékpénztárak üzleti magatartása vonatkozásában. Az Erste kifogásolja, hogy a Bizottság kettős mércével mér, mert azon jogok és kötelezettségek, amelyekre a GiroCreditnek a regionális takarékpénztárak magatartásáért való felelősségét alapítja, 1997 októberéig egyértelműen jelentősebb mértékben álltak fenn a GiroCredit és a BA között, amely utóbbinak

ráadásul tulajdonában volt a GiroCredit tőkéjének jelentős része. Az Erste kiemeli, hogy a Bizottság ennek ellenére nem a BA-nak tudta be a GiroCredit magatartását. Az Erste előadja, hogy a takarékpénztárak üzleti magatartása – tényszerűen is – független volt a csúcsintézménytől. E tekintetben először is megjegyzi, hogy a Bizottságot terheli annak bizonyítása, hogy az Erste/GiroCredit ténylegesen ellenőrizte-e a takarékpénztárak üzleti magatartását, és ezt a Bizottság nem bizonyította a határozatban. Mindamellett a takarékpénztárak üzleti magatartásának önállóságát bizonyítandó a következő érveket hozza fel:

– a takarékpénztáraknak a csúcsintézménytől való függetlenségét a takarékpénztárakról, illetve a részvénytársaságokról szóló osztrák törvények biztosítják;

– ha a csúcsintézménynek joga lett volna meghatározó befolyást gyakorolni a takarékpénztárak magatartására, a BWG 30. cikkének különös rendelkezéseit kellett volna alkalmazni, ami nem történt meg;

– a takarékpénztárak a csúcsintézménynél kedvezőbb helyzetben voltak a banki feltételeik regionális és helyi körülmények alapján történő meghatározása tekintetében;

– minden egyes takarékpénztár a saját üzletpolitikáját folytatta, és a takarékpénztárak által – az ügyfeleikkel fennálló kereskedelmi kapcsolatban – megállapított banki feltételek eltérőek voltak;

– az érintett időszakban különösen a regionális takarékpénztárak álltak versenyben egymással és a csúcsintézmény leányvállalataival számos helyi piacon.

349 Másodszor, a csúcsintézmények és a decentralizált bankok közötti információcseréket illetően az RZB elismeri, hogy sor került ilyen információcserére az ágazatán belül, de vitatja, hogy a belső információ és képviseleti mechanizmusok külön a megállapodások végrehajtása végett jöttek volna létre. Kifejti, hogy a Raiffeisen-ágazat infrastruktúrája már a jogsértések kezdetekor létezett, és egyszerűen az ágazat háromszintű szerkezetének felelt meg. Az RZB szerint a megállapodások helyi szintű végrehajtására vonatkozó információk RZB általi továbbítása nem bírt döntő befolyással, mivel helyi szinten léteztek közvetlen „horizontális" kapcsolatok, és a Raiffeisen-Landesbanken maguk is meg tudták szerezni a megállapodásokkal kapcsolatos információkat. Az Erste és az ÖVAG ugyanakkor előadják, hogy a központi intézmény és a decentralizált intézmények közötti információcsere létezése sem a takarékpénztárak, sem a népbankok esetében nem bizonyítható.

350 Harmadszor az RZB és az Erste vitatják a megtámadott határozat (61) és (517) preambulumbekezdésében szereplő megállapításokat, amelyek szerint az ágazatuk „képviselői" voltak és/vagy a többi bank annak tekintette őket.

351 Az RZB kiemeli, hogy az érintett bankok találkozóin nem rendelkezett semmilyen jogkörrel az ágazat egészének utasítására, és ez teljesen egyértelmű volt a találkozók többi résztvevője számára is. Hozzáfűzi, hogy nem állt érdekében, hogy a Raiffeisen-ágazat egésze alkalmazza a megállapodásokat, mivel az ágazat szerkezetéből adódóan nem részesült volna a tiltott kartellekből származó állítólagos többletértékből.

352 Az Erste előadja a megtámadott határozatban – többek között a (62) preambulumbekezdésben – hivatkozott dokumentumok részletes elemzése alapján, hogy azok nem bizonyítják azt az állítást, amely szerint az Erste (azaz a GiroCredit az egyesülés előtt) a takarékpénztári ágazat egészének képviselőjeként járt volna el a kerekasztalok során. Válaszában hozzáfűzi, hogy a Bizottság a takarékpénztári ágazaton belül kötött megállapodástervezetről szóló 1997. októberi értesítés – amely előírja, hogy a csúcsintézménynek „a takarékpénztárak érdekeit is védelmeznie

kell" – alapján sem juthatott arra a következtetésre, hogy ez utóbbiak érdekeit védte volna a kerekasztalok keretében. A tárgyaláson kiemeli, hogy a takarékpénztári ágazat jelentős változásokon esett át 1997 és 1999 között az intézmények és a piaci megjelenésük közelítése tekintetében. Ezenkívül vitatja azt a – szerinte a megtámadott határozat (61) preambulumbekezdésében szereplő – állítást, amely szerint a csoporton belül megállapodtak volna az üzleti feltételekről is.

353 Negyedszer, az Erste úgy érvel, hogy a Bizottság nem hivatkozhat a bécsi kerekasztaloknak a regionális kerekasztalokra gyakorolt állítólagos hatására a vitatott beszámítás indokolásaképpen. Előadja, hogy a megtámadott határozat figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy ha az Erste/GiroCredit jelen volt is a tartományokban, azt a saját bankfiókjain keresztül tette, és nem az önálló regionális takarékpénztárak révén. Az Erste nem vitatja, hogy ő maga, illetve a GiroCredit részt vettek azokon a regionális kerekasztalokon, amely régiókban fiókkal rendelkeztek. Kiemeli, hogy ez nem jelenti azt, hogy befolyást kívánt gyakorolni azon regionális takarékpénztárakra, amelyek ugyanazon kerekasztalokon vettek részt, függetlenül a csúcsintézményüktől, és hogy a kerekasztalok során ugyanúgy kezelte a regionális takarékpénztárakat, mint a többi jelen lévő bankot.

A Bizottság érvei

354 A Bizottság főképp arra hivatkozik, hogy meg kell különböztetni az egyik vállalkozás jogsértő magatartásáért való felelősség másik vállalkozásnak történő beszámítását és a vállalkozásoknak a bírság kiindulási összegének meghatározása céljából történő csoportokba sorolását, és előadja, hogy valamennyi csúcsintézményt csak a saját magatartásáért szankcionálta, azaz azért, hogy az ágazata intézményeinek szánt vagy azoktól származó információk továbbításával mennyiben járult hozzá a kartell működéséhez Ausztria egész területén. Szerinte a gazdasági egység hiányára,

valamint a vállalkozások társulására alkalmazandó szabályokra alapított érvek nem relevánsak. Úgy véli, hogy – tekintettel az iránymutatásra – a piaci részesedések figyelembevétele indokolt, mivel tekintetbe kell venni a csúcsintézményeknek a verseny zavarására irányuló tényleges lehetőségeit. Végül úgy érvel, hogy a csúcsintézmények a csoportjaikkal közös gazdasági tevékenységet gyakorló egységet képeznek, hasonlóan a gazdasági egységekhez.

c) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

Előzetes észrevételek

355 Előzetesen emlékeztetni kell arra, hogy az ágazatuk bankjaik piaci részesedésének a központi intézményekhez számítása a megtámadott határozat címzettjeinek csoportba sorolásához tartozik. Az iránymutatás 1.A. pontjának hatodik bekezdésében meghatározott lehetőségével élve a Bizottság figyelembe kívánta venni ezen intézmények tényleges gazdasági lehetőségét a verseny torzítására, valamint a jogsértő magatartásuknak a különleges súlyát és a versenyre gyakorolt tényleges hatását.

356 E tekintetben el kell utasítani a felperesek azon érvelését, amely szerint a megtámadott határozat azzal, hogy a csúcsintézményeknek számította be az ágazatuk bankjainak piaci részesedését, ez utóbbiak jogsértő magatartását is az előbbieknek tudta be. A megtámadott határozat a piaci részesedések beszámítását nem a decentralizált bankoknak a jogsértésben való tényleges részvételével kapcsolatos megállapításokra alapítja. Így először is az (516)–(518) preambulumbekezdésből kitűnik, hogy a Bizottság az osztrák bankpiac sajátosságainak a figyelembevételére támaszkodott, amely piacra szerinte az jellemző, hogy a központi intézményeknek a hálózatukon belüli jelentősége és a verseny torzítására való tényleges lehetőségük nagyobb, mint ami a kereskedelmi banki tevékenységükből

következne. Másodszor, a Bizottság a csúcsintézmények szerepére egyrészt a megállapodásoknak az ágazatukon belüli – különösen az információcsere által történő – végrehajtása tekintetében hivatkozott, másrészt pedig az ágazatuknak a kartellen belüli képviselete tekintetében. Így a Bizottság a csúcsintézményeket a saját magatartásukért szankcionálta, amelynek súlyát az elkövetett jogsértés jellege határozza meg, azaz a horizontális ármegállapodások, figyelembe véve azt a tényt is, hogy a banki ágazat által kínált szolgáltatások rendkívüli jelentőséggel bírnak mind a fogyasztók, mind a vállalkozások, tehát a gazdaság egésze számára (a megtámadott határozat [506] és [507] preambulumbekezdése).

357 El kell tehát utasítani a felperesek összes kifogását, amelyek azon téves előfeltevésen alapulnak, amely szerint a Bizottság az ágazatuk bankjainak jogsértő magatartását nekik tudta volna be.

358 Ráadásul nem vitatott, hogy a Bizottság által a csúcsintézményekkel szemben kiszabott bírságok nem haladják meg ezek üzleti forgalmának – a 17. rendelet 15. cikkének (1) bekezdésében meghatározott – 10%-os küszöbét. Nem vitatott továbbá, hogy a Bizottság nem minősítette a csúcsintézményeket vállalkozások társulásainak. Ennélfogva a jelen esetben nem relevánsak azok a feltételek, amelyeknek az ítélkezési gyakorlat szerint teljesülniük kell ahhoz, hogy a vállalkozások társulásának betudható legyen a tagjai üzleti forgalma az említett küszöb meghatározása végett. Ugyanígy el kell utasítani azon kifogások összességét, amelyek azon alapulnak, hogy a Bizottság mellőzte a vállalkozások társulása esetében a tagok forgalmának figyelembevételére vonatkozó feltételeket az előbbivel szemben kiszabott bírság meghatározásakor.

359 Ezek után meg kell állapítani – miután valamennyi fél megerősítette az Elsőfokú Bíróság kérdéseire adott válaszában –, hogy a vállalkozások csoportba sorolásánál az iránymutatás 1.A. pontjának hatodik bekezdésével összhangban figyelembe kell venni a vállalkozások objektív vagy strukturális sajátosságait, valamint az érintett piac helyzetét.

360 Ezen objektív tényezők között nem csupán az adott vállalkozás mérete és piaci ereje szerepel, ahogyan ezek a piaci részesedésében vagy az üzleti forgalmában tükröződnek, hanem a többi vállalkozással fennálló kapcsolatai is, amennyiben ezek befolyásolhatják a piac szerkezetét. Amint azt a Bizottság a megtámadott határozat (516) és (518) preambulumbekezdésében helyesen megállapította, valamely vállalkozás arra vonatkozó tényleges lehetőségét, hogy jelentős kárt okozzon, illetve az általa elkövetett jogsértés tényleges hatását a gazdasági valóság figyelembevételével kell értékelni. Tekintettel az iránymutatásra, a Bizottság tehát jogszerűen vette figyelembe e kapcsolatokat a kartell tagjainak a károkozásra vonatkozó tényleges gazdasági lehetősége, illetve a jogsértésük súlya meghatározásakor.

361 Meg kell jegyezni e tekintetben, hogy a piac szerkezetét nem csupán az befolyásolja, ha a vállalkozások közötti kapcsolatok az egyik vállalkozásra irányítási jogkört, illetve a többi gazdasági szereplő versenymagatartásának teljes ellenőrzésére irányuló jogkört ruháznak, mint a gazdasági egységek esetében. Valamely vállalkozás piaci ereje a piaci részesedésén túl akkor is növekedhet, ha másik vállalkozásokkal biztos kapcsolatokat tart fent, amelyek keretében informális úton *de facto* befolyást gyakorolhat e vállalkozások magatartására. Ez a helyzet akkor is, ha a vállalkozások között fennálló kapcsolatok hatására csökken, vagy megszűnik a verseny közöttük (lásd analógia útján a Bíróság 27/76. sz., United Brands kontra Bizottság ügyben 1978. február 14-én hozott ítéletének [EBHT 1978., 207. o.] 99–103. pontját). Az a tény, hogy az ilyen kapcsolatok nem indokolják azt a megállapítást, amely szerint az érintett vállalkozások ugyanazon gazdasági egység részét képezik, nem jelenti azt, hogy a Bizottságnak el kellene tekintenie ettől, és a piaci helyzetet úgy kellene értékelnie, mintha e kapcsolatok nem is léteznének.

362 A kartell különböző tagjainak konkrét magatartása, illetve az egyéni vétkességük foka önmagában nem döntő a csoportba sorolás szempontjából. Valamely vállalkozás magatartása kétségkívül mutatója lehet annak, hogy ez utóbbi milyen kapcsolatban áll más vállalkozásokkal. Azonban adott magatartások léte, mint például az utóbbiakkal való információcsere megszervezése vagy az érdekeik védelmére, illetve a versenyellenes megállapodások betartására vonatkozó elkötelezésükre irányuló határozott állásfoglalások a kartell találkozóin, sem nélkülözhetetlen, sem önmagában nem elegendő ahhoz, hogy indokolja ez utóbbi vállalkozások

piaci részesedéseinek figyelembevételét az előbbi vállalkozás piaci erejének értékelésekor. Azon vállalkozásokkal meglévő biztos kapcsolatok hiányában, amelyekkel információt cserél, vagy amelyeknek az érdekeit képviseli, e magatartások nem meghatározóak a csoportba sorolás tekintetében, míg adott esetben figyelembe vehetőek a súlyosító és enyhítő körülmények értékelésekor az iránymutatás 2. és 3. pontjának értelmében.

363 Az érvelést, amelyre a Bizottság a piaci részesedések beszámítását alapította (lásd a fenti 356. pontot) a fenti megfontolások figyelembevételével kell értelmezni.

364 E tekintetben a megtámadott határozat (516) és (517) preambulumbekezdésében a csúcsintézményeknek az ágazatuk képviselőiként játszott szerepére történő hivatkozást, illetve azon megállapítást, amely szerint léteztek a csoportok között megállapodások, úgy kell értelmezni, mint amelyek lényegében a csúcsintézményi minőségben rejlő elemekre irányulnak, mint például ez utóbbi által a csoport tagjaira – a szerepéből, és nem a felperesek által ténylegesen követett magatartásból adódóan – gyakorolt befolyás. Ezt erősíti meg a megtámadott határozat (58) preambulumbekezdése, amely szerint:

„Az Erste (korábban GiroCredit), az RZB és az ÖVAG csúcsintézményeknek a »Lombard-hálózatban« játszott különleges szerepe vizsgálatáról van szó ebben az esetben. A csoportjuk koordinálására és képviseletére vonatkozó szerep (amely régre visszanyúló történelmi gyökerekkel rendelkezik) közvetlenül az említett hálózat megfelelő működését szolgálta. Egyfelől a csúcsintézmények szervezték meg az adott csoporton belül az információk cseréjét Bécs és a tartományok között; másfelől védték a csoportjuk érdekeit a kartell többi tagjával szemben."

365 A Bizottság ezenkívül a piac szerkezetével kapcsolatos objektív tényezőkre támaszkodott, amikor megállapította, hogy léteznek bizonyos „különleges kapcsolatok", amelyek a takarékpénztárak hálózatát „a csoportéhoz hasonló szerkezettel" ruházzák fel (21. lábjegyzet), valamint hogy a helyi Raiffeisen-bankok annak ellenére, hogy nincsenek alávetve az RZB vagy a regionális bankok utasításainak, „korlátozott versenyt folytatnak egymás között" (23. lábjegyzet).

366 Ebben az összefüggésben az adott magatartásbeli elemekre történő hivatkozás a csúcsintézmények szerepének leírása körébe tartozik. A megtámadott határozatban említett információcserék a csúcsintézmények szerepére és a csoporton belüli helyzetükre utalnak, míg a „képviselet" fogalma nem csupán a tényleges magatartásra utal, hanem strukturálisan is értelmezhető.

367 A központi intézmények azon jogalapjainak vizsgálatakor, amelyek a megtámadott határozat jogszerűségét vitatják, amennyiben az nekik számította be az ágazatuk bankjainak a piaci részesedését, az Elsőfokú Bíróságnak figyelembe kell vennie a fenti megfontolásokat, valamint a bírságok összegének meghatározása tekintetében a Bizottságra ruházott mérlegelési mozgásteret (az Elsőfokú Bíróság T-150/89. sz., Martinelli kontra Bizottság ügyben 1995. április 6-án hozott ítéletének [EBHT 1995., II-1165. o.] 59. pontja), és csak korlátozott bírói felülvizsgálatot gyakorolhat, amely csak az eljárásra és az indokolásra vonatkozó szabályok betartásának, a tényállás megállapítása pontosságának, a jogban való tévedésnek, illetve a nyilvánvaló mérlegelési hiba fennállásának és a hatáskörrel való visszaélésnek a vizsgálatára terjed ki. E jogszerűségi felülvizsgálaton kívül az Elsőfokú Bíróság feladata annak értékelése, hogy gyakorolhatja-e a korlátlan felülvizsgálati jogkörét a központi intézményekkel szemben kiszabott bírságok tekintetében.

368 Először is meg kell tehát vizsgálni, hogy a megtámadott határozat tiszteletben tartotta-e az eljárási szabályok közé tartozó védelemhez való jogot, valamint hogy megfelelően indokolt-e a decentralizált bankok piaci részesedései központi intézményeknek való beszámítása tekintetében. Másodszor, a Bizottságot e beszámításhoz vezető érvelésnek a jogszerűségét kell megvizsgálni a versenyjog

megsértéséért való felelősség személyes jellege szempontjából. Harmadszor, a felpereseknek az iránymutatás figyelmen kívül hagyására, az egyenlőség elvének a megsértésére és a Bizottság megközelítésének a fenti 345. pontban hivatkozott SCK és FNK kontra Bizottság ügyben hozott ítélettel való összeegyeztethetetlenségére vonatkozó kifogásait kell megvizsgálni. Negyedszer és utolsó sorban, meg kell vizsgálni a felpereseknek a bizottsági következtetések alapjául szolgáló ténymegállapítások pontosságával kapcsolatos kifogásait, valamint azt, hogy – figyelembe véve a központi intézmények szerepét – a Bizottság által alkalmazott beszámítás indokolt-e.

A védelemhez való jogról és az indokolásról

369 Először is el kell utasítani azt a kifogást, amely szerint a Bizottság megsértette a felperesek védelemhez való jogát, amikor elmulasztotta a kifogásközlésben megemlíteni, hogy a decentralizált ágazatok piaci részesedéseit a központi intézményeknek szándékozik beszámítani. A bírságok összegének meghatározásáról lévén szó, az állandó ítélkezési gyakorlat szerint elegendő, ha a kifogásközlésben a Bizottság kifejezetten feltünteti, hogy meg fogja vizsgálni, hogy az érintett vállalkozásokkal szemben helye van-e bírság kiszabásának, valamint feltünteti azokat a fő ténybeli és jogi elemeket, mint például a feltételezett jogsértés súlyát és időtartamát, amelyek a bírság kiszabásához vezethetnek, valamint hogy e jogsértést „szándékosan vagy gondatlanul" követték-e el (a fenti 213. pontban hivatkozott MDF-ügyben hozott ítélet 21. pontja). A Bizottság ugyanakkor – amennyiben feltüntette a ténybeli és jogi elemeket, amelyekre a bírság kiszámítását kívánja alapítani – nem köteles pontosítani, hogy miként kívánja ezen elemeket felhasználni a bírságok meghatározásánál. A vállalkozások egyébként kiegészítő garanciákat élveznek a bírság összegének meghatározását illetően, amennyiben az Elsőfokú Bíróság határoz, és megsemmisítheti vagy csökkentheti a bírságot a 17. rendelet 17. cikke értelmében (a fenti 225. pontban hivatkozott LR AF 1998 kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 199., 200. és 206. pontja). A jelen esetben a Bizottság a kifogásközlésben feltüntette, hogy az RZB, az Erste és az ÖVAG az ágazatuk csúcsintézményei voltak. E tájékoztatás elegendő volt e tekintetben a felperesek védelemhez való jogának tiszteletben tartásához.

370 Következésképpen szintén el kell utasítani az Erste és az ÖVAG által emelt kifogásokat, amelyek szerint a kifogásközlés nem nyújtott elegendő tájékoztatást az információ ágazaton belüli továbbítását, illetve a decentralizált bankok központi intézmények általi képviseletét illetően. A megtámadott határozatban az ezen elemekre történő hivatkozás a csúcsintézmények versenytorzításra való tényleges lehetőségének a csoportba sorolás végett történő elemzéséhez tartozik. Ebben az összefüggésben ezek a csúcsintézmények szerepének illusztrálására szolgáló mutatók, amely szerepre pedig a kifogásközlés utal. Ugyanakkor e tényezők nem bírnak önálló befolyással a jogsértés súlyosságának értékelésére, amelyet – mint az már megállapításra került – a jogsértés jellege alapján határoz meg a Bizottság, figyelembe véve a banki ágazatnak a gazdaság egésze szempontjából való jelentőségét (lásd ebben az értelemben a fenti 311. pontban hivatkozott Scandinavian Airlines System kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 158. és 159. pontját). Következésképpen a Bizottság nem volt köteles erre hivatkozni a kifogásközlésben.

371 A nem megfelelő indokolásra alapított kifogást illetően meg kell állapítani, hogy a decentralizált csoportok piaci részesedései beszámításának okaira vonatkozó jelzések, amelyek a megtámadott határozat (515)–(518) preambulumbekezdésében szerepelnek, elegendőek ahhoz, hogy lehetővé tegyék a felperesek számára a jogaik védelmét, és az Elsőfokú Bíróság számára a felülvizsgálati jogának gyakorlását. Az (516) és (518) preambulumbekezdésből kitűnik, hogy a Bizottság a központi intézményeknek a decentralizált banki hálózatokban betöltött helyzetére és az ágazatuk bankjaira gyakorolt hatására alapuló gazdasági valóságot az ezen intézményeknek a verseny torzítására vonatkozó tényleges lehetőségei értékelése során kívánta figyelembe venni. Annak megindokolása végett, hogy ez utóbbiaknak a verseny veszélyeztetésére irányuló tényleges lehetősége megegyezik a decentralizált ágazatok egészének az erre vonatkozó lehetőségével, az (517) preambulumbekezdés a központi intézményeknek a „Lombard-hálózat" hatékonyságához való hozzájárulására, az ágazatok érdekeinek az említett intézmények általi képviseletére és a kerekasztalok többi résztvevőjének az észlelésére hivatkozik, amely utóbbiak a megtámadott határozat szerint a központi intézményeket az ágazatuk képviselőinek tekintették. Függetlenül azon kérdéstől, hogy e megállapítások indokolják-e a Bizottság megközelítését, kellőképp egyértelműen jelzik az okokat, amelyek alapján a Bizottság elfogadhatónak találta e megközelítést.

A Bizottság érvelésének a versenyjog megsértéséért való felelősség személyes jellege szempontjából való jogszerűségéről

372 Azon elvvel összhangban, amely szerint a versenyjog megsértéséért a felelősség személyes jellegű, valamely – természetes vagy jogi – személy csak a neki személyesen felróható tények alapján részesíthető joghátrányban (lásd a fenti 333. pontot).

373 Emlékeztetni kell először is arra, hogy a megtámadott határozat nem tudta be a csúcsintézményeknek az ágazatuk bankjai jogsértő magatartását, hanem csak a saját magatartásukért szankcionálta őket, amely a verseny veszélyeztetésére vonatkozó lehetőség és a jogsértés tényleges hatása alapján kerül meghatározásra, amely lehetőség és hatás a decentralizált banki ágazatban betöltött helyzetükből következik (lásd a fenti 355–366. pontot).

374 Mivel a Bizottság a decentralizált bankok semmilyen jogsértő magatartását nem tudta be a csúcsintézményeknek, a jelen ügyben nem releváns az a kérdés, hogy léteztek-e a csoport gazdasági egységnek minősítését lehetővé tevő kapcsolatok e banki csoportok tagjai között. Következésképpen nem megalapozott a kifogás, amely szerint a Bizottság megközelítése ellentmond a versenyjog megsértéséért való felelősség személyes jellegének.

375 A felperesek ebben az összefüggésben kifogásolják, hogy a Bizottság megközelítése nem következetes és kettős büntetést jelent, amennyiben egyéni büntetéseket szabott ki két olyan intézménnyel szemben, amelyek azon decentralizált ágazatok részét képezik, amelyekben a Bizottság jogsértést állapított meg. Egyrészt a Raiffeisen-ágazat részét képező RLB-vel szemben, másrészt az EÖ-vel szemben, amely a GiroCredit csúcsintézménnyel való egyesülése előtt (amely egyesülésből az Erste származik) a takarékpénztári csoport egyik decentralizált bankja volt (lásd a fenti 319. pontot).

376 E kifogással a csúcsintézmények lényegében arra hivatkoznak, hogy a Bizottságnak, amikor a kartell tagjait a piaci részesedésük alapján csoportokba osztotta, előre meg kellett volna szabnia a bírság átfogó felső határát, a kartell tagjai piaci részesedése 100%-ának megfelelően, és ezt követően kellett volna e teljes összeget elosztania a szankcionált vállalkozások között az egyéni piaci részesedéseik alapján. A Bíróság és az Elsőfokú Bíróság elismerték, hogy e megközelítés összeegyeztethető a szankciók egyéni meghatározásával (a Bíróság 45/69. sz., Boehringer kontra Bizottság ügyben 1970. július 15-én hozott ítéletének [EBHT 1970., 769. o.] 55. és 56. pontja; a 96/82-102/82., 104/82., 105/82., 108/82. és 110/82. sz., IAZ International Belgium és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 1983. november 8-án hozott ítéletének [EBHT 1983., 3369. o.] 52. és 53. pontja; az Elsőfokú Bíróság T-191/98., T-212/98–T-214/98. sz., Atlantic Container Line és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2003. szeptember 30-án hozott ítélet [EBHT 2003., II-3275. o.] 1572. pontja). Azonban ez nem tekinthető az egyetlen elfogadható megközelítésnek. Az egyetlen kötelező felső határ, amelyet a Bizottságnak tiszteletben kell tartania a bírságkiszabáskor, a 17. rendelet 15. cikkének (2) bekezdéséből adódik, és a jogsértésben részt vevő egyes vállalkozásokra külön-külön hivatkozik. A Bizottság tehát – amint azt az iránymutatásban is tette – előnyben részesíthet olyan megközelítést, amely az egyes vállalkozások által elkövetett jogsértéseknek a piaci erő alapján értékelt egyéni súlyát veszi alapul.

377 Amint az a fenti 361. pontban megállapításra került, valamely vállalkozás piaci ereje és a verseny károsítására való képessége lehet nagyobb, mint ami az egyéni piaci részesedéséből közvetlenül következne a többi gazdasági szereplővel fennálló informális kapcsolatai miatt, még akkor is, ha e kapcsolatok nem ruházzák fel ez utóbbiak piaci magatartásának teljes körű irányításával. Ilyen kapcsolatok fennállása esetén a többi gazdasági szereplő felelősségét nem érinti az előbbi vállalkozás által az ő magatartásukra gyakorolt informális hatás figyelembevétele. Következésképpen nem jogszerűtlen – a jogsértésben részt vevő egyes vállalkozásokkal szemben kiszabott szankciók egyéni meghatározása szempontjából – a csúcsintézményt is szankcionálni, tekintettel a jogsértésének hatására, amint az a decentralizált bankokra gyakorolt befolyásából következik, valamint ez utóbbiakat is szankcionálni a saját maguk által elkövetett jogsértésért.

378 A Bizottság megközelítése, amelynek lényege, hogy a megtámadott határozat valamennyi címzettjét külön szankcionálja a saját magatartásáért, nem minősíthető következetlennek, és nem ró kettős büntetést a bankokra. Következésképpen el kell

utasítani az RZB azon kifogását is, amely szerint a Bizottság anélkül szankcionálta a decentralizált bankok magatartását, hogy lehetőséget adott volna nekik a védekezésre.

379 Ugyanígy, mivel a csúcsintézményeket sem szankcionálta a Bizottság a decentralizált bankok magatartásáért, a Bizottság által elfogadott megközelítés jogszerűségének nem feltétele, hogy az egyes csúcsintézmények át tudják hárítani a velük szemben kiszabott bírság terhét a decentralizált bankokra.

380 Következésképpen nem megalapozott azon kifogás, amely szerint a Bizottság az azzal kapcsolatos döntésének a hatásait kívánta visszavonni, amely alapján nem indított eljárást a kerekasztalokon részt vevő valamennyi bank ellen. Az a tény, hogy a Bizottság nem indított eljárást a kartellben részt vevő bizonyos vállalkozások ellen, illetve hogy nem szabott ki velük szemben bírságot, önmagában nem zárja ki, hogy a kartell más tagjainak számítsa be e vállalkozások piaci részesedéseit, amennyiben e beszámítás szükséges – a gazdasági valóságra tekintettel – az előbbiek piaci erejének teljes körű értékeléséhez.

A Bizottság megközelítésének jogszerűségére vonatkozó többi kifogásról

– A Bizottság megközelítésének az iránymutatással való összeegyeztethetőségéről

381 Előzetesen emlékeztetni kell arra, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat szerint a jogsértés súlyának mérlegelésekor figyelembe veendő tényezők között az esettől függően szerepelhet a jogsértés tárgyát képező áru értéke és mennyisége, valamint a vállalkozás mérete és gazdasági ereje (a fenti 213. pontban hivatkozott MDF-ügyben hozott ítélet 120. pontja és a fenti 376. pontban hivatkozott IAZ és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 52. pontja). Ugyanakkor ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a Bizottságnak ne lenne joga a jogsértés súlyosságának meghatározásakor

ahhoz, hogy nagyobb jelentőséget tulajdonítson a jogsértés jellegének, mint a vállalkozások méretének (a fenti 167. pontban hivatkozott FETTCSA-ügyben hozott ítélet 411. pontja). A jelen esetben, amint az a fenti 356. és 370. pontban is kiemelésre kerül, a jogsértés súlyosságának meghatározásakor alkalmazott kritérium a jogsértés jellege volt, a felperesek piaci részesedéseinek kritériumát – a megtámadott határozat 519. preambulumbekezdése szerint – csak a vállalkozásoknak az iránymutatás 1.A. pontja hatodik bekezdése szerinti csoportba sorolását követő külön szakaszban alkalmazta a Bizottság. A fenti 360. és 361. pontban szereplő megfontolásokból következik, hogy a Bizottságnak ezen utolsó szakaszban jogában áll figyelembe venni a jogsértést elkövetőknek más vállalkozásokkal fennálló kapcsolatait. Ennélfogva nem lehet helyt adni azon kifogásnak, amely szerint a vitatott beszámítást nem indokolja a csúcsintézmények azon tényleges lehetőségére tett hivatkozás, hogy a fogyasztóknak kárt okozzanak.

382 Meg kell állapítani továbbá, hogy nem támasztják alá tények az RZB azon kifogását, amely szerint a megtámadott határozat megsértette az iránymutatást azzal, hogy a piaci részesedések beszámításának önálló részeként fogadta el a bírságok kellően elrettentő erejének szükségességét. Amint az a fenti 364–366. pontban megállapításra került, a Bizottság e beszámítást alapvetően a csúcsintézmények szerepére alapította. Ilyen körülmények között sem a megtámadott határozat (515) preambulumbekezdésében, sem az (518) preambulumbekezdésében szereplő, a bírság elrettentő erejére vonatkozó általános hivatkozás, amely a bankoknak a verseny veszélyeztetésére vonatkozó tényleges lehetősége értékelése céljából a gazdasági valóságnak, illetve a jogsértés különleges súlyának értékelése körébe tartozik, nem haladja meg a bírságok elrettentő erejének az iránymutatás 1.A. pontja negyedik bekezdésében meghatározott figyelembevételét. Mivel a bírság egyik célja az elrettentés, a biztosításának követelménye olyan általános követelmény, amelyet a Bizottságnak a bírságkiszabás során mindvégig szem előtt kell tartania.

383 Az RZB azon kifogását illetően, amely szerint az ő esetében nem szükséges a csoportok piaci részesedéseinek figyelembevétele a kellően elrettentő hatás biztosításához, meg kell állapítani, hogy a bírságok kellően elrettentő ereje biztosításának követelménye nem függ attól, hogy a jogsértést elkövetők részéről fennáll-e a visszaesés lehetősége. Még ha a megtámadott határozat címzettjei nem szándékoznak is ismét a megtámadott határozatban szereplő magatartáshoz hasonlót elkövetni, a kizárólag a csúcsintézmények mint kereskedelmi bankok piaci

részesedése alapján kiszabott bírságok elrettentő hatása elégtelennek bizonyulhatna ahhoz a kárhoz képest, amelyet a jogsértésük okozhat. A Bizottság jogszerűen veszi figyelembe a határozata elrettentő hatását a csúcsintézményekéhez esetleg hasonló helyzetben lévő vállalkozások szempontjából. Végül nem megalapozott az RZB azon kifogása, amely szerint a Bizottság megsértette az indokolási kötelezettségét, amikor nem fejtette ki általánosságban a megtámadott határozatban az ilyen elrettentő hatásra vonatkozó megfontolásokat. Az elrettentő hatás ezen vonatkozásának jelentősége nyilvánvaló, így nem volt szükség külön okfejtésre ezzel kapcsolatban ahhoz, hogy az RZB számára lehetővé tegye a határozat ezirányú megtámadását, sem ahhoz, hogy az Elsőfokú Bíróság számára lehetővé tegye az ezzel kapcsolatos felügyeleti jogának gyakorlását.

384 El kell utasítani ebben az összefüggésben az ÖVAG érvelését is, amely szerint a csoportokba sorolásnak kizárólag a vállalkozások méretét kell figyelembe vennie, és ennek keretében az elrettentő erő nem releváns. A vállalkozások méretének figyelembevétele és a csoportokba sorolás alapvetően a bírságok kellően elrettentő erejének biztosítását szolgálják.

385 Következésképpen el kell utasítani a felperesek azon kifogásait, amelyek szerint a Bizottság megközelítése ellentmond az iránymutatásnak.

– Az egyenlőség elvének állítólagos megsértéséről

386 Azon kifogást illetően, amely szerint a Bizottság megsértette az egyenlőség elvét, amikor tévesen a decentralizált ágazatokat a centralizált nagybankokhoz hasonlította, meg kell állapítani, hogy amennyiben a versenyjog megsértéséért való felelősség személyes jellegét tiszteletben tartotta, a Bizottság feladata az iránymutatásnak megfelelően annak értékelése volt, hogy a gazdasági valóság figyelembe-

vétele indokolja-e, hogy az ágazatuk gazdasági erejét a csúcsintézményeknek számítsa be. Figyelemmel a korlátlan felülvizsgálati jogkörére, az Elsőfokú Bíróságnak csak nyilvánvaló hiba esetén áll módjában ezt az értékelést bírálni. Márpedig ilyen hiba nem került megállapításra.

387 Az ÖVAG azon kifogását illetően, amely szerint a Bizottság tévesen ítélte meg az információcserét a BA-CA és bizonyos más bankok között, amely utóbbiakban a BA-CA részesedéssel rendelkezik, a Bizottság helyesen állapítja meg, hogy a BA-CA csoportba sorolásán nem változtatna, ha az érintett bankok piaci részesedéseit neki tudnák be.

– Az SCK és FNK kontra Bizottság ügyben hozott ítéletről

388 Azon érvet illetően, amely szerint a piaci részesedések központi intézményeknek való beszámítása ellentmond a fenti 345. pontban hivatkozott SCK és FNK kontra Bizottság ügyben hozott ítéletnek, meg kell állapítani, hogy abban az ügyben az Elsőfokú Bíróság úgy találta, hogy az adott vállalkozással szemben kiszabott bírság arányosságát (a 17. rendelet 15. cikkének [2] bekezdésében előírt korlátok figyelembevételével) a vállalkozás üzleti forgalmához képest kell értékelni, figyelmen kívül hagyva a vele kereskedelmi kapcsolatban álló vállalkozások üzleti forgalmát, amennyiben együtt nem minősülnek vállalkozások társulásának. Mivel a felperesek nem vitatják, hogy a velük szemben kiszabott bírság a saját üzleti forgalmukhoz képest arányos, az SCK és FNK kontra Bizottság ügyben hozott ítéletre alapított kifogásukat mint hatástalant el kell utasítani.

A ténymegállapításokkal kapcsolatos kifogásokról és a központi intézmények szerepének értékeléséről

389 A megtámadott határozat alapját képező ténymegállapítások pontosságát illetően a felperesek lényegében azt kifogásolják, hogy a Bizottság nem bizonyította a

megtámadott határozat (517) preambulumbekezdésében említett magatartások egy részét, azaz az információcserét (az Erste és az ÖVAG) és a decentralizált bankok kerekasztalokon történő képviseletét (az RZB és az Erste).

390 Ugyanakkor a decentralizált bankok függetlenségével, az ágazat szerkezetével és a központi intézmények feladataival kapcsolatos érveikkel a felperesek nem a megtámadott határozatban az említett intézmények ágazaton belüli szerepével kapcsolatos konkrét ténymegállapításokat, hanem lényegében e szerep, és az abból a piaci erejük értékelésével kapcsolatban levont következtetések Bizottság általi értékelését vitatják.

391 E kifogások vizsgálatakor egyrészt az Elsőfokú Bíróság feladata a megtámadott határozat jogszerűségének vizsgálata címén megvizsgálni, hogy a Bizottság követett-e el ezzel kapcsolatban ténybeli tévedést vagy nyilvánvaló mérlegelési hibát. Másrészt az EK 229. cikk és a 17. rendelet 17. cikke szerinti korlátlan felülvizsgálati jogkörre vonatkozó felhatalmazás alapján jogosult annak megítélésére, hogy a bírság összege megfelelő-e. Ez utóbbi értékelés szükségessé teheti olyan információk bemutatását és figyelembevételét, amelyek említését a megtámadott határozatban nem követeli meg az EK 253. cikkben előírt indokolási kötelezettség (a fenti 330. pontban hivatkozott KNP BT kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítélet 38–40. pontja és az Elsőfokú Bíróság T-220/00. sz., Cheil Jedang kontra Bizottság ügyben 2003. július 9-én hozott ítéletének [EBHT 2003., II-2473. o.] 215. pontja).

392 E tekintetben a három ágazat központi intézményei és a decentralizált bankok közötti kapcsolatok leírása többek között az osztrák alkotmánybíróság 1993. június 23-i – az Elsőfokú Bíróság kérdéseire válaszul a Bizottság által benyújtott – ítéletében található.

393 Miután egy helyi (elsődleges) Raiffeisen-bank az akkor hatályban lévő hitelintézetekről szóló törvény egyik rendelkezése elleni keresetet terjesztett elé, amely rendelkezés arra kötelezte az „ágazati hálózat" (sektoraler Verbund) keretében valamely központi intézményhez társult decentralizált bankokat, hogy a központi intézménynél meghatározott mértékű likviditási tartalékot tartsanak, az alkotmánybíróság először is kifejti, hogy a bankoknak egy ilyen hálózathoz történő csatlakozása önkéntes, valamint hogy a hálózat tagjai és a központi intézmény között összetett jogviszonyok állnak fenn, amelyek a társasági jogon, a szövetkezetekre és a társulásokra vonatkozó jogon, valamint a saját belső szabályaikon alapulnak. Kifejti, hogy e jogokkal és kötelezettségekkel szorosan átszőtt hálózat évtizedek során alakult ki, ami igaz mind az ítélete által érintett Raiffeisen-ágazatra, mind a népbankokra és a takarékpénztárakra. Az alkotmánybíróság megállapítja, hogy a jogalkotónak lehetősége van figyelembe venni az e fejleményekből kialakult helyeztet, és abból a feltételezésből kiindulni, hogy az ilyen hálózathoz csatlakozott partnerek – ugyanazon együttműködési elv alapján, mindkét oldal számára optimális módon – közösen kívánják a hasonló érdekeiket megvalósítani. Kiemeli, hogy a jogvita tárgyát képező rendelkezés főképp az „elsődleges bankok" jogi és gazdasági önállóságának megőrzésére irányul, csökkentve a csekély vagy nagyon csekély méretű gazdasági egységek irányításával járó hátrányokat. Az alkotmánybíróság ezt követően kifejti, hogy az említett rendelkezésnek nemcsak megfelelő likviditási tartalék biztosítása a célja, hanem az „ágazati csoport központi intézményen keresztüli jogi biztosítéka" is egyben. A továbbiakban kifejti, hogy e két cél egyértelműen közérdekű, és indokolja a megtámadott szabályozást, annál is inkább, mivel egy csoport több tekintetben is biztosítja számos kisebb pénzügyi intézmény tevékenységét, ami megfelel a modern gazdasági élet követelményeinek és a jogalkotó ebből következő törekvéseinek.

394 A felperesek nem bizonyították, hogy a központi intézmények szerepének és a decentralizált bankokkal való kapcsolatának e leírása ne lenne pontos, vagy hogy a jogsértés idején a helyzet jelentősen különbözött az alkotmánybíróság ítélete által érintett helyzettől. A felperesek kétségkívül jelezték a tárgyaláson az Elsőfokú Bíróság kérdéseire válaszul, hogy a bankrendszerre vonatkozóan új törvény került elfogadásra 1994-ben, tehát az alkotmánybíróság ítéletét követően, és a jogsértés

időtartamát megelőzően. Azonban nem szolgáltattak olyan konkrét információkat az új törvény és a korábbi jogi helyzet közötti esetleges eltéréseket illetően, amelyek a jelen ügy szempontjából relevánsak lehetnének a központi intézmények szerepének értékelésénél.

395 Figyelembe véve a központi intézmények szerepét és a decentralizált bankokkal való kapcsolatukat, amint azt az érintett tagállam egyik felső bírósága leírja az érintett tagállam kormánya által nyújtott információk alapján, meg kell állapítani, hogy a három csoport bankjai között olyan szoros kapcsolat áll fenn, hogy semmiképp sem lehet őket úgy tekinteni, mint piaci versenytársakat, valamint hogy voltak közös érdekeik, amelyek megvalósítására a csúcsintézmények szolgáltak.

396 Az RZB és az Erste azonban előadják, hogy versenyhelyzet áll fent a decentralizált bankok között, amennyiben ugyanazokon a piacokon vannak jelen.

397 Az RZB viszont elismeri, hogy a Raiffeisen-ágazat decentralizált bankjai különböző piacokon és különböző helyeken vannak jelen. A Raiffeisen-ágazatot illetően az alkotmánybíróság ezenkívül kifejtette, hogy „figyelembe kell venni [...] a piac különleges lehetőségeit, amelyeket a csoportban összegyűlt tagok csak a gazdasági életben való – ausztriai vagy még nagyobb léptékű – együttes fellépésnek köszönhetően tudtak kihasználni, amely így lehetővé tette számukra mind a regionális beágyazódás, mind a regionális és szupraregionális képviselet előnyeinek halmozását." Ráadásul a Bizottság bemutatta az RZB tevékenységéről szóló 2000. évi jelentés kivonatát, amelyben az RZB maga írja úgy le a „Raiffeisen-bankcsoportot", mintha egy és ugyanazon vállalkozás lenne.

398 Az Erste ugyanakkor kifejti, hogy a GiroCredittel 17, sőt 29 helyen állt közvetlen versenyben – a leányvállalataikon keresztül – a takarékpénztárak csoportjának tagjaival, valamint hogy számos helyen több takarékpénztár volt jelen és állt versenyben egymással.

399 Ezen állítás azonban nem összeegyeztethetetlen a decentralizált ágazatok intézményei és a központi intézmények közötti strukturális jellegű kapcsolatok létével, amelyre a Bizottság azon elgondolása, amely szerint az osztrák bankpiacon a kereskedelmi bankok (Aktienbanken) és a takarékpénztárak, a Raiffeisen-bankok és a népbankok három „ágazata" állt versenyben egymással. Ezen elgondolás az alapja nem csupán a megtámadott határozatnak, hanem azon határozatoknak is, amelyekben a Bizottság az e piacon fennálló összefonódásokról határozott (lásd többek között az adott összefonódást a közös piaccal összeegyeztethetőnek nyilvánító, 2000. november 7-i bizottsági határozatot [COMP/M.2140 – BAWAG/PSK-ügy], valamint az összefonódást a közös piaccal összeegyeztethetőnek nyilvánító, 2000. november 14-i bizottsági határozatot [COMP/M.2125 – Hypovereinsbank/Bank Austria-ügy; HL C 362., 7. o.]). Nem kizárt – még valamely, a helyi piacokon a leányvállalatai révén jelen lévő bank esetében sem –, hogy azonos helyen lévő leányvállalatai bizonyos mértékben versenyeznek.

400 Az alkotmánybíróság ítéletéből kitűnik továbbá, hogy a központi intézmények egyik szerepe az, hogy az ágazatuk bankjainak olyan szolgáltatásokat nyújtsanak, amelyeket ezen intézmények a kis méretük és a források hiánya miatt nem vállalhatnak, és e szerep nem összeegyeztethetetlen az ágazat decentralizált intézményeinek függetlenségével, hanem épp ellenkezőleg, az önállóságukat hivatott biztosítani. Az Elsőfokú Bíróság írásbeli kérdéseire adott válaszukban az Erste és az ÖVAG megerősítették, hogy ilyen szerepet töltenek be. Az RZB ugyanakkor elismerte, hogy volt ilyen szerepe, de vitatta, hogy ez még mindig így lenne, előadva többek között, hogy a regionális bankoknak a nyolcvanas évek óta nincs szükségük ilyen szolgáltatásokra. E megállapítás azonban összeegyeztethetetlen a központi intézmények működésének az alkotmánybíróság 1993-as ítéletében szereplő leírásával, amely különösen a Raiffeisen-ágazatot érinti. E tekintetben az alkotmánybíróság megemlít az érintett regionális Raiffeisen-bank alapszabálya által meghatározott bizonyos szolgáltatásokat, mint a tagoknak gazdasági kérdésekben nyújtott segítség és tanácsadás, biztosítóintézetekben a hálózat tagjai, valamint ügyfeleik védelme érdekében való részvétel és a tagok érdekeinek képviselete. Ezenkívül az RZB tevékenységéről szóló, 2000. évi fent említett jelentés kifejti, hogy ez utóbbi „központi szolgáltatási feladatokat" látott el a csoporton belül. E

körülmények között meg kell állapítani, hogy a központi intézmények szerepét egyebek mellett olyan szolgáltatási feladatok jellemezték, amelyek arra irányultak, hogy a decentralizált hálózatok tagjainak – gyakorta korlátozott méretük ellenére – lehetővé tegyék a banki tevékenység folytatását.

401 Figyelembe véve e tényezőket, meg kell állapítani, hogy a bankcsoportok tagjai közötti kapcsolatok alkalmasak voltak a piac szerkezetének befolyásolására. E tényezők alátámasztják továbbá, hogy a csúcsintézmények helyzetéből adódott, hogy azokon a legfontosabb kerekasztal-találkozókon, amelyeken rendszeresen részt vettek, az ágazatuk képviselőjének szerepét töltötték be, amely ágazat legtöbb tagja, az RBW és a NÖ-Hypo kivételével, nem volt jelen.

402 Ezzel kapcsolatban meg kell állapítani, hogy „képviselet" fogalmát a jelen összefüggésben gazdasági értelemben, és nem szigorúan a polgári jogi értelemben kell érteni. E fogalom – amint azt a megtámadott határozat (517) preambulumbekezdése is megállapítja – magában foglalja az ágazat egésze gazdasági érdekeinek képviseletét. Azonban az, hogy a központi intézmények hatáskörében állt-e a decentralizált bankok jogi értelemben vett elkötelezése, nem játszik semmilyen szerepet ebben az összefüggésben, mivel ez utóbbiaknak a kartell többi tagja irányában történő – jogilag érvényes – „kötelezettségvállalása" szóba sem kerül az EK 81. cikk (2) bekezdése alapján.

403 Az sem releváns e tekintetben, hogy a csoport érdekeinek képviselete a központi intézményekre a jog vagy az alapszabályuk által ruházott feladatok része volt-e, vagy e feladatot olyan társulásokra bízták, amelyeknek a különböző csoportok intézményei tagjai voltak (Österreichischer Raiffeisenverband, Sparkassenverband és Österreichischer Genossenschaftsverband). Figyelembe véve a lényeges és központi szerepet, amelyet a csúcsintézmények a csoportjukon belül játszottak, a főbb kerekasztalokon való részvételüket a többi bank szükségszerűen nem úgy érzékelte, mint pusztán kereskedelmi bankok, hanem úgy, mint az ágazatok részvételét. Annál is inkább ez a helyzet, hogy a kerekasztalok legtöbbjének határozatai olyan banki szolgáltatásokat érintettek, amelyek csekély szerepet játszottak a csúcsintézmények

saját kereskedelmi tevékenységeiben, míg a decentralizált bankok tevékenységének jelentős részét képezték. Ráadásul e kerekasztalok által kibocsátott „jelzések" a regionális és helyi kerekasztalok döntéseinek befolyásolására irányultak. E körülmények között nincs jelentősége annak, hogy a kerekasztalokon a csúcsintézmények képviselői az előbbiek találkozóin ellátták-e a decentralizált bankok konkrét „képviseletét", például az említett bankok nevében tett nyilatkozatok, vagy kötelezettségvállalások révén. Következésképpen mint hatástalant kell elutasítani a felperesek azon kifogásait, amelyek szerint e magatartásokat nem támasztják alá okirati bizonyítékok.

404 Az Elsőfokú Bíróság – a fent leírt kapcsolatok alapján – úgy találja, hogy a csúcsintézmények jelentős kár okozására vonatkozó tényleges lehetőségének és a jogsértő magatartásuk súlyának helyes értékeléséhez nem csupán a saját, kereskedelmi banki piaci részesedésük, hanem a decentralizált bankok piaci részesedését is figyelembe kell venni.

405 A fent leírt szolgáltatási és kisegítő tevékenységek azzal járnak, hogy a nehézségük, fontosságuk vagy különlegességük miatt a mindennapos banki szolgáltatásokon túlmenő műveltekhez szükséges szakértelem a csúcsintézményeknél összpontosul. A decentralizált bankoknak, amelyek nem rendelkeztek hasonló szakértelemmel, tehát bízniuk kellett a csúcsintézményektől származó útmutatásokban a mindennapos banki műveletek kezelését meghaladó kérdésekről történő döntések meghozatalakor. E körülmények között a decentralizált bankok vezetői könnyen rávehetőek voltak arra, hogy kövessék a csúcsintézményük jogsértő magatartását anélkül, hogy különösebben foglalkoztak volna annak jogszerűségével, hacsak nem volt konkrét kereskedelmi okuk arra, hogy eltérő magatartást kövessenek. A csúcsintézmények kartellhez történő csatlakozása tehát a csoporthoz tartozó bankok vezetőinek körében azt a benyomást kelthette, hogy a megállapodásokban való részvétel a csoport mint egész érdekeinek szempontjából kívánatos magatartás, amelyet olyan intézmények javasolnak, amelyek náluk nagyobb szakértelemmel és több információval rendelkeznek, és amely ésszerűtlen kockázat nélkül követhető.

Így jelentősen megkönnyítette a decentralizált bankok vezetőinek a részvételre vonatkozó döntését. Ugyanakkor, ha a csúcsintézmények nem csatlakoztak volna az átfogó kartellhez, ez azt jelezte volna a decentralizált bankok számára, hogy bármiféle, helyi vagy regionális szintű versenyellenes magatartás a „Lombard-hálózat" keretében kizárólag a saját felelősségük, és a csúcsintézmény e magatartásokat nem helyesli. E tekintetben nehezen elképzelhető, hogy a decentralizált bankok szisztematikusan részt vettek volna a helyi vagy regionális összefonódásokban, ha a csúcsintézmények távol maradtak volna a bécsi kerekasztaloktól.

406 Bár a csúcsintézmények e magatartásának a csoportjuk tagjaira gyakorolt hatását megerősíthette a központi intézmény és a decentralizált intézmények közötti információáramlás, amelyet az RZB elismert, ezen információcserék nem meghatározóak e tekintetben. Nem igazán számít az, hogy a decentralizált bankokat miként tájékoztatták a megállapodásokról, amelyekben a csúcsintézmények részt vettek, mivel e részvétel – a központi intézmény ágazaton belüli szerepével együtt – az előző pontban leírt értelemben volt képes befolyásolni a decentralizált bankok versenymagatartását. Következésképpen mint hatástalant el kell utasítani az Erste és az ÖVAG azon érveit, amelyek szerint ezen információcsere őket illetően nem nyert bizonyítást.

407 A fenti megállapításokból következik, hogy a csúcsintézmények és a csoportjuk decentralizált bankjai közötti kapcsolatok a csúcsintézményeket a kereskedelmi banki piaci részesedésükből következőnél jelentősen nagyobb, a csoport egésze piaci részesedésének megfelelő gazdasági erővel ruházták fel.

408 E körülmények között a felpereseknek a tények megtámadott határozatbeli mérlegelése ellen emelt kifogásai nem elfogadhatóak.

Következtetés

409 Következésképpen a decentralizált ágazatok piaci részesedései központi intézményeknek való beszámításával kapcsolatos valamennyi kifogást el kell utasítani.

3. A csoportokba sorolásnak és a kiindulási összegek meghatározásának indokolásáról (T-260/02., T-261/02., T-263/02. és T-264/02. sz. ügyek)

a) A felek érvei

410 A BA-CA, a BAWAG, a PSK és az Erste arra hivatkoznak, hogy a megtámadott határozat nincs kellőképpen megindokolva a csoportokba sorolás tekintetében. Először is azt kifogásolják, hogy a Bizottság nem jelezte az ezzel kapcsolatban alkalmazott kritériumokat. Másodszor arra hivatkoznak, hogy a megtámadott határozat nem teszi lehetővé a csoportokba sorolás alapjául szolgáló piaci részesedések kiszámításának ellenőrzését. A BAWAG és a PSK kiemelik többek között, hogy sem a Bizottság által relevánsnak minősített időszak, sem a források, amelyre támaszkodott, sem a különböző figyelembe vett piacokon fennálló piaci részesedéseken alapuló számítási módszer, sem a teljes piaci részesedés nem tűnik ki egyértelműen a megtámadott határozatból. A PSK úgy érvel továbbá, hogy a Bizottság a piaci részesedésük megjelölése nélkül külön kiindulási összeget határozott meg vele és a PSK-B-vel szemben (lásd a fenti 12. pontot).

411 A BA-CA, a BAWAG és a PSK úgy vélik továbbá, hogy a különböző csoportok esetében alkalmazott kiindulási összegek meghatározása nincs kellőképpen megindokolva, különösen a számítási módszert és az alkalmazott kritériumokat illetően.

412 A Bizottság úgy véli, hogy a megtámadott határozat kellően indokolt. Azon kifogást illetően, amely szerint a PSK és a PSK-B piaci részesedéseit nem jelölte külön-külön, hozzáfűzi, hogy a bankok ismerik a saját piaci részesedésüket, és így ellenőrizhetik a megtámadott határozat pontosságát.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

413 Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint valamely egyedi határozat indokolásának világos és félre nem érthető módon meg kell jelenítenie a jogi aktust kibocsátó intézmény érvelését oly módon, hogy az érdekelteknek lehetővé tegye a meghozott intézkedés indokainak megismerését, illetve az illetékes bíróságoknak az ellenőrzés gyakorlását. Az indokolási kötelezettséget az ügy körülményei alapján kell megítélni. Nem követelmény, hogy az indokolás megjelölje az összes vonatkozó ténybeli és jogi elemet, mivel azt a kérdést, hogy valamely jogi aktus indokolása megfelel-e az EK 253. cikk követelményeinek, nemcsak a szóban forgó jogi aktus szövegére, hanem megalkotásának hátterére is tekintettel kell értékelni (a fenti 270. pontban hivatkozott Bizottság kontra Sytraval és Brink's France ügyben hozott ítélet 63. pontja).

414 A versenyjog megsértéséért kiszabott bírságok meghatározását illetően a Bizottság teljesítette az indokolási kötelezettségét, amikor a határozatában megjelölte a mérlegelendő tényezőket, amelyek lehetővé tették az elkövetett jogsértés súlyának és időtartamának értékelését, anélkül, hogy köteles lett volna azokat részletesebben kifejteni, illetve a számítási móddal kapcsolatos számszerű tényezőket feltüntetni (a fenti 286. pontban hivatkozott Cascades kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 38–47. pontja; lásd még a fenti 376. pontban hivatkozott Atlantic Container Line és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 1522. és 1525. pontját). A bírságkiszabási móddal kapcsolatos számszerű adatok feltüntetése – még ha hasznosak is ezen adatok – nem nélkülözhetetlen az indokolási kötelezettség teljesítéséhez (a Bíróság C-182/99. P. sz., Salzgitter kontra Bizottság ügyben 2003. október 2-án hozott ítélet [EBHT 2003., I-10761. o.] 75. pont).

415 A jelen esetben a megtámadott határozatban szereplő tájékoztatás lehetőséget biztosított a felpereseknek arra, hogy jogellenességre hivatkozó kifogásokat emeljenek a csoportba sorolásukkal kapcsolatos számítás elemeit illetően. A Bizottság kifejtette egyrészt, hogy e besorolás a piaci részesedéseik alapján történt ([519] preambulumbekezdés), másrészt hogy a számításai szerint mekkorák voltak a megtámadott határozat címzettjeinek piaci részesedései ([9] preambulumbekezdés). Márpedig az osztrák bankok ismerik a saját piaci részesedésüket, amelyet az OeNB által havonta kiadott jegyzékek és a saját üzleti forgalmuk alapján ki tudnak számolni. Ennélfogva azon tény, hogy a megtámadott határozat csak részlegesen tüntette fel (a 17. és 522. lábjegyzetben) az adott forrásokat, amelyekből a Bizottság azon számokat vette, amelyekre támaszkodott, és nem magyarázta meg a piaci részesedések meghatározásánál és a bankok csoportba osztásánál alkalmazott számítási módot, nem akadályozta a felperesek védekezését. Ugyanez igaz arra is, hogy a Bizottság nem tüntette fel külön a PSK és a PSK-B piaci részesedését, ami nem akadályozta meg a PSK-t abban, hogy ezzel kapcsolatban részletesen vitassa a megtámadott határozatot. Következésképpen a Bizottság nem sértette meg az indokolási kötelezettségét a csoportokba sorolást illetően.

416 A kiindulási összegek meghatározása a megtámadott határozatban alkalmazott csoportokba sorolás számszerűsítését jelenti, ami kellőképpen indokolja a viszonylagos jelentőségüket (a fenti 376. pontban hivatkozott Atlantic Container Line és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 1555. pontja). Ezen összegek abszolút mértékének indokolását illetően emlékeztetni kell arra, hogy a bírságok a Bizottság versenypolitikájának eszközei, és a Bizottságnak a bírságok összege megállapítása terén mérlegelési mozgástérrel kell rendelkeznie annak érdekében, hogy a vállalkozások magatartását a versenyszabályok tiszteletben tartásának irányába terelje (a fenti 367. pontban hivatkozott Martinelli kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 59. pontja). Ezenkívül el kell kerülni, hogy a bírságok a gazdasági szereplők számára könnyen előre láthatóak legyenek. Ennélfogva nem elvárható, hogy a Bizottság ezzel kapcsolatban a jogsértés súlyosságával kapcsolatos indokolásán kívül más indokolást adjon.

417 A megtámadott határozatnak a csoportokba sorolást és a kiindulási összegek meghatározását illető indokolásával kapcsolatos kifogások tehát nem megalapozottak.

4. Az egyenlő bánásmód elvének állítólagos megsértéséről (T-261/02., T-263/02. és T-271/02. sz. ügyek)

a) A felek érvei

418 A BAWAG és a PSK úgy vélik, hogy ellentmond az egyenlőség elvének, hogy az 5%-os piaci részesedésükkel a harmadik csoportba lettek sorolva az ÖVAG-gal és az Erstével együtt, amelyek piaci részesedése 7%. A BAWAG kiemeli, hogy e 40% különbség abszolút mértékben igen közel van az ÖVAG és a CA közötti különbséghez (42,9%), azonban ők különböző csoportokba lettek besorolva. A BAWAG, az ÖVAG és a NÖ-Hypo szerint a csoportok körülhatárolása nem indokolható a piaci részesedések közötti különbségek abszolút értékével, mivel a viszonylagos különbségek meghatározóak.

419 A BAWAG és a PSK továbbá úgy vélik, hogy hátrányosabb helyzetbe kerültek a BA-CA-hoz és az Erstéhez képest, amelyek piaci részesedése ötször, illetve hatszor nagyobb, mint az övék, míg a velük szemben kiszabott bírságok csak négyszer, illetve ötször magasabbak.

420 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo úgy érvelnek, hogy a csoportokba sorolás nem veszi kellően figyelembe sem a negyedik és ötödik csoportba sorolt vállalkozások üzleti forgalma és piaci részesedései közötti eltéréseket, amelyek a másik csoportok közötti különbségeknél jelentősen nagyobbak, sem az utolsó csoportba sorolt vállalkozások mérete közötti eltéréseket. Kérik továbbá, hogy az ÖVAG-nak (amelynek a piaci részesedése kevesebb mint 1%) és a népbankok csoportjának (amelynek a piaci részesedése hozzávetőleg 4%) a csoportokba sorolása külön történjen, aminek szerintük az lenne a következménye, hogy a népbankok csoportja a negyedik, az ÖVAG pedig az utolsó csoportba kerülne. Úgy vélik, hogy a Bizottság így járt el az Erste esetében.

421 A Bizottság arra hívja fel a figyelmet, hogy az ugyanazon csoportba sorolt vállalkozások piaci részesedései közelebb vannak egymáshoz, mint a szomszédos csoportokba sorolt vállalkozások piaci részesedéseihez, és az azonos csoportba sorolt vállalkozások piaci részesedései közötti eltérés a rendszer sajátja.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

422 A kartell tagjainak különböző csoportokba sorolását illetően – ami az azonos csoportba tartozó vállalkozások esetében azonos kiindulási összeg megállapításához vezetett – meg kell állapítani, hogy a Bizottság e megközelítését, bár az figyelmen kívül hagyja az azonos csoportba tartozó vállalkozások közötti méretkülönbségeket, fő szabály szerint nem lehet felülbírálni. Amikor ugyanazon jogsértésben részt vevő több vállalkozással szemben szab ki bírságot, a Bizottság nem köteles biztosítani, hogy a bírság végső összege tükrözze az érintett vállalkozások mérete közötti valamennyi különbségtételt (lásd a fenti 167. pontban hivatkozott FETTCSA-ügyben hozott ítélet 385. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot).

423 Azonban az ilyen csoportokba sorolásnak tiszteletben kell tartania az egyenlő bánásmód elvét, és az egyes csoportok tekintetében megállapított küszöbértékek meghatározásának következetesnek és objektíve igazoltnak kell lennie (a fenti 167. pontban hivatkozott FETTCSA-ügyben hozott ítélet 416. pontja).

424 A jelen esetben a Bizottság nem állapított meg pontos küszöbértéket az öt – általa meghatározott – csoport tekintetében, hanem az ellenkérelmeiben olyan „irányértékeket" adott meg, amelyek körül az azonos csoportba sorolt vállalkozások piaci részesedései elhelyezkednek. Az ezen irányértékek közötti eltérések következetesek és objektíve indokoltak az első négy csoport tekintetében. A másodiktól a negyedik

csoportig az irányérték minden esetben a felsőbb csoport irányértékének a fele, és ugyanez a helyzet a megfelelő kiindulási összegek tekintetében.

425 Az ötödik, ún. „gyűjtő" csoportot illetően a Bizottság eltért e rendszertől, és olyan vállalkozásokat sorolt oda, amelyeknek a piaci részesedése (kevesebb mint 1%) legfeljebb a negyedik csoport irányértéke (2,75%) harmadának felel meg, de annál lényegesen alacsonyabb is lehet. Míg az e csoportba tartozó vállalkozások piaci részesedései közötti különbségek százalékban kifejezve csekélyek, a viszonylagos különbségek jelentősek lehetnek. Az e csoport tekintetében meghatározott 1,25 millió eurós kiindulási összeg kevesebb mint a fele, de több mint a harmada a negyedik csoport tekintetében meghatározott 3,13 millió eurónak.

426 Az 1%-nál kisebb piaci részesedéssel rendelkező vállalkozások közötti esetleges relatív méretkülönbségek ellenére a Bizottság nem lépte túl a mérlegelési mozgásterét, amikor azonos csoportba sorolta őket. Jóllehet a Bíróság úgy ítélte meg, hogy a viszonylagos méretkülönbségek tükrözik a határozat címzettjei tényleges súlyát (a fenti 167. pontban hivatkozott FETTCSA-ügyben hozott ítélet 424. pontja). Azonban a Bizottságnak a csoportokba sorolásra vonatkozó lehetősége jórészt célszerűségét vesztené, ha a piaci részesedések közötti bármilyen – akár viszonylag jelentős, akár százalékban kifejezve igen csekély eltérésnek megfelelő – különbség akadályozná a különböző vállalkozások azonos csoportba sorolását.

427 Ráadásul az egyenlőség elvének nem mond ellent, hogy e „gyűjtőcsoport" kiindulási összege az érintett vállalkozások méretéhez képest magasabb, mint a felsőbb csoportok kiindulási összegei. A bírság elrettentő ereje nem csupán a szankcionált vállalkozás méretéhez vagy a piaci helyzetéhez mért viszonylagos nagyságától függ, hanem a bírság összegének abszolút értékétől is. E tekintetben a bírságok kiszabásával kapcsolatos mérlegelési jogkörében – figyelemmel az Elsőfokú Bíróság

korlátlan felülvizsgálati jogkörére – a Bizottság feladata, hogy a határozatával érintett valamennyi vállalkozás tekintetében a kiindulási összeget az elrettentő hatás érdekében kellőképpen magas összegben határozza meg.

428 Ennélfogva a Bizottság nem sértette meg az egyenlő bánásmód elvét az utolsó csoportba sorolt vállalkozások kárára.

429 Meg kell állapítani továbbá, figyelemmel a piaci részesedések pontosságával kapcsolatos kifogások vizsgálatára, hogy az (5%-os piaci részesedéssel bíró) BAWAG-nak és PSK-nak a (7%-os piaci részesedéssel bíró) ÖVAG-gal és Erstével azonos csoportba sorolása nem lépi túl az arányosság és az egyenlő bánásmód elvének értelmében elfogadható keretet. Az 5%-os piaci részesedés igen közel van a harmadik csoport tekintetében meghatározott 5,5%-os irányértékhez, míg a 7%-os piaci részesedés jelentősen közelebb van ezen irányértékhez, mint a felsőbb csoport tekintetében megállapítotthoz (11%).

430 Végül az egyenlő bánásmód elve nem követeli meg a jelen esetben, hogy a Bizottság külön sorolja csoportba az ÖVAG-ot és a népbankok csoportját. Az ÖVAG azon érvelése, amely szerint a Bizottság ily módon külön sorolta be az Erste csúcsintézményt és a takarékpénztárak csoportját, ténybeli hibát tartalmaz, mivel az Erste/EÖ-vel szemben kiszabott külön bírság arra az időszakra vonatkozik, amikor ez utóbbi még nem volt a csoport csúcsintézménye, míg a csúcsintézménnyel szemben (az egyesülés előtt GiroCredit, majd Erste) egy kiindulási összeget határozott meg, figyelembe véve a csoport piaci részesedéseit.

431 Ennélfogva nem megalapozottak a T-261/02., T-263/02. és T-271/02. sz. ügyekben emelt azon kifogások, amelyek szerint a Bizottság a kiindulási összegek meghatározásakor megsértette az egyenlő bánásmód elvét.

5. A piaci részesedések meghatározásáról (T-263/02., T-264/02. és T-271/02. sz. ügyek)

a) A felek érvei

A PSK és a PSK-B (T-263/02. sz. ügy)

432 A PSK először is azt kifogásolja, hogy a Bizottság önkényesen járt el, amikor a besorolás céljából a lakossági és vállalkozási aktív és passzív műveletekkel kapcsolatos piaci részesedésekre támaszkodott, a piac pontos körülhatárolása nélkül, míg a megtámadott határozat szerint a kartell e műveleteken jócskán túlmutatott.

433 Másodszor, a PSK úgy érvel, hogy a Bizottság átfogó megközelítésének nem megfelelő és önkényes jellegét a PSK helyzete is bizonyítja. Kifejti, hogy a piaci részesedései jelentős eltéréseket mutatnak annak függvényében, hogy az aktív vagy a passzív műveleteket vesszük figyelembe. Előadja, hogy a PSK és a PSK-B közös piaci részesedéseként az alperes által elfogadott hozzávetőleg 5% téves, és kifejti, hogy a lakossági takarékbetétektől eltekintve, az ő piaci részesedése jelentősen kevesebb, mint 5%. Válaszában a PSK részletes adatokat terjeszt elő, amelyeket az OeNB által havonta kiadott jegyzékek hivatalos számadatai alapján számított ki, amelyek szerint a lakossági és vállalati betét- és hitelműveletek piacán a pontos piaci részesedése 1999 és 2001 között (tehát a PSK-B megszerzése utáni időszakban) 3,2% és 3,6% között mozgott. Az Elsőfokú Bíróság kérdéseire válaszul benyújtotta továbbá a piaci részesedései 1995–1998 közötti évekre vonatkozó jegyzékét, valamint a PSK-B piaci részesedéseinek 1996–1998 közötti évekre vonatkozó jegyzékét.

434 Harmadszor, a PSK azt kifogásolja, hogy a Bizottság tévesen értelmezte a PSK-B teljesen jelentéktelen piaci helyzetét. Kifejti, hogy a PSK-B majdhogynem a PSK

leválasztott, hitelezési osztálya, amely a többi banki területen nem volt jelen, illetve csekély szerepet játszott. Előadja, hogy a PSK-B piaci részesedése a vizsgálattal érintett időszakban alig 1,5% volt a lakossági hitelezés területén, és hozzávetőleg 0,7% vállalati hitelezés területén. A PSK úgy véli, hogy ha a Bizottság helyesen számította volna ki a piaci részesedéseket, a PSK-B-t legfeljebb az ötödik csoportba lehetett volna sorolni. Válaszában hozzáfűzi, hogy még ha a Bizottság ellenkérelmében kifejtett megközelítést alkalmaznánk is, és elfeleznénk a két intézmény halmozott piaci részesedését a PSK és a PSK-B között, mindkét bank esetében csupán 1,6 és 1,8% közötti átlag piaci részesedést kapunk. A PSK szerint tehát mind a PSK-t, mind a PSK-B-t az ötödik csoportba kell sorolni, következésképpen csökkenteni kell a velük szemben kiszabott bírságot.

435 A Bizottság először is kifejti, hogy a bankoknak a verseny torzítására való lehetőségét egy reprezentatív piacon meglévő részesedéseik alapján határozta meg, mivel a lakossági és vállalati aktív és passzív műveletek piaca a banki termékek legfőbb piaca. A Bizottság szerint a csoportokba sorolás, amelyet ennek alapján végzett, objektív és megfelelő, és úgy véli, hogy nem volt köteles a betét- és hitelágazatokra vonatkozó piaci részesedéseket figyelembe venni, mivel ezek hasonló nagyságú üzleti forgalmat képviselnek.

436 Másodszor, a Bizottság előadja, hogy a PSK nem bizonyította, hogy a piaci részesedései a határozatban megjelöltnél kisebbek lettek volna. A PSK által szolgáltatott információk alapján arra a következtetésre jutott, hogy a PSK és a PSK-B együttes piaci részesedése legalább 4%. Egyfelől a PSK kérelmére hivatkozik, amely szerint a betéti műveleteket illetően a PSK-nak a PSKB-vel együtt számított piaci részesedése 5%, másfelől a PSK és a BAWAG egyesülésének bejelentésére hivatkozik, amely szerint a hitelágazatban a halmozott piaci részesedés 3%. E két számadat átlagát véve a Bizottság szerint 4%-os teljes piaci részesedést kapunk,

amelyet azután hozzávetőleg fele-fele arányban kell elosztani a két bank között, mert a PSK, amely hosszú ideig nem volt jogosult hitelműveleteket végezni, a betétműveletekre összpontosított, és a hitelműveletekkel a PSK-B-t bízta meg. A Bizottság így mindkét bank esetében átlag 2%-os piaci részesedést állapított meg.

437 Harmadszor, a Bizottság szerint a PSK és a PSK-B jogosan kerültek a negyedik csoportba, amelynek az irányértéke 2,75%. Szerinte erre nincs kihatással az a kérdés, hogy a piaci részesedésük elérte-e a 2,5%-ot, amint azt a Bizottság állítja, vagy 1,6% és 1,8% között volt, amint azt ma a PSK állítja. A Bizottság kifejti, hogy a negyedik csoportba sorolt vállalkozások piaci részesedése kevésbé jelentős, mint a harmadik csoporté (hozzávetőleg 5,5%), és jelentősebb, mint az ötödik csoporté (kevesebb, mint 1%). A Bizottság szerint azon csoportba sorolt vállalkozások, amelybe a PSK-t és a PSK-B-t is sorolni kell, e két csoport között találhatóak, tehát egyértelműen 1% feletti és 5% alatti piaci részesedéssel rendelkeznek.

Az Erste és a takarékpénztárak csoportja

438 Az Erste úgy érvel, hogy a takarékpénztárak csoportjának a megtámadott határozat (9) preambulumbekezdésében tulajdonított 30% piaci részesedés magában foglalja azon két bank – a BA (CA nélkül) és az EÖ (az Erste GiroCredittel való egyesülését megelőző elnevezése) – piaci részesedéseit, amelyekkel szemben külön bírság került kiszabásra.

439 Egyrészt az Erste úgy érvel, hogy a BA a jogi formájából adódóan takarékpénztár, tehát az OeNB statisztikái szempontjából a takarékpénztári ágazathoz tartozik. Az OeNB 1995-1998 közötti időszakra vonatkozó számadatai szerint a takarékpénztári ágazat (beleértve BA-t) piaci részesedése hozzávetőleg 30% (piacoktól függően 25 és 35% között) volt, amelynek 12–13%-a BA piaci részesedése. Az Erste ebből arra

következtet, hogy a BA piaci részesedését tévesen a takarékpénztárak csoportjának tudta be a Bizottság, amit szerinte megerősítenek a megtámadott határozat (9) preambulumbekezdésében a fiókok és az alkalmazottak számával kapcsolatos utalások, amelyek szerinte a BA fiókjait és alkalmazottjait is tartalmazzák. Előadja, hogy az OeNB hivatalos statisztikái nagyobb bizonyító erővel bírnak, mint az összefonódások ellenőrzése során hozott határozatok, amelyekre a Bizottság támaszkodott, és kifogásolja, hogy a Bizottság nem vette figyelembe a különböző tevékenységi területeket.

440 Másrészt az Erste úgy érvel, hogy a takarékpénztári ágazat piaci részesedése magában foglalja az EÖ piaci részesedését, míg vele szemben külön bírság került kiszabásra a GiroCredit–tel történt egyesülését megelőző időszak tekintetében.

441 Az Erste előadja továbbá, hogy az EÖ-vel szemben kiszabott bírság 7%-os piaci részesedés alapján került meghatározásra, amely azonban szerinte a GiroCredittel történt egyesülést követő piaci részesedésnek felel meg, mivel az EÖ-nek a piaci részesedése azon időszakban, amelyre a Bizottság külön bírságot határozott meg, csak hozzávetőleg 4% volt.

442 A Bizottság vitatja, hogy a BA piaci részesedését az Erstének tudta volna be. Másodlagosan úgy érvel, hogy e kifogás hatástalan, mivel az Erstét az első csoportba kell sorolni, még ha a piaci részesedése 12–13%-kal kevesebb volt is a megtámadott határozatban megállapítottnál. Ugyanígy nincs kihatással a csoportokba sorolásra azon állítás, amely szerint a Bizottság az EÖ piaci részesedését beszámította volna a takarékpénztárak csoportjának piaci részesedésébe. Az Erste/EÖ (egyesülés előtti) esetében megállapított piaci részesedést illetően a Bizottság előadja, hogy abba nem számította be a GiroCredit részesedését, és az előbbi mindenképpen nagyobb, mint 5%.

Az ÖVAG és a népbankok csoportja

443 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo előadják, hogy a népbankok csoportjának (beleértve az ÖVAG-ot) piaci részesedése jóval kisebb, mint 7%, az ÖVAG számításai szerint hozzávetőleg 5%, a hivatalos tanulmányok szerint pedig csupán 3–4%.

444 A Bizottság szerint e kifogások hatástalanok, mivel az 5%-os piaci részesedésével az ÖVAG-ot mindenképp a harmadik csoportba kellett volna sorolnia. Hozzáfűzi, hogy az ÖVAG piaci részesedése egyértelműen nagyobb, mint 5%, és ezt az összefonódások ellenőrzése területén hozott – a megtámadott határozatban hivatkozott – határozatokhoz vezető eljárások keretében benyújtott bizalmas iratokkal bizonyítani is tudja.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

A PSK és a PSK-B (T-263/02. sz. ügy)

445 Először is a piacok kiválasztását illetően a Bizottság nem követett el hibát, amikor úgy találta, hogy a lakossági és vállalati aktív és passzív műveletek piacai reprezentatívak az osztrák bankpiac gazdasági erőviszonyainak értékelése szempontjából, illetve amikor a bankoknak az említett piacokon meglévő átlag piaci részesedéseit vette alapul a csoportokba soroláshoz.

446 Másodszor a Bizottság azon megállapítását illetően, amely szerint a PSK és a PSK-B közös piaci részesedése 5% volt a betét- és hitelpiacokon, meg kell állapítani, hogy a

lakossági betéteket illetően e számadat nem vitatott, illetve hogy a PSK által az Elsőfokú Bíróság kérdéseire válaszként benyújtott adatok alapján a betétek összességét illetően a PSK és a PSK-B közös piaci részesedése – beleértve a vállalkozásokét is – 1996 és 1998 között nem volt átlagosan kevesebb, mint 4,89%.

447 A hiteleket illetően azonban a felperes előadja, hogy a PSK és a PSK-B közös piaci részesedése kisebb volt, mint 2%, míg a Bizottság szerint e piaci részesedés 3,5 vagy 4% volt. Állításuk alátámasztására a felek a következő iratokat nyújtották be:

– az összefonódások ellenőrzésével kapcsolatos eljárás során benyújtott dokumentum, amelyet a Bizottság a viszonválaszához csatoltan nyújtott be, és amely szerint a „PSK-csoport" piaci részesedése a hitelpiacon 1998-ban 3% volt;

– a PSK által 1997-ben készített, a jelen ügy közigazgatási aktájának részét képező dokumentum, amelyet a Bizottság az Elsőfokú Bíróság kérdéseire válaszul nyújtott be, és amely szerint a PSK „ügyfél részesedése" a hitelpiacon 3–4% volt;

– az összefonódások ellenőrzésével kapcsolatos COMP/M.873 – BA/CA eljárás keretében benyújtott dokumentum, amelyet a Bizottság az Elsőfokú Bíróság kérdéseire válaszul nyújtott be, és amelynek a bizalmas változata a Bizottság szerint alátámasztja, hogy a PSK 1995-ben 4%-os piaci részesedéssel bírt a hiteleket illetően, míg e dokumentum nem bizalmas változata a különböző hitelpiacokon 2–6%, 3–7% és 1–5% közötti ingadozásokat mutat;

– a PSK által az Elsőfokú Bíróság kérdéseire válaszul benyújtott kivonat, amely szerint a PSK és a PSK-B közös piaci részesedése a hitelpiacokon 1996 és 1998 között 1,49 és 2,03% között ingadozott, és átlagosan hozzávetőleg 1,8% volt.

448 E dokumentumok közül az elsőt illetően meg kell állapítani először is, hogy a Bizottság azt a viszonválaszában tévesen úgy jelölte, mint a COMP/M.2140 – BAWAG/PSK eljárásból származó dokumentumot (lásd a fenti 436. pontot). Az Elsőfokú Bíróság kérdéseire adott írásbeli válaszában jelezte, hogy e dokumentum valójában a COMP/M.2125 – HypoVereinsbank/Bank Austria eljárás keretében került benyújtásra, ahol az értesítés tárgyát képező iratok részét képezte. Meg kell állapítani, hogy e tévedés miatt a Bizottság nagyobb bizonyító erőt tulajdoníthatott e dokumentumnak, mint amivel az valójában rendelkezik. Ellentétben azzal, amit az e dokumentumra való hivatkozáskor a Bizottság vélt, azt nem a PSK nyújtotta be, hanem ez utóbbinak egy másik összefonódásban részt vevő versenytársai. Minthogy valamennyi bank ismeri a saját piaci részesedését (lásd a fenti 415. pontot), az osztrák bankpiaci összefonódás résztvevői által a saját piaci részesedésükkel kapcsolatban szolgáltatott adatok nagy bizonyító erővel bírnak. A bankok által a versenytársaik piaci részesedéseire vonatkozóan szolgáltatott adatok azonban általában hozzávetőlegesek, ez utóbbiak üzleti titkairól lévén szó. A jelen esetben ezt erősíti meg az a körülmény is, hogy e dokumentum, amely nem jelöli, hogy mely időszakra vonatkozik, a betétek piacán a PSK csoport 4%-os piaci részesedését állapítja meg, míg a PSK és a Bizottság szerint e piaci részesedés hozzávetőleg 5% volt. Ennélfogva az e dokumentumban szereplő számadatok nem tekinthetőek megbízhatónak a PSK és a PSK-B piaci részesedéseit illetően.

449 A második dokumentumot illetően az abban szereplő „ügyfél részesedést" meg kell különböztetni a piaci részesedéstől, mivel ez utóbbi nem csupán a hitelműveletek számától függ, hanem azok nagyságától is. A harmadik dokumentumot illetően az Elsőfokú Bíróság annak csak a nem bizalmas változatát veheti figyelembe az eljárási szabályzata 67. cikkének 3. §-ával összhangban. E változat túl széles sávokat jelöl

meg ahhoz, hogy lehetővé tegye a jelen összefüggésben a közös piaci részesedések kellőképp pontos értékelését. Végül meg kell állapítani, hogy az OeNB havonta kiadott jegyzéke alapján a PSK által kiszámított számadatok egyértelműen alacsonyabbak a Bizottság által benyújtott dokumentumokból következőknél.

450 E számadatok szerint a PSK-nak és a PSK-B-nek – a Bizottság által alkalmazott módszer alapján kiszámított – közös piaci részesedése a betétek piacán (4,89%), a hitelek piacán (1,8%) pedig átlagosan hozzávetőleg 3,35% volt. Meg kell állapítani, hogy a felek által a pervezető intézkedések keretében előterjesztett információk alapján nem állapítható meg, hogy a PSK és a PSK-B közös piaci részesedése e számnál magasabb lett volna.

451 Az e szám és a Bizottság megállapítása közötti eltérés a PSK és a PSK-B közös piaci részesedését illetően kellőképp jelentős ahhoz, hogy befolyásolhassa a csoportba sorolásukat.

452 A PSK és a PSK-B 3,35%-os közös piaci részesedése alapján a Bizottság megközelítése szerint mindkét intézménynek 1,675%-os piaci részesedés lenne tulajdonítható. Ez utóbbi esetben a negyedik csoportba történő besorolásuk túllépné az arányosság és az egyenlő bánásmód elve alapján elfogadható határt, és megsértené a Bizottság által a jelen esetben alkalmazott csoportosítási rendszer koherenciáját. Az 1,675%-os piaci részesedés csupán hozzávetőleg 60%-a a negyedik csoport tekintetében meghatározott 2,75%-os irányértéknek, és hozzávetőleg 25%-a a 7%-os piaci részesedésnek, amely a Bizottság szerint az Erste és az ÖVAG harmadik csoportba történő sorolását, valamint a PSK és a PSK-B esetében meghatározottnál kétszer magasabb bírság kiszabását indokolta. Végül a PSK és a PSK-B halmozott piaci részesedésének (3,35%) a figyelembevétele – a Bizottság által elfogadott rendszer szerint – a negyedik csoportba soroláshoz kellett volna vezessen, amelybe a Bizottság a PSK-t és a PSK-B-t külön sorolta. A jelen esetben alkalmazott besorolási rendszerrel nem összeegyeztethető, hogy olyan vállalkozások, amelyek közül az egyik piaci részesedése kétszerese a másikénak, ugyanazon csoportba kerüljenek, kivéve a „gyűjtőcsoport" esetét. Kétségkívül, amint azt a Bizottság előadja, az 1,675%-os piaci

részesedés és az ötödik csoport irányértéke (kevesebb mint 1%) közötti eltérés túl jelentős ahhoz, hogy a PSK-t és a PSK-B-t ez utóbbiba lehessen sorolni. Tehát meg kell állapítani, hogy a Bizottság – tekintettel a csoportba soroláshoz rendelkezésére álló adatokra – figyelmen kívül hagyta a rendszerében az 1% és 2% közötti piaci részesedéseket, pedig azokat figyelembe kellett volna vennie, amennyiben a PSK és a PSK-B piaci részesedései ténylegesen ebbe a sávba tartoztak.

453 E körülmények között az Elsőfokú Bíróság feladata a korlátlan felülvizsgálati jogkörében, hogy megállapítsa a PSK és a PSK-B esetében kiszabandó bírság kiindulási összegét.

454 E tekintetben célszerű egy egységes kiindulási összeget meghatározni a PSK és a PSK-B esetében. Még ha igaz is, hogy a Bizottság külön kiindulási összegeket határozott meg, figyelembe véve a két intézmény között 1998-ban végbement egyesülést, egyetlen bírságot szabott ki a PSK-val szemben. Figyelembe véve az iratokban a PSK és a PSK-B piaci részesedése vonatkozásában szereplő valamennyi tényezőt, különösen a pervezető intézkedések keretében előterjesztett adatokat, helyénvaló – a negyedik csoportének megfelelő – 3,13 millió eurós kiindulási összeget megállapítani.

Az Erste és a takarékpénztárak csoportja

455 A megtámadott határozat (9) preambulumbekezdése szerint az Erste (a GiroCredittel való egyesülést követően) és a takarékpénztárak csoportja 30%-os piaci részesedéssel bírt, míg magában az Erste piaci részesedése hozzávetőleg 7% volt. A megtámadott határozat (519) és (522) preambulumbekezdéséből kitűnik, hogy a Bizottság két külön kiindulási összeget állapított meg: egyet a csúcsintézmény (az egyesülés megelőzően a GiroCredit, majd az egyesülést követően az Erste) esetében – amelybe beszámította a takarékpénztári csoport piaci részesedéseit –, és egy

másikat az EÖ esetében az egyesülést megelőző időszak tekintetében. A jogsértés időtartama miatti megemelte a csúcsintézmény kiindulási összegét az érintett időszak teljes tartama tekintetében (3 és fél év), illetve az EÖ kiindulási összegét az egyesülést megelőző időszak tekintetében (3 év).

– A csúcsintézménnyel szemben kiszabott bírság

456 A fenti 377. és 378. pontban kifejtett megfontolásokból következik, hogy a Bizottság nem jogellenesen vélte úgy, hogy a takarékpénztári csoport piaci részesedése tartalmazza az EÖ piaci részesedését, amelyet tehát figyelembe vett mind a takarékpénztári csoport kiindulási összegének, mind magával az EÖ-vel szemben kiszabott bírságnak a meghatározásakor.

457 Azon kifogást illetően, amely szerint a BA – közel 12–13%-os – piaci részesedését hibásan számította be a megtámadott határozat a csúcsintézménynek és a takarékpénztáraknak betudott 30%-ba, meg kell állapítani, hogy a BA piaci részesedésének levonása után maradó 17–18%-os piaci részesedés továbbra is indokolja az első csoportba való besorolást, mivel egyértelműen közelebb van a 22%-os irányértékhez, mint a második csoport 11%-os irányértékéhez. Ennélfogva a Bizottság határozatának jogszerűsége feletti felülvizsgálat keretében e kifogást el kell utasítani, mivel – feltéve, hogy megalapozott – nem vonhatja kétségbe a megtámadott határozat rendelkező részét. Egyébként az Elsőfokú Bíróság a korlátlan felülvizsgálati jogkörében eljárva úgy találja, hogy az Erstének az első csoportba történt besorolása indokolt a megfelelő összegű bírság elérése végett.

– Az EÖ-vel szemben kiszabott külön bírság

458 A EÖ-nek a megtámadott határozatban betudott 7%-os piaci részesedés pontatlanságára alapított kifogása hatástalan. Az Erste által a keresetében, illetve az Elsőfokú Bíróság kérdéseire válaszul szolgáltatott információk alapján az EÖ piaci részesedés 5,3% volt a betéteket, 4,8% volt a vállalati hiteleket, és 4,1–4,4% volt a lakossági hiteleket illetően. Feltételezve, hogy megállapítást nyer e számadatok pontossága, azokból pusztán az következik, hogy az EÖ teljes piaci részesedése valamelyest 5% alatt volt, így az 5,5%-os irányértékű harmadik csoportba történt besorolása mindenképpen indokoltnak tekinthető.

Az ÖVAG és a népbankok csoportja (T-271/02. sz. ügy)

459 A megtámadott határozatban az ÖVAG-nak tulajdonított piaci részesedést illetően a Bizottság tévedésének alátámasztására az ÖVAG a következő három dokumentumot nyújtotta be:

– egy 1994 és 1998 közötti évekre vonatkozó táblázat, amely szerint a népbankok csoportjának piaci részesedése a mérleg egészét tekintve 4,31 és 4,45% között ingadozott;

– egy táblázat, amelyet nyilvánvalóan az OeNB készített, és amely az osztrák bankok 1999-es és 2000-es piaci részesedéseit jelöli, és amely szerint a népbankok csoportjának piaci részesedése 2,7%, illetve 2,8% volt, anélkül azonban, hogy meghatározná, hogy mely piacok tekintetében lettek ezen adatok kiszámítva;

– egy grafikon, amelyet nyilvánvalóan az OeNB készített, és amely a mérleg egészét tekintve jelöli a piaci részesedéseket, anélkül, hogy megjelölné a figyelembe vett időszakot, és amely szerint az ÖVAG piaci részesedése 4,38% volt.

460 Meg kell állapítani, hogy e dokumentumok nem hivatkoznak a lakossági és vállalati aktív és passzív műveletek piacára, amellyel kapcsolatban a Bizottság a megtámadott határozat címzettjeinek a piaci részesedését értékelte. Ráadásul e dokumentumok közül a második nem a jogsértés időtartamára hivatkozik, és a benne szereplő számadatok jelentősen különböznek az erre az időszakra vonatkozóan az első dokumentumból következőktől. Ráadásul az első és a harmadik dokumentumban jelölt piaci részesedések közelebb állnak a harmadik csoport irányértékéhez (5,5%), mint a negyedik csoportéhoz (2,75%) mind abszolút, mind relatív mértékben.

461 Következésképpen az ÖVAG által emelt kifogások nem érintik a harmadik csoportba történt besorolásának érvényességét. Egyébként az Elsőfokú Bíróság a korlátlan felülvizsgálati jogkörében eljárva úgy találja, hogy az ÖVAG harmadik csoportba történt besorolása indokolt a megfelelő összegű bírság elérése végett.

c) Következtetés

462 Következésképpen a PSK-val és a PSK-B-vel szemben kiszabott bírság kiindulási összegét (T-263/02. sz. ügy) 3,13 millió euróban kell megállapítani, az Erste (T-264/02. sz. ügy) és az ÖVAG (T-271/02. sz. ügy) által a piaci részesedés és a kiindulási összegek meghatározását illetően emelt kifogásokat pedig el kell utasítani.

6. A csoportokba sorolással és a kiindulási összegek meghatározással kapcsolatos következtetés

463 A fentiekből következik, hogy – a PSK és a PSK-B (T-263/02. sz. ügy) esetét kivéve – a felpereseknek a csoportokba sorolásra és a kiindulási összegek meghatározására vonatkozó valamennyi kifogását el kell utasítani.

D – *A jogsértés időtartamát érintő jogalapokról (T-259/02., T-261/02. és T-263/02. sz. ügyek)*

a) A felek érvei

464 Az RZB, a BAWAG és a PSK úgy vélik, hogy a megállapodások időtartama okán a kiindulási összeg 35%-kal való emelése túl nagy mértékű. A kerekasztalok gyakoriságának, valamint a bankok közötti együttműködés erősségének 1997 és 1998 közötti csökkenésére hivatkoznak, és kiemelik, hogy az iránymutatás szerint évenkénti 10%-os emelés a legtöbb, amivel a kiindulási összeg megemelhető. A BAWAG és a PSK továbbá arra emlékeztetnek, hogy az egy évnél rövidebb időtartamú jogsértések esetén a bírság nem emelhető. Úgy vélik, hogy a Bizottság az évenkénti 10%-os emelés alkalmazásával jogellenesen nem élt mérlegelési jogkörével, amellyel az iránymutatás értelmében rendelkezik.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

465 A 17. rendelet 15. cikke (2) bekezdésének utolsó albekezdése értelmében a bírság összegének megállapításakor nemcsak a jogsértés súlyát, hanem annak időtartamát is figyelembe kell venni. Következésképpen azon hatásnak, amelyet a jogsértés

időtartama a bírság alapösszegére gyakorolt, általános szabályként jelentősnek kell lennie. Különös körülményektől eltekintve ez ellentétes a kiindulási összegnek a jogsértés időtartamából fakadó pusztán jelképes emelésével. Így amennyiben valamely versenyellenes tárgyú megállapodás nem kerül végrehajtásra, akkor is figyelembe kell venni e megállapodás fennállásának időtartamát, tehát a megkötése és a megszűnése között eltelt időszakot (a fenti 167. pontban hivatkozott FETTCSA-ügyben hozott ítélet 280. pontja).

466 Nem elfogadható a felperesek azon érvelése, amely szerint az iránymutatás alapján a kiindulási összeg a jogsértés időtartama címén nem emelhető több mint 10%-kal évenként. Az iránymutatás ilyen felső határt csak a hosszú időtartamú jogsértések esetében határoz meg, míg a közepes (általában 1–5 év) időtartamúak esetében az egységes felső határt a kiindulási összeg 50%-ban határozza meg, ami nem zárja ki az évenkénti 10%-os emelés meghaladását. Ennélfogva a felperesek azon érvelése, amely szerint a kiindulási összeg 10%-ának megfelelő évenkénti emelés csak különleges esetekben alkalmazható, el kell utasítani. Ugyanígy nem megalapozott azon kifogás, amely szerint a Bizottság nem élt a mérlegelési jogkörével, amellyel a bírság összegének a felső határon belüli emelése esetén rendelkezik.

467 Azon állítást illetően, amely szerint a felpereseknek felrótt jogsértés intenzitásában csökkenő volt, emlékeztetni kell arra, hogy a bírságnak az időtartamra való tekintettel történő emelése nem korlátozódik arra az esetre, amikor közvetlen kapcsolat áll fent az időtartam és a versenyszabályok által érintett közösségi célok jelentősebb sérelme között (az Elsőfokú Bíróság T-202/98., T-204/98. és T-207/98. sz., Tate & Lyle és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2001. július 12-én hozott ítéletének [EBHT 2001., II-2035. o.] 106. pontja és az Elsőfokú Bíróság T-203/01. sz., Michelin kontra Bizottság ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítéletének [EBHT 2003., II-4071. o.] 278. pontja).

468 Ennélfogva el kell utasítani a kiindulási összegnek a jogsértés időtartama miatti emelésével kapcsolatos jogalapokat.

E – *Az enyhítő körülményekről*

1. Előzetes észrevételek

469 A felperesek kifogásolják, hogy a Bizottság figyelmen kívül hagyta azon enyhítő körülményeket, amelyekre a közigazgatási eljárás során hivatkoztak.

470 Először is az RZB (T-259/02. sz. ügy), a BAWAG (T-261/02. sz. ügy), a PSK (T-263/02. sz. ügy), az ÖVAG és a NÖ-Hypo (T-271/02. sz. ügy) úgy érvelnek, hogy a jogsértést gondatlanságból követték el, és nem szándékosan. Amint az a fenti 201–211. pontban is megállapításra került, e kifogás nem megalapozott. Másodszor, a BAWAG, a PSK és az Erste (T-264/02. sz. ügy) előadják, hogy a megállapodások nem kerültek végrehajtásra. Amennyiben az érvelésük a jogsértés egészére, és nem a felperesek egyéni magatartására vonatkozik, azt az Elsőfokú Bíróság már megvizsgálta a jogsértés valódi súlyának értékelése keretében (lásd a fenti 289–295. pontot). Harmadszor, ugyanez mondható el a jogsértés állítólag elenyésző hatására alapított érvre is, amelyre a T-259/02., T-261/02. és T-263/02. sz. ügyekben enyhítő körülményként hivatkoznak, és amely a jogsértés valódi súlyának értékelése keretébe tartozik (lásd a fenti 231–233. pontot).

471 Negyedszer, az RZB, a BAWAG, a PSK, az ÖVAG és a NÖ-Hypo azt kifogásolják, hogy a Bizottság tévesen értékelte a kartellben játszott szerepüket. Ötödször, több bank hivatkozik arra, hogy a jogsértést az ellenőrzéseket követően azonnal megszüntették. Hatodszor, a BAWAG, a PSK és az Erste úgy érvelnek, hogy a Bizottságnak figyelembe kellett volna vennie azt a tényt, hogy ésszerű kétség merült fel a bankok magatartásának jogsértő jellegével kapcsolatban. Hetedszer és utolsó sorban, az Erste azt kifogásolja, hogy a Bizottság nem vette figyelembe enyhítő körülményként az osztrák banki ágazat válságát.

472 A fent felsorolt körülményekkel kapcsolatos kifogások vizsgálata előtt emlékeztetni kell arra, hogy a bírság összegének meghatározásakor a Bizottságnak eleget kell tennie a saját iránymutatásában foglaltaknak. Az iránymutatás azonban nem írja elő, hogy a Bizottságnak mindig külön-külön figyelembe kell vennie az iránymutatás 3. pontjában szereplő minden egyes enyhítő körülményt, és nem köteles e címen automatikusan tovább csökkenteni a bírságot, mivel azt, hogy enyhítő körülmény címén helyénvaló-e a bírság csökkentése, a jelentőséggel bíró körülmények teljessége alapján, átfogó értékeléssel kell megállapítani.

473 Az iránymutatás elfogadása nem fosztotta meg relevanciájától a korábbi ítélkezési gyakorlatot, amely szerint a Bizottság mérlegelési jogkörrel rendelkezik, hogy az ügy körülményeire tekintettel bizonyos tényezőket figyelembe vesz-e a kiszabni szándékozott bírság összegének meghatározásakor, vagy sem (lásd ilyen értelemben a Bíróság C-137/95. P. sz., SPO és társai kontra Bizottság ügyben 1996. március 25-én hozott végzésének [EBHT 1996., I-1611. o.] 54. pontját, a fenti 166. pontban hivatkozott Ferriere Nord kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 32. és 33. pontját, a C-238/99. P., C-244/99. P., C-245/99. P., C-247/99. P., C-250/99. P – C-252/99. P. és C-254/99. P. sz., Limburgse Vinyl Maatschappij és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2002. október 15-én hozott ítéletének [EBHT 2002., I-8375. o.] 465. pontját; valamint lásd még ebben az értelemben a fenti 330. pontban hivatkozott KNP BT kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítélet 68. pontját). Mivel a bírságkiszabási iránymutatásból hiányzik az az előírás, hogy a Bizottság köteles figyelembe venni az enyhítő körülményeket, meg kell állapítani, hogy a Bizottság megőrzött bizonyos mértékű mérlegelési mozgásteret arra vonatkozóan, hogy enyhítő körülmény címén átfogó módon értékelhesse a bírságösszeg esetleges csökkentésének mértékét.

2. Az egyes felperesek kerekasztalokon betöltött szerepéről (T-259/02., T-260/02., T-261/02., T-263/02. és T-271/02. sz. ügy)

a) A felek érvei

474 Az RZB (T-259/02. sz. ügy) kifejti egyrészt, hogy a megállapodások alapvetően idegenek voltak a saját banki tevékenységei szempontjából, így nem fűződött

hozzájuk saját érdeke, másrészt, hogy a kerekasztalokban való közreműködése a Raiffeisen-ágazat többi bankja számára történő információtovábbításra korlátozódott, és jelentéktelen volt a többi bankéhoz képest, amelyeknek a tevékenységét érintették a megállapodások. Úgy véli, hogy a helyzete a „kartell őre" helyzetéhez volt hasonló, azaz olyan vállalkozáséhoz, amelynek a szerepe a kartell betartásának felügyeletére, valamint olyan részcselekményekre korlátozódik, mint az információk továbbítása, a koordinálás és a felügyelet.

475 A PSK (T-263/02. sz. ügy) úgy érvel, hogy a szerepe elhanyagolható volt a kereskedelmi tevékenységére vonatkozó korlátozások miatt, a PSK-B-nek pedig csak rendkívül kis kereskedelmi súlya volt, valamint hogy bizonyos kerekasztalokon egyáltalán nem vettek részt, és a többi kerekasztalon való részvételük is mérsékelt, illetve passzív volt. A PSK-B kerekasztalokon való részvételének szórványos jellegére hivatkozik (15%-án vett részt azon 335 kerekasztalnak, amelyekre vonatkozóan a kifogásközlés melléklete listát tartalmaz a résztvevőkről), és azt kifogásolja, hogy a Bizottság nem értékelte külön a PSK és a PSK-B egyéni részvételét, pedig külön bírságot szabott ki velük szemben.

476 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo (T-271/02. sz. ügy) úgy érvelnek, hogy „követőnek" kell őket minősíteni. Ismét a „bankok szűk körére" hivatkoznak (lásd a fenti 145. pontot), amelynek keretében a legnagyobb bankok a kerekasztalokat megelőzően megbeszéléseket folytattak, és olyan határozatokat hoztak, amelyekhez a kartell többi tagja (mint az ÖVAG és a NÖ-Hypo) csak csatlakozni tudott, a határozatok tartalmának befolyásolása nélkül.

477 A BA-CA (T-260/02. sz. ügy) kifejti – anélkül, hogy kifejezetten enyhítő körülményekre hivatkozna –, hogy a saját magatartása nem felelt meg a megállapodásoknak, valamint hogy a kamatlábakat illetően nem volt semmiféle okozati összefüggés a megállapodások és az ő üzletpolitikája között. A BAWAG (T-261/02. sz. ügy) a „szabad elektron" szerepére, valamint arra hivatkozik, hogy az, hogy a megállapodásokat rendszeresen nem tartotta be, érezhetően zavarta a kerekasztalok munkáját, és a többi bank részéről megtorló intézkedésekre és kritikákra adott okot. A kerekasztalokon való részvételét azzal indokolja, hogy fontos volt számára, hogy ne maradjon ki az e kartell keretein belül megvalósuló számos, versenyjoggal összeegyeztethető együttműködésből.

478 A Bizottság az enyhítő körülmények figyelembevételére vonatkozó mérlegelési jogkörére hivatkozik, és úgy véli, hogy figyelmen kívül kell hagyni a szerepek kartellen belüli elosztását, mivel minden résztvevő azonos mértékben részesült a megállapodások és az információcserék előnyeiből, és a bankok összességének részvétele alapvető fontosságú volt a kartell működésének biztosítása szempontjából.

479 Az RZB-t, a PSK-t és a PSK-B-t illetően a Bizottság arra hívja fel a figyelmet, hogy a kerekasztalokon általuk játszott szerep sem passzív, sem jelentéktelen nem volt. A T-271/02. sz. ügyben a Bizottság nem vitatja az ÖVAG és a NÖ-Hypo által hivatkozott „szűk kör" létét, azonban úgy érvel, hogy e megbeszélések a kartell bizonyos tagjai között csupán előkészítő jellegűek voltak. Kiemeli az ÖVAG-nak és a NÖ-Hypo-nak a legfontosabb kerekasztalok keretében zajló megbeszéléseken való aktív részvételét, valamint e részvételnek a kartell működése szempontjából való jelentőségét.

480 A Bizottság szerint a BAWAG nem bizonyította, hogy akarata ellenére lett volna kénytelen részt venni a jogsértésben, a magatartása pedig semmiképpen sem lett volna képes nagyban ellensúlyozni a többi bank által kötött megállapodások versenyellenes hatásait, mivel a piaci részesedése csupán 5% volt.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

A passzív vagy követő magatartásról (T-259/02., T-263/02. és T-271/02. sz. ügy)

481 Az iránymutatás 3. pontjának első franciabekezdése szerint a jogsértésnek a „kizárólag passzív módon vagy »a vezetőt követő« szerepben történő elkövetése" – amennyiben bizonyított – enyhítő körülménynek számíthat.

482 E tekintetben az ítélkezési gyakorlatból először is kitűnik, hogy valamely vállalkozásnak a kartellben játszott passzív szerepét megalapozó tényezőként lehet figyelembe venni azt, ha a kartell többi tagjához képest érzékelhetően ritkábban vesz részt a találkozókon (az Elsőfokú Bíróság 311/94. sz., BPB de Eendracht kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítéletének [EBHT 1998., II-1129. o.] 343. pontja, a fenti 391. pontban hivatkozott Cheil Jedang kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 168. pontja és a fenti 331. pontban hivatkozott Tokai I ítélet 331. pontja).

483 Pontosan az általa legjelentősebbnek minősített kerekasztalokon való részvételük gyakorisága alapján választotta ki a Bizottság a megtámadott határozat címzettjeit (lásd a [470] preambulumbekezdést), és a különböző bankok e kerekasztalokon való részvételének a Bizottság által benyújtott listájából kitűnik, hogy az RZB, a PSK és az ÖVAG hozzávetőleg 70%-án vett részt e kerekasztal-találkozóknak (amelyek teljes száma 126), a PSK-B a 30%-án, a NÖ-Hypo pedig hozzávetőleg a 40%-án vett részt, ami nem minősíthető szórványosnak (lásd a fenti 146. pontot). Azon tény, miszerint a PSK-B ritkábban vett részt a többi kerekasztalon, nem indokol más következtetést.

484 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo azon kifogását illetően, amely szerint a Bizottság tévesen értelmezte a „bankok szűk körének" szerepét, amely szerintük a kartellt irányította, emlékeztetni kell arra, hogy a Bizottság nem hagyta figyelmen kívül a nagybankok közötti előzetes megbeszélések létezését, valamint hogy nem tűnik úgy, hogy azon döntése, hogy bizonyos kerekasztaloknak meghatározó jelentőséget tulajdonít a kartell egyes tagjai szerepének értékelése végett, megsértette volna az eljárási szabályokat vagy az indokolási kötelezettséget. Az ÖVAG és a NÖ-Hypo nem bizonyították, hogy a Bizottság ténybeli hibákat, hatáskörrel való visszaélést vagy nyilvánvaló mérlegelési hibát követett volna el, amikor a „Lombard-hálózat" különböző kerekasztalainak „intézményesített" találkozóit vette alapul (lásd a fenti 144. és 145. pontot).

485 Másodszor, a bankok által a találkozókon követett magatartást illetően az RZB, a PSK, az ÖVAG és a NÖ-Hypo nem hoztak fel sem olyan különleges körülményeket, sem olyan bizonyítékokat – mint például a kartell többi tagjának a nyilatkozatai –, amelyek bizonyítani tudnák, hogy a szóban forgó találkozókon tisztán passzív vagy követő jellege folytán a magatartásuk jelentősen eltért volna a többi bankétól.

486 Ha valamely vállalkozás részt vett – akár anélkül, hogy aktív szerepet játszott volna – egy vagy több, versenyellenes célú találkozón, úgy kell tekinteni, hogy részt vett a kartellben, amennyiben nem bizonyítja, hogy nyíltan távol tartotta magát a jogellenes összefonódástól (lásd az Elsőfokú Bíróság T-25/95., T-26/95., T-30/95–T-32/95., T-34/95–T-39/95., T-42/95–T-46/95., T-48/95., T-50/95–T-65/95., T-68/95–T-71/95., T-87/95., T-88/95., T-103/95. és T-104/95. sz., Cimenteries CBR és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2000. március 15-én hozott ítéletének [EBHT 2000., II-491. o.; a továbbiakban: a Ciment-ügyben hozott ítélet] 3199. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot). A felperesek a találkozókon való részvételükkel lényegében csatlakoztak, vagy legalábbis a többi résztvevővel elhitették, hogy csatlakoznak az ott kötött versenyellenes megállapodások tartalmához (az Elsőfokú Bíróság T-50/00. sz., Dalmine kontra Bizottság ügyben 2004. július 8-án hozott ítéletének [EBHT 2000., II-2395. o.] 296. pontja).

487 Hozzá kell fűzni, hogy a megtámadott határozat az (539)–(541) preambulumbekezdésében elismeri, hogy vannak bizonyos eltérések a különböző bankok kerekasztalokon játszott szerepe és különösen a nagybankok, illetve bankcsoportok jelentősebb szerepe között, mind a kerekasztalokra történő meghívást, mind a találkozók lefolyását illetően. Kifejti azonban, hogy amennyiben a különböző bankok vagy bankcsoportok szerepe megfelel a piaci helyzetüknek, a szükséges megkülönböztetést már a bankok különböző csoportokba sorolásánál figyelembe vette a Bizottság. A felperesek nem bizonyították, hogy a Bizottság nyilvánvaló hibát vétett volna, amikor úgy találta, hogy e különbségtétel elegendő ahhoz, hogy tükrözze a különböző bankok kartellben játszott szerepét (lásd analógia útján a fenti 167. pontban hivatkozott FETTCSA-ügyben hozott ítélet 293. pontját), és az Elsőfokú Bíróság úgy véli, hogy korlátlan felülvizsgálati jogköre keretében sem térhet ettől el.

488 E különbségtétel elegendő azon tény figyelembevételéhez is, hogy – amint arra az RZB és a PSK hivatkozik – az általuk nem folytatott banki tevékenységekkel kapcsolatos megállapodásokhoz állítólag nem fűződött érdekük. Az RZB-t illetően, a kartellben betöltött szerepének értékelése nem választható külön a csúcsintézmény szerepétől, és az e szerep figyelembevételével kapcsolatos kifogásokat az Elsőfokú Bíróság a fenti 367–407. pontban utasította el. A PSK-t és a PSK-B-t illetően meg kell állapítani, hogy a PSK által hivatkozott körülményeket a Bizottság a csoportokba sorolás keretében vette figyelembe (lásd a fenti 445–454. pontot), ami elegendő a PSK és a PSK-B kartellban betöltött szerepének a figyelembevételéhez.

489 Végül nem releváns a felperesek passzív vagy vezetőt követő szerepének értékelése szempontjából az, hogy a megtámadott határozat címzettjei részesültek-e a megállapodások előnyeiből. Egyrészt valamely követő is részesülhet a kartell hatásainak előnyeiből. Másrészt az, hogy nem részesül valamely jogsértés előnyeiből, nem jelent enyhítő körülményt, mert ellenkező esetben a kiszabott bírság elveszítené elrettentő erejét (lásd ebben az értelemben a fenti 167. pontban hivatkozott FETTCSA-ügyben hozott ítélet 340–342. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot, valamint a fenti 331. pontban hivatkozott Tokai I. ügyben hozott ítélet 347. pontját).

A BA-CA (T-260/02. sz. ügy) és a BAWAG (T-261/02. sz. ügy) szerepéről

490 Az iránymutatás 3. pontjának második franciabekezdése szerint „jogsértő megállapodások nemteljesítése, illetve a jogsértő magatartásról való lemondás a gyakorlatban" enyhítő körülmény lehet. Azonban azt a tényt, hogy valamely vállalkozás – amely összefonódásban vesz részt a versenytársaival – piaci magatartása nem felel meg a versenytársakkal kötött megállapodásnak, nem kell feltétlenül enyhítő körülményként figyelembe venni a kiszabandó bírság meghatározásakor.

491 Valójában az olyan vállalkozás, amely a versenytársakkal való megállapodás ellenére többé-kevésbé független üzletpolitikát folytat a piacon, lehet, hogy egyszerűen csak a saját előnyére próbálja felhasználni a kartellt (a fenti 324. pontban hivatkozott SCA Holding kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítélet 142. pontja és a fenti 262. pontban hivatkozott Cascades kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 230. pontja), és az olyan vállalkozás, amely bizonyos találkozókon részt vesz, és nem határolódik el a találkozók eredményétől, fő szabály szerint teljes mértékben megőrzi felelősségét a kartellben való részvételéért (a fenti 486. pontban hivatkozott Ciment-ügyben hozott ítélet 1389. pontja). Ennélfogva a Bizottság nem köteles a kartell nemteljesítését enyhítő körülményként tekintetbe venni, hacsak e körülményre hivatkozó vállalkozás be nem tudja bizonyítani, hogy egyértelműen és nagymértékben ellenezte a kartell végrehajtását, olyannyira, hogy ezáltal megzavarta annak működését, valamint hogy nem keltette azt a látszatot, hogy csatlakozik a megállapodáshoz, és ebből kifolyólag nem ösztönözte a többi vállalkozást a kérdéses kartell végrehajtására. Túl könnyű lenne a jogellenes kartell nyereségéből részesülő vállalkozások számára csökkenteni a súlyos bírság megfizetésének kockázatát, ha csökkentenék a bírságot azon az alapon, hogy csak korlátozott szerepet játszottak a jogsértés végrehajtásában, miközben fellépésük más vállalkozásokat arra ösztönzött, hogy a versenyt súlyosabban sértő módon járjanak el (a fenti 224. pontban hivatkozott Mannesmannröhren-Werke kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 277–279. pontja).

492 A BA-CA-t illetően az iratokból nem tűnik ki, hogy nyíltan ellenezte volna a megállapodások megkötését vagy végrehajtását. Az egyes kerekasztalokon meghozott döntések általa vagy korábban a CA által ténylegesen alkalmazott kamatlábakra gyakorolt hatásának a hiányára történő hivatkozásra szorítkozik. E körülmény nem vehető figyelembe a BA-CA-val szemben kiszabott bírság mérséklése céljából.

493 A BAWAG-ot illetően a Bizottság közigazgatási aktájának kivonatai, amelyeket a kérelmének mellékleteként előterjesztett, nem nyújtanak egységes képet a magatartásával kapcsolatban. Kitűnik belőlük, hogy a BAWAG több alkalommal egyoldalúan a bankok által megbeszélteknél jobb feltételeket ajánlott az ügyfeleknek, olykor a versenytársakat meglepve, olykor a kerekasztalon jelzettől eltérő magatartást követve, olykor azt követően, hogy bejelentette, hogy nem kívánja betartani a megállapodásokat. Ugyanakkor ezen alkalmak egyikén a CA és az Erste is a BAWAG-éval azonos magatartást követtek, tehát ez utóbbi nem az egyetlen tagja volt a kartellnek, aki alkalomadtán független magatartást követett. Olyan

találkozókra is vannak példák, amelyeken a BAWAG – legalábbis részleges vagy a megbeszélt feltételek végrehajtásának időpontjával kapcsolatos – nézeteltérését fejezte ki. Magatartása néha arra kényszerítette a többi bankot, hogy ahhoz alkalmazkodjanak, illetve megvizsgálják, hogy miként tudnának egy megállapodást a BAWAG magatartásától függetlenül végrehajtani; a BAWAG-ot ezért kritizálták, és a többi bank kifejtette, hogy megingott a BAWAG-ba vetett bizalmuk, és a kizárását tervezték egyes kerekasztalokról. Azonban egy másik kérdéssel kapcsolatban maga a BAWAG által hivatkozott – a fenti 294. pontban említett – jegyzőkönyvből kitűnik, hogy a BAWAG rendreutasította a megállapodásokat megszegő fiókjait.

494 E dokumentumokból kitűnik, hogy a BAWAG olykor kifejezetten elutasította a megállapodásokban való részvételt, némelykor a saját előnyére használta fel a kartellt, míg máskor betartotta a megállapodásokat. Korlátozott piaci részesedése ellenére nem kizárt, hogy a magatartása bizonyos esetekben zavarhatta a megállapodásoknak a többi bank általi végrehajtását. Figyelembe véve a BAWAG magatartásának kétértelmű jellegét, nem bizonyított, hogy a Bizottság nyilvánvaló hibát követett volna el, amikor nem ismert el enyhítő körülményt a BAWAG esetében. Az Elsőfokú Bíróság korlátlan felülvizsgálati jogkörében eljárva úgy találja, hogy nincs helye a bírság ezen okból történő csökkentésének sem.

3. A jogsértés megszűntetéséről (T-259/02., T-261/02., T-263/02., T-264/02. és T-271/02. sz. ügyek)

a) A felek érvei

495 Az RZB, a BAWAG, a PSK, az Erste, az ÖVAG és a NÖ-Hypo kifogásolják, hogy a Bizottság nem tartotta be az iránymutatásban foglaltakat, amikor nem vette figyelembe azt a tényt, hogy a bankok a vizsgálatokat követően azonnal véget

vetettek a kerekasztaloknak. Úgy vélik, hogy a Bizottság a jelen esetben nem hivatkozhat a szóban forgó jogsértés „közismert" jellegére avégett, hogy e tényt ne vegye figyelembe enyhítő körülményként az iránymutatás értelmében. Az ÖVAG és a NÖ-Hypo kiemelik e tekintetben, hogy nem voltak tudatában az EK 81. cikk (1) bekezdése megsértésének. Hozzáfűzik, hogy a Bizottság megsértette az indokolási kötelezettségét, mivel a megtámadott határozatból nem tűnnek ki azok a „különleges körülmények", amelyek indokolnák, hogy a jogsértés azonnali megszüntetése miért nem tekinthető enyhítő körülménynek.

496 A Bizottság kifejti, hogy nincs szó semmiféle automatizmusról azt illetően, hogy a jogsértés megszüntetése mindig enyhítő körülményt jelentene, és a folytatása pedig súlyosbító körülményt. A jelen esetben a Bizottság úgy véli, hogy tekintettel a jogsértés hosszú évek óta „közismert" jellegére, a Bizottság által végzett ellenőrzéseket követő feltételezett megszüntetése nem tekinthető enyhítő körülménynek az iránymutatás értelmében.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

497 Az iránymutatás 3. pontjának harmadik franciabekezdése értelmében „a jogsértés beszüntetése a Bizottság beavatkozásával egy időben (különösen akkor, ha a Bizottság ellenőrzést végez)" az enyhítő körülmények között szerepel. Ugyanakkor a bírság csökkentése a jogsértésnek a Bizottság első beavatkozásaikor történő megszüntetése címén nem automatikus, hanem az adott eset körülményeinek a Bizottság által – a mérlegelési jogköre keretében – elvégzett értékeléstől függ. E tekintetben az iránymutatás e rendelkezésének valamely vállalkozás javára történő alkalmazása különösen olyan helyzetben helyénvaló, amikor a szóban forgó magatartás versenyellenes jellege nem nyilvánvaló. Ezzel ellentétben az alkalmazása elvileg kevésbé helyénvaló olyan helyzetben, amikor e magatartás – bizonyítottsága esetén – egyértelműen versenyellenes (a fenti 224. pontban hivatkozott Mannesmanröhren-Werke kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 281. pontja és az Elsőfokú Bíróság T-71/03., T-74/03., T-87/03. és T-91/03. sz., Tokai Carbon és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2005. június 15-én hozott ítéletének [Az EBHT-ban nem tették közzé – EBHT 2005., II-10.* o.] 292. és 294. pontja).

498 Még ha a Bizottság korábban a jogsértés önkéntes megszüntetését enyhítő körülménynek is tekintette, az iránymutatása alkalmazásában figyelembe veheti azon tényt, hogy a nyilvánvalóan különösen súlyos jogsértések még mindig viszonylag gyakoriak, bár jogellenességük már a közösségi versenypolitika kezdetekor megállapítást nyert, és ennélfogva úgy találhatja, hogy eltér ettől a nagylelkű gyakorlattól, és nem jutalmazza az ilyen jogsértések megszüntetését bírságcsökkentéssel (lásd analógia útján a fenti 213. pontban hivatkozott MDF-ügyben hozott ítélet 108. és 109. pontját).

499 E körülmények között a bírság jogsértés megszüntetése miatti csökkentésének megfelelősége attól függ, hogy a bankok ésszerűen kétségbe vonhatták-e a magatartásuk jogsértő jellegét, amit az alábbi 500. és azt követő pontban vizsgál meg az Elsőfokú Bíróság. A fentiekből továbbá az következik, hogy a megtámadott határozat (529) preambulumbekezdésében a jogsértés közismertségére való hivatkozás a Bizottság választásának megfelelő indokolása.

4. A korlátozó magatartás jogsértő jellegét illetően felmerülő ésszerű kételyről

a) A felek érvei

500 A BAWAG (T-261/02. sz. ügy), a PSK (T-263/02. sz. ügy) és az Erste (T-264/02. sz. ügy) úgy vélik, hogy a Bizottságnak enyhítő körülmény címén figyelembe kellett volna vennie a bankok részéről a magatartásuk jogsértő jellegét illetően felmerülő ésszerű kételyt. Először is olyan tényezőkre hivatkoznak, amelyeket ők maguk, illetve más felperesek terjesztettek elő a jogsértés „különösen súlyosnak" minősítése vitatására. Mivel e tényezők nem enyhítik a jogsértés valódi súlyát (lásd a fenti 252–263. pontot), itt újra meg kell vizsgálni, hogy érintik-e az ezekre hivatkozó felperesek egyéni magatartásának elítélendő jellegét. A felperesek ezzel kapcsolatos érvei különösen a következőket érintik: a kartell történeti hátterét,

illetve a nemzeti hatóságok által játszott szerepet, azon tényt, hogy az osztrák jog az érintett időszakban nem tiltotta a „magatartási" kartelleket (Verhaltenskartelle), azaz a nem kötelező erejű megállapodásokat, és a kartelljog alóli ágazati kivételről rendelkezett a hitelintézetek javára, a kartell nem titkos jellegét, valamint az Osztrák Köztársaságnak az Európai Unióhoz való közelmúltban történt csatlakozását.

501 Másodszor a BAWAG, a PSK és az Erste a Bizottság határozathozatali gyakorlatára hivatkoznak, amely szerintük nem egyértelmű a hitelintézeteket, és különösen a kamatlábbal kapcsolatos megállapodásokat illetően.

502 Az Erste továbbá úgy érvel, hogy a bankokban ésszerű kétely merült fel a magatartásuk határokon átnyúló jellegét illetően. Részletesen elemzi azon elemeket, amelyek alapján a Bizottság a megtámadott határozat (30)–(50) preambulumbekezdésében arra a következtetésre jutott, hogy a bankok tudatában voltak a magatartásuk jogellenességének, annak alátámasztása végett, hogy ezen elemek alapján nem állapítható meg, hogy a bankok tudatában voltak a jogsértés lehetőségének a teljes érintett időszak alatt, illetve valamennyi találkozót illetően, mivel kételyek csak a határokon átnyúló műveletekkel kapcsolatos kerekasztalokat illetően, illetve az érintett időszak vége felé merültek fel.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

503 A jogsértés szándékos elkövetésének meghatározására irányadó szabályoktól eltérően (lásd a fenti 205–211. pontot), a jelen összefüggésben releváns annak kérdése, hogy a felpereseknek ésszerűen tudatában kellett volna lenniük az EK 81. cikk megsértésének, és nem csupán a jogsértést megvalósító körülmények fennállásának.

504 El kell ismerni, hogy a jelen ügyben felmerült helyzet különleges a történeti háttere és a kerekasztalok kezdeti jogszerűsége miatt. Azonban a jelentős eszközökkel rendelkező felperesekhez hasonló hitelintézeteknek fel kellett készülniük az Osztrák Köztársaság Európai Unióhoz való csatlakozásának jogi következményeire, így ezek nem lephették meg őket. A felperesek feladata volt többek között, hogy megfelelő időben tájékozódjanak a közösségi versenyjog rájuk alkalmazandó szabályairól (illetve az EGT jogáról), valamint arról, hogy ez utóbbiak miben térnek el az osztrák jogtól. A megállapodások nemzeti jog szerinti esetleges megengedhetősége tehát nem elegendő önmagában a magatartásuk közösségi jog szerinti jogsértő jellegével kapcsolatos ésszerű kétely megalapozására.

505 Az egyes hatóságok (az OeNB, a pénzügyminisztérium és a Wirtschaftskammer) találkozókon való részvételével kapcsolatban a felperesek által előterjesztett szempontok nem elegendőek az ésszerű kétely megalapozására a kerekasztalok közösségi versenyjog szerinti jogsértő jellegét illetően. Bár bizonyos esetekben nem kizárt, hogy a nemzeti jogi háttér vagy a nemzeti hatóságok magatartása enyhítő körülménynek minősülhessen (lásd analógia útján a fenti 258. pontban hivatkozott CIF-ügyben hozott ítélet 57. pontját), a jogsértés osztrák hatóságok általi jóváhagyása, illetve megtűrése nem vehető e címen figyelembe a jelen esetben, különös tekintettel azokra az eszközökre, amelyek a pontos és megfelelő jogi tájékoztatás megszerzésére a bankok rendelkezésére álltak.

506 Nem fogadható el azon érvelés, amely szerint a felperesek ésszerűen úgy gondolhatták, hogy a megállapodásaik jogszerűek voltak, mivel a kartell nem volt titkos. A sajtócikkek, amelyekre a BA-CA és az Erste támaszkodnak, kétségkívül alátámasztják, hogy a „Lombard Club" és – kisebb mértékben – bizonyos más kerekasztalok ismertek voltak az érdekelt körökben, valamint hogy nem volt titok, hogy a kamatlábakkal kapcsolatban együttműködnek a bankok. Ez azonban nem elegendő annak bizonyítására, hogy a kartell teljes kiterjedésében ismert lett volna a

nyilvánosság előtt. Az RZB és a BA-CA, amelyek a megtámadott határozat nyilvánosságra hozatalának jogszerűségét vitatják, az Elsőfokú Bíróság kérdéseire adott válaszaikban előadják egyébként, hogy a kerekasztalokon folytatott megbeszélések részletei nem voltak ismertek a nyilvánosság előtt.

507 A bankok továbbá helytelenül hivatkoznak az EK 81. cikk banki kamatmegállapodásokra való alkalmazhatóságát illető állítólagos jogbizonytalanságra, amely szerintük ésszerű kételynek adott alapot a magatartásuk jogsértő jellegét illetően. Másfelől, még ha feltételezzük is, hogy a Bizottság hasonló megállapodásokkal kapcsolatos álláspontja nem volt egyértelmű a nyolcvanas években, a Bizottság versenypolitikáért felelős tagjának 1989. november 16-i sajtóközleménye (amelyre a megtámadott határozat a 425. lábjegyzetben hivatkozik) világosan kifejti, hogy a Bizottság szerint a banki kamatmegállapodások „ugyanúgy korlátozzák a versenyt, mint az árkartellek", és „ezeket el kell kerülni, vagy meg kell szüntetni". Így az Osztrák Köztársaság Európai Unióhoz való csatlakozásának időpontjában semmiféle bizonytalanság nem állt fenn ezzel kapcsolatban.

508 A BAWAG és a PSK nem vitathatják ezen álláspont helytállóságát azon a címen, hogy nem keletkeztet kötelező joghatást, és nem tér ki kifejezetten az EK 81. cikk alkalmazásának egyes jogi vonatkozásaira, többek között a hasonló megállapodások versenyre gyakorolt érezhető hatására, a tagállamok közötti kereskedelem érintettségére, valamint a mentesség szerzésének lehetőségére. Azon aktusokban, amelyekre a felperesek a kamatmegállapodásokat illető jogbizonytalanság fennállásának alátámasztására hivatkoznak, a Bizottság fenntartotta az álláspontját az ilyen megállapodások tekintetében, azonban ezek nem kötelező erejű aktusok, amelyekben eltért volna az EK 81. cikk alkalmazásától. Ráadásul a versenyre gyakorolt érezhető hatással, valamint a tagállamok közötti kereskedelem érintettségével kapcsolatos kérdések nemcsak a kamatmegállapodásokat érintik; annak kérdése pedig, hogy lehetséges-e mentesség, egy értesítéssel tisztázható lett volna. Azon tény egyébként, hogy a megtámadott határozat az első, amelyben a Bizottság kamatlábra vonatkozó megállapodásokra szabott ki bírságot, önmagában nem minősíthető enyhítő körülménynek.

509 Végül a megállapodások határokon átnyúló jellegét illetően a felperesekben felmerülő esetleges kételyek nem minősíthetők a jelen esetben ésszerűnek.

5. A banki ágazat válságáról (T-264/02. sz. ügy)

510 Végül az osztrák banki ágazat Erste által hivatkozott strukturális válságát illetően emlékeztetni kell arra, hogy a Bizottság nem köteles enyhítő körülményként figyelembe vennie a szóban forgó ágazat rossz gazdasági helyzetét (az Elsőfokú Bíróság T-16/99. sz., Lögstör Rör kontra Bizottság ügyben 2002. március 20-án hozott ítélet [EBHT 2002., II-1633. o.] 319. és 320. pontja). Azért, mert a Bizottság korábbi ügyekben enyhítő körülményként figyelembe vette az ágazat gazdasági helyzetét, nem kell szükségképpen ezt a gyakorlatot folytatnia (a fenti 196. pontban hivatkozott ICI kontra Bizottság 372. pontja). Ugyanis a kartellek általában akkor jönnek létre, amikor valamely ágazat nehézségekkel küzd.

6. Következtetés

511 A fentiekből következik, hogy a felpereseknek az enyhítő körülmények Bizottság általi értékelésével kapcsolatos kifogásai nem megalapozottak.

F – *Az engedékenységi közlemény figyelmen kívül hagyására alapított jogalapokról*

1. A megtámadott határozat

512 A Bizottság a bankok együttműködését az engedékenységi közlemény D. pontjára tekintettel értékelte. A velük szemben kiszabott bírságokat a D.2. pont második

franciabekezdésével összhangban 10%-kal csökkentette azon a címen, hogy nem vitatták a kifogásközlésben kifejtett tények valóságát (a megtámadott határozat (558) és (559) preambulumbekezdése). Azonban megtagadta a csökkentést a D.2. pont első franciabekezdése címén, amely szerint a bírság csökkenthető, amennyiben „a kifogásközlés elküldése előtt a vállalkozás olyan információkat, okiratokat vagy egyéb bizonyítékokat szolgáltat, amelyek hozzájárulnak az elkövetett jogsértés létezésének megerősítéséhez".

513 Az információkérésekre adott válaszokat illetően a Bizottság úgy találta, hogy sem a kerekasztalok időpontjainak és résztvevőiknek közlése, sem a kerekasztalokkal kapcsolatos dokumentumok benyújtása nem volt önkéntes, tehát nem minősíthető együttműködésnek. Az összefonódásra irányuló találkozókkal kapcsolatos kérdésekre adott válaszokat illetően a Bizottság kifejti, hogy a határozat csak olyan dokumentumokra támaszkodik, amelyek már korábban rendelkezésre álltak, így e válaszok semmilyen hozzáadott értékkel nem bírtak (a megtámadott határozat [545] és [546] preambulumbekezdése).

514 A bankok által benyújtott közös beszámolót illetően a Bizottság úgy véli, hogy az sem bírt semmilyen hozzáadott értékkel a jogszerűen megkövetelthez képest. Elismeri, hogy a közös beszámoló a kértnél több információt nyújt, amikor részletesen leírja a hálózat történeti hátterét, és összefoglalja a különböző kerekasztalok tartalmát. Azonban szerinte e beszámoló nem a tények pontosítását szolgálta, hanem inkább a bankok védelmére irányult, csökkentve a tények súlyát, többek között nem téve említést pontos kamatlábakról, illetve jutalékokról, megszépítve a valóságot bizonyos kerekasztalok leírásakor, külön mutatva be a különböző kerekasztalokat, és tagadva a „Lombard Club" irányító szerepét.

515 A közös beszámolóval benyújtott dokumentumokat illetően a Bizottság kifejti, hogy a bankok a kérése ellenére nem határozták meg, hogy mely dokumentumok tartalmaztak új tényeket az ellenőrzések során szerzett vagy az információkéréseket követően benyújtott dokumentumokhoz képest, és arra a következtetésre jutott,

hogy e dokumentumok, bár számuk magas, és időrendbe rendezettek, nem bírnak semmilyen hozzáadott értékkel. Kifogásolja továbbá, hogy a bankok nem nyújtották be a kért dokumentumok összességét. E tekintetben az 1998. május 25-i ún. „Halle-i kerekasztal"-ról szóló – egy anonim informátortól 2001 januárjában kapott – beszámolóra, valamint a kiegészítő kifogásközlésre válaszul benyújtott beszámolókra hivatkozik (a megtámadott határozat [547]–[557] preambulumbekezdése).

2. A felek érvei

516 Az RLB kivételével (T-262/02. sz. ügy) valamennyi felperes úgy érvel, hogy a Bizottság az információkérésekre adott válaszaikat és az azokhoz csatolt dokumentumokat, valamint a közös beszámolót és az ahhoz csatolt dokumentumokat jogellenesen nem vette önkéntes együttműködésként figyelembe, ami az engedékenységi közlemény D.2. pontjának első franciabekezdése értelmében a bírság 10 és 50% közötti csökkentésére adott volna alapot.

517 A T-259/02. sz. ügyben az RZB, amely szerint az együttműködését az engedékenységi közlemény B. vagy C. pontjának alapján önkéntes együttműködésnek kell tekinteni, ezen túlmenően a jogsértés versenyellenes céljával kapcsolatos beismerésére hivatkozik. A T-260/02. sz. ügyben a BA-CA azt kifogásolja, hogy a Bizottság figyelmen kívül hagyta a BA-CA által 1999 áprilisában benyújtott 33, több mint 10 000 oldalnyi kiegészítő dokumentumot tartalmazó iratgyűjtőt, valamint a kifogásközlésre adott válaszában szereplő kiegészítő információkat.

518 A felperesek kifogásolják, hogy a Bizottság ahhoz kötötte a figyelembevételt, hogy az együttműködés „hozzáadott értékkel" bír-e. Szerintük ez a kartellügyek esetében a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről szóló bizottsági közlemény (HL 2002. C 45., 3. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 8. kötet, 2. o.) jogellenes visszaható hatályú alkalmazása.

519 A felperesek kifejtik, hogy az információkérésekre adott válaszokban és a közös beszámoló benyújtásában megvalósuló együttműködésük önkéntes volt, amennyiben messze meghaladta azt, amit a Bizottság a 17. rendelet 11. cikke értelmében jogosan kérhetett, és mindenképpen jelentősen megkönnyítette a Bizottság munkáját.

520 Az információkérésekre adott válaszokat illetően a felperesek úgy érvelnek, hogy a Bizottság a védelemhez való joguk tekintetében megengedhetetlen kérdéseket tett fel, amelyekre nem voltak kötelesek válaszolni. Az RZB (T-259/02. sz. ügy) kivételével kifejtik, hogy ez a helyzet, amennyiben a kérdések az alábbiakra irányulnak:

– adott találkozókkal kapcsolatos belső dokumentumok benyújtása (feljegyzések, jegyzőkönyvek, stb.),

– vagy amennyiben ilyenek nem léteznek írott formában, az említett találkozók tartalmának leírása.

Megengedhetetlennek találják továbbá a „mindenre kiterjedő" kérdéseket, amelyek arra irányulnak, hogy:

– közöljék a számos megnevezett kerekasztal, illetve „más, rendszeresen összeülő kerekasztalok", valamint valamennyi tartomány vagy regionális (minden egyes tartomány esetében külön) kerekasztal időpontjait (beleértve az első és az utolsó találkozó időpontját) és résztvevőit (név, intézmény, beosztás),

– nyújtsák be a Bizottságnak az összes olyan jegyzőkönyvet, feljegyzést, levélváltást vagy más – hivatalos vagy nem hivatalos – iratot (amennyiben azokat az ellenőrzések keretében még nem foglalta le a Bizottság), amely az egyes bankoknak a többi osztrák hitelintézettel az előbbi kérdésben említett kerekasztalok keretében történt találkozójával, megbeszélésével vagy más kapcsolatba lépésével kapcsolatos (attól függetlenül, hogy ezen iratok az ilyen találkozókat megelőzően, azok folyamán vagy azokat követően készültek).

521 A bankok szerint e megengedhetetlen kérdésekre adott válaszaik, valamint a kért dokumentumok benyújtásának önkéntes együttműködésnek kell minősülnie. A BA-CA (T-260/02. sz. ügy) kifejti, hogy ugyanez a helyzet az információkérésre adott valamennyi válasz esetében, mert a megengedett kérdésekre adott válaszok szorosan kapcsolódnak a megengedhetetlen kérdésekre adott válaszokhoz. Az RZB úgy érvel továbbá, hogy a bankok valamennyi válaszát önkéntesnek kell tekinteni, mivel a Bizottság nem hozott határozatot a 17. rendelet 11. cikkének (5) bekezdése értelmében.

522 A közös beszámolót illetően a felperesek kifejtik, hogy annak információtartalma, valamint a csatolt dokumentumok messze meghaladták azt, amire az információkérések irányultak.

523 A felperesek kiemelik az együttműködésük hasznosságát a Bizottság vizsgálata szempontjából. Előadják, hogy a megengedhetetlen kérdésekre adott válaszok és a közös beszámoló új elemeket szolgáltattak, amikor több olyan kerekasztalról tájékoztatták a Bizottságot, amelyeknek létéről az ellenőrzések ellenére sem tudott. Válaszukban a felperesek közül többen is benyújtottak egy 36 dokumentumot tartalmazó listát, amely dokumentumokra a megtámadott határozat hivatkozik, és amelyeket szerintük először a közös beszámolóval együtt nyújtottak be.

524 Mindenesetre úgy érvelnek, hogy az együttműködésük – még a hasonló új elemektől függetlenül is – megkönnyítette a Bizottság munkáját. Egyrészt az információkérésekre adott válaszok részletességére hivatkoznak. Másrészt a közös beszámolót illetően úgy érvelnek, hogy a tények és a dokumentumok e – nagy költségek és munka árán készített és a Bizottságnak röviddel a vizsgálat kezdete után benyújtott – rendszerezett bemutatása nélkül igen nehéz lett volna a Bizottságnak megértenie a különböző bankoktól származó különálló dokumentumok és információk közötti kapcsolatokat. Példákra hivatkozva előadják, hogy a Bizottság számos alkalommal felhasználta a kerekasztalok e beszámolóban szereplő leírását, és a csatolt dokumentumokat, többek között olyan tényeket illetően, amelyekről nem volt tudomása az ellenőrzések és az információkérésekre adott válaszok alapján. A felperesek vitatják a Bizottság azon érvelését, amely szerint a közös beszámoló a tények megszépítésére irányult volna. Úgy vélik, hogy az a tény, miszerint nem nyújtották be egy olyan helyi találkozó beszámolóját, amelyen többen közülük részt sem vettek, és arról tudomással sem bírtak, nem érinti a közös beszámoló hasznosságát, valamint hogy a kiegészítő kifogásközlésre válaszul benyújtott dokumentumok nem voltak relevánsak.

525 A BAWAG és a PSK (T-261/02. és T-263/02. sz. ügy) továbbá úgy vélik, hogy a tények nem vitatása címén kapott 10% csökkentés túl csekély, tekintettel a Bizottság határozathozatali gyakorlatára.

526 A Bizottság lényegében úgy érvel, hogy a felperesek által – mind az információkérésekre adott válaszaikban, mind a közös beszámoló keretében – előterjesztett információk és dokumentumok nem bírtak hozzáadott értékkel ahhoz képest, amit a bankok kötelesek voltak szolgáltatni a 17. rendelet 11. cikke értelmében. Kifejti, hogy még ha feltételezzük is, hogy az információkérések keretében feltett kérdések némelyike túllépett azon, amit joga volt a bankoktól megkövetelni, ez nem releváns, mivel a megtámadott határozat kizárólag létező dokumentumokra támaszkodott.

3. Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

a) Előzetes megfontolások

527 Előzetesen el kell utasítani az RZB azon érvelését, amely szerint az együttműködését az engedékenységi közlemény B. vagy C. pontja alapján kell megítélni.

528 Mivel ezen együttműködésre a Bizottság vizsgálatait követően került sor, nem alkalmazható a közlemény B. pontja, amely arra az esetre vonatkozik, amikor valamely vállalkozás azelőtt fed fel valamely titkos kartellt a Bizottság előtt, hogy az utóbbi megindította volna a vizsgálatot. A C. pontot illetően, amely arra az esetre vonatkozik, amikor valamely vállalkozás azután fedi fel a titkos kartellt, hogy a Bizottság határozatban elrendelt vizsgálatot kezdett a kartellben részt vevő vállalkozásokkal szemben, anélkül, hogy e vizsgálat kellő bizonyítékot nyújtott volna a Bizottság határozat elfogadása céljából indított eljárás megindításához, azon tényből, hogy a Bizottság a vizsgálatokat követően információkérésekkel fordult a bankokhoz, nem lehet arra következtetni, hogy a vizsgálatok nem nyújtottak kellő bizonyítékot a határozat elfogadása céljából indított eljárás megindításához. Ráadásul a fenti 506. pontban megállapításra került, hogy a kartell bizonyos vonatkozásai nem is voltak titkosak. Ennélfogva az engedékenységi közlemény C. pontja sem alkalmazható a jelen esetben.

529 Az állandó ítélkezési gyakorlatból következik, hogy az a vizsgálat során tanúsított együttműködés, amely nem haladja meg azt, amelyre a vállalkozások a 17. rendelet 11. cikkének (4) és (5) bekezdése értelmében amúgy is kötelesek, nem indokolja a bírság csökkentését (az Elsőfokú Bíróság T-12/89. sz., Solvay kontra Bizottság ügyben 1992. március 10-én hozott ítéletének [EBHT 1992., II-907. o.] 341. és 342. pontja, valamint a fenti 262. pontban hivatkozott Cascades kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 260. pontja). Ugyanakkor indokolt a csökkentés, ha a vállalkozás által szolgáltatott információk jelentősen meghaladják azt, amelynek szolgáltatását a Bizottság a 17. rendelet 11. cikke értelmében megkövetelheti (a fenti 262. pontban hivatkozott Cascades kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 261. és 262. pontja,

valamint az Elsőfokú Bíróság T-230/00. sz., Daesang és Sewon Europe kontra Bizottság ügyben 2003. július 9-én hozott ítéletének [EBHT 2003., II-2733. o.] 137. pontja).

530 Az ítélkezési gyakorlatból következik továbbá, hogy ahhoz, hogy igazolt legyen az együttműködés miatt alkalmazott bírságcsökkentés, a vállalkozásnak a magatartásával elő kell segítenie a Bizottság feladatát, amely a közösségi versenyszabályok megsértésének megállapításából és büntetéséből áll (lásd a fenti 333. pontban hivatkozott KTS-ügyben hozott ítélet 270. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot, valamint az Elsőfokú Bíróság T-48/00. sz., Corus UK kontra Bizottság ügyben 2004. július 8-án hozott ítéletének [EBHT 2004., II-2325. o.] 193. pontját), és valódi együttműködési szándékról kell tanúbizonyságot tennie (a fenti 189. pontban hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 395. és 396. pontja).

531 Egyfelől tehát az Elsőfokú Bíróság feladata megvizsgálni, hogy a Bizottság tévesen értékelte-e azt, hogy a bankok együttműködése a jelen esetben mennyire haladta meg a 17. rendelet 11. cikke értelmében fennálló kötelezettségüket. E tekintetben teljes felügyeletet gyakorol többek között a vállalkozások védelemhez való jogából következő korlátokat és az információkérésekre való válaszadási kötelezettséget illetően.

532 Másfelől az Elsőfokú Bíróságnak meg kell vizsgálnia, hogy a Bizottság az engedékenységi közleményre tekintettel helyesen értékelte-e az együttműködés hasznosságát a jogsértés megállapítása szempontjából. Az említett közleményben meghatározott keretek között a Bizottság mérlegelési jogkörrel bír annak megítélésében, hogy a vállalkozások által önként előterjesztett információk és dokumentumok megkönnyítették-e a munkáját, és e közlemény alapján a vállalkozás esetében helye van-e a bírság csökkentésének (a fenti 189. pontban hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 393. és 394. pontja). Ezen értékelés korlátozott bírósági felülvizsgálat tárgyát képezi.

533 Mérlegelési jogkörében a Bizottság nem sértheti meg az egyenlő bánásmód elvét, amely elvet akkor sérti meg, ha azonos helyzeteket különböző módon kezel, vagy különböző helyzeteket azonos módon kezel anélkül, hogy e bánásmódot objektív indokok igazolnák (a fenti 333. pontban hivatkozott KTS-ügyben hozott ítélet 237. pontja, az Elsőfokú Bíróság T-31/99. sz., ABB Asea Brown Boveri kontra Bizottság 2002. március 20-án hozott ítéletének [EBHT 2002., II-1881. o.] 240. pontja és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat, valamint a fenti 331. pontban hivatkozott Tokai I. ítélet 394. pontja). Ezen elvvel ellentétes, hogy a Bizottság ugyanazon határozat esetében eltérően kezelje az érintett vállalkozások együttműködését.

534 Ugyanakkor annak puszta ténye, hogy a Bizottság korábbi határozathozatali gyakorlatában bizonyos mértékű csökkentést állapított meg egy adott magatartás esetében, nem jelenti azt, hogy valamely későbbi közigazgatási eljárás során valamely hasonló magatartás értékelésekor ugyanilyen arányú csökkentést lenne köteles megállapítani (lásd az enyhítő körülményt illetően a fenti 205. pontban hivatkozott Mayr-Melnhof ügyben hozott ítélet 368. pontját és az Elsőfokú Bíróság T-319/94. sz., Fiskeby Board kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítéletének [EBHT 1998., II-1331. o.] 82. pontját, az együttműködést illetően pedig az Elsőfokú Bíróság T-15/99. sz., Brugg Rohrsyteme kontra Bizottság ügyben 2002. március 20-án hozott ítéletének [EBHT 2002., II-1613. o.] 193. pontját).

b) Az információkérésekre adott válaszokról

A 17. rendelet 11. cikkének (5) bekezdése alapján hozott határozat hiányáról (T-259/02. sz. ügy)

535 Először is kell utasítani az RZB azon érvelését, amely szerint az információkérésekre adott válaszok összességét önkéntes együttműködés címén kell figyelembe venni, mivel a Bizottság nem küldött a bankoknak határozatot a 17. rendelet 11. cikkének (5) bekezdése alapján.

536 Abban az esetben, ha a 17. rendelet 11. cikkének (1) és (2) bekezdése szerinti információkérés olyan információk szerzésére irányul, amelyek szolgáltatására a Bizottság e cikk (5) bekezdése szerinti határozat alapján kötelezheti a vállalkozásokat, az érintett vállalkozások válaszának csupán a gyorsasága minősíthető önkéntesnek. A Bizottság feladata annak megítélése, hogy e gyorsaság olyan mértékben könnyítette-e meg a munkáját, hogy az indokolja a bírság csökkentését; az engedékenységi közlemény nem kötelezi a bírság ezen okból történő rendszerinti csökkentésére.

Az információkérésekre adott válaszok önkéntes jellegének értékeléséről

537 Emlékeztetni kell arra, hogy a 17. rendelet 11. cikkének (1) és (2) bekezdése értelmében a Bizottság által a különböző bankoknak címzett információkérésekben a kérdések száma 30 (BA-CA) és 3 (ÖVAG és PSK-B) között ingadozott. A részletesebb információkérésekben szereplő kérdések, amelyekre a bankok válaszoltak, többek között a következőkre irányultak:

– az egyes kerekasztalok adott találkozóit illetően:

  – a résztvevők megnevezése (név, a képviselt vállalkozás, beosztás);

  – az ezekkel kapcsolatos belső dokumentumok benyújtása (feljegyzések, jegyzőkönyvek);

  – a megbeszélések tartalmának leírása, amennyiben az nem tűnik ki a benyújtott dokumentumokból;

– a név szerint megjelölt kerekasztalokat illetően:

  – a találkozók időpontjainak megjelölése, beleértve az első és az utolsó találkozó időpontját, valamint a résztvevők megnevezése;

  – az összes kapcsolódó dokumentum benyújtása, amennyiben azokat az ellenőrzések keretében még nem foglalta le a Bizottság;

– az általánosan meghatározott kerekasztalokat illetően:

  – a találkozók időpontjainak megjelölése, beleértve az első és az utolsó találkozó időpontját, valamint a résztvevők megnevezése;

  – az összes kapcsolódó dokumentum benyújtása, amennyiben azokat az ellenőrzések keretében még nem foglalta le a Bizottság;

  – a megbeszélések tartalmának leírása;

– „az esetleges egyéb rendszeresen összeülő kerekasztalokat" illetően: a találkozók időpontjainak megjelölése, beleértve az első és az utolsó találkozó időpontját, valamint a résztvevők megnevezése.

538 Az információkérések többek között az alábbi típusú kérdéseket tartalmazták:

– „Szíveskedjenek benyújtani az összes olyan jegyzőkönyvet, feljegyzést, levélváltást vagy más iratot, amely a vállalkozásuknak a többi osztrák hitelintézettel az alábbiakban hivatkozott kerekasztalok, illetve más, rendszeresen összeülő kerekasztalok keretében történt találkozójával, megbeszélésével vagy más kapcsolatba lépésével kapcsolatos (attól függetlenül, hogy ezen iratok az ilyen találkozókat megelőzően, azok folyamán, vagy azokat követően készültek). Szíveskedjék megjelölni az időpontokat, beleértve az első és az utolsó találkozó időpontját, valamint a résztvevőket (név, vállalkozás, beosztás)" (ezt követte az egyes kerekasztalok felsorolása);

– „Szíveskedjenek benyújtani az összes olyan dokumentumot (levélváltás, utasítások, jegyzőkönyvek, feljegyzések, körlevelek, stb.), a vállalkozásuk nyilvános állásfoglalásait, amely az 1994 januárjától mostanáig tartó időszakot illetően az aktív és passzív műveletek feltételeivel, a reklámintézkedésekkel, a jutalékok meghatározásával és a „kamatlábak indexálására vonatkozó kikötés" bevezetésével kapcsolatos."

539 Az állandó ítélkezési gyakorlatból kitűnik, hogy a Bizottság a 17. rendelet 11. cikkének (5) bekezdése szerinti információkéréssel nem kötelezheti a vállalkozást olyan válaszadásra, amellyel utóbbi elismerné az olyan jogsértés fennállását, amelynek bizonyítása a Bizottság feladata (a Bíróság 374/87. sz., Orkem kontra Bizottság ügyben 1989. október 18-án hozott ítéletének [EBHT 1989., I-3283. o.] 35. pontja és az Elsőfokú Bíróság a T-112/98. sz., Mannesmannröhren-Werke kontra Bizottság ügyben 2001. február 2-án hozott ítéletének [EBHT 2001., II-729. o.] 67. pontja). Azonban kötelezheti a vállalkozásokat arra, hogy minden, számukra esetleg ismeretes tényekre vonatkozó információt közöljenek, és amennyiben az szükséges, bocsássák a Bizottság rendelkezésére az ezekre vonatkozó birtokukban lévő okiratokat még abban az esetben is, ha ezek felhasználhatók a versenyellenes magatartás bizonyítására. A Bizottság ily módon tehát kötelezheti a vállalkozásokat arra, hogy válaszoljanak a tisztán ténybeli kérdésekre, és benyújtsák a már létező dokumentumokat (a fent hivatkozott Orkem kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 34. pontja és a fent hivatkozott Mannesmannröhren-Werke kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 65. pontja).

540 Ezzel szemben, mivel arra kényszerítik az érintett vállalkozást, hogy bevallja részvételét a közösségi versenyszabályok megsértésében, a védelemhez való joggal összeegyeztethetetlenek azok a kérelmek, amelyek arra szólítják fel a vállalkozást, hogy mutassa be azon találkozók tárgyát és lefolyását, amelyeken részt vett, valamint e találkozók végeredményét vagy következtetéseit, amennyiben e találkozók tárgya feltételezhetően korlátozza a versenyt (lásd a fenti 539. pontban hivatkozott Mannesmannröhren-Werke kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 71–73. pontját és a hivatkozott ítélkezési gyakorlatot, valamint a fenti 331. pontban hivatkozott Tokai-ügyben hozott ítélet 402., 403., 406. és 407. pontját).

541 Ebből következik, hogy a Bizottság a 17. rendelet 11. cikkének (5) bekezdése értelmében információkérés útján jogszerűen követelhette a bankoktól, hogy jelöljék meg a kerekasztalok üléseinek időpontját és nevesítsék a résztvevőket. Ez nemcsak azokra a kerekasztalokra igaz, amelyek tekintetében a Bizottság az ellenőrzéseket követően pontos információkkal rendelkezett azok megnevezésére és az egyes találkozók időpontjára vonatkozóan, hanem minden más kerekasztalra is, mivel a Bizottságnak az ellenőrzések következtében számos olyan körülményről volt tudomása, amely valószínűsítette a banki termékek összességét érintő számos kerekasztal során szervezett megállapodáshálózat létezését. Ilyen körülmények között a kerekasztalok összességével kapcsolatos ténybeli információkra irányuló kérésre adott válaszok nem minősíthetők önkéntesnek, így a Bizottság jogalkalmazása nem volt téves, amikor elutasította azok önkéntes együttműködésként történő figyelembevételét.

542 A megtámadott határozat (546) preambulumbekezdéséből kitűnik továbbá, hogy a Bizottság elismerte a titkos találkozók tartalmára vonatkozó kérdésekre adott válaszok önkéntes jellegét.

543 Azon kérdést illetően, hogy a Bizottság tévedett-e jogalkalmazása során, amikor a megtámadott határozat (546) preambulumbekezdésében megerősítette, hogy az információkérésekre válaszul megküldött dokumentumok benyújtására nem önkéntes alapon került sor, fontos emlékeztetni arra, hogy – a 17. rendelet 11. cikke (2) és (5) bekezdése hatékony érvényesülésének érdekében – a Bizottságnak joga van a

vállalkozást arra kötelezni, hogy közöljön vele minden szükséges információt azokról a tényekről, amelyekről tudomása lehet, és szükség esetén adja át az ehhez kapcsolódó, birtokában levő dokumentumokat akkor is, ha ezek vele vagy más vállalkozással szemben versenyellenes magatartás fennállását bizonyíthatják (a fenti 539. pontban hivatkozott Orkem kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 34. pontja, a Bíróság C-301/04. P. sz., Bizottság kontra SGL Carbon ügyben 2006. június 29-én hozott ítéletének [EBHT 2006., I-5915. o.] 41. pontja, és a fenti 539. pontban hivatkozott Mannesmannröhren-Werke kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 65. pontja).

544 Ebből következik, hogy az információkérésekben megjelölt találkozókkal kapcsolatos dokumentumok benyújtása nem minősíthető önkéntes együttműködésnek, mivel a Bizottság kötelezhette volna a bankokat e dokumentumok átadására a 17. rendelet 11. cikkének (5) bekezdése szerinti információkéréssel (a fenti 543. pontban hivatkozott Bizottság kontra SGL Carbon ügyben hozott ítélet 44. pontja). Ennélfogva a Bizottságnak a – dokumentumok benyújtásának önkéntességével kapcsolatos – téves jogalkalmazására alapított kifogás nem helytálló.

545 Másfelől ugyanez lenne a helyzet az említett dokumentumok benyújtásának önkéntességével kapcsolatos eltérő értékelés esetén is.

546 Az információkérésekre a bankok által válaszként bemutatott dokumentumok önkéntes együttműködés címén történő figyelembevétele ugyanis jelen esetben nem adhatna helyt a bírságok 10%-nál nagyobb mértékű csökkentésének, amit a Bizottság már megadott a megtámadott határozatban.

547 A BAWAG-nak, a PSK-nak, az Erstének és a Bizottságnak az Elsőfokú Bíróság kérdéseire adott válaszaiból – amelyeknek a pontosságát a többi felperes nem vitatta – az következik e tekintetben, hogy a Bizottság az ellenőrzések következtében körülbelül 5 000 oldalnyi másolattal rendelkezett olyan dokumentumokról, amelyek relevánsak a „Lombard Club" keretében létrejött kartell fennállásának, működésé-

nek, résztvevőinek, tartamának és alkalmazási körének bizonyítása és a legfontosabb kerekasztalok meghatározása tekintetében. Jóllehet 11 000 oldalnyi dokumentumot mutattak be az információkérésekre válaszul, a felperesek nem vitatják, hogy számos dokumentum esetében több másolat is található az aktában, és hogy az információkérésekre adott válaszok több olyan dokumentumot is tartalmaztak, amelyek már a Bizottság birtokában voltak az ellenőrzések folytán. Ezenfelül a felperesek az Elsőfokú Bíróság kérdéseire adott válaszukban nem pontosították, hogy milyen arányban nyújtottak be olyan dokumentumokat az információkérésekre adott válaszként, amelyeket nem foglaltak le az ellenőrzések során, és amelyek benyújtása a jogsértés beismerésével egyenértékű.

548 E tekintetben az Erste által benyújtott és a többi fél által nem vitatott táblázatból kitűnik, hogy dokumentumok megtámadott határozatban szereplő hivatkozásainak 44%-a az ellenőrzések során szerzett dokumentumokra vonatkozik. Ez bizonyítja e dokumentumok jelentőségét a jogsértés megállapítása tekintetében. Ezt erősíti, hogy a Bizottság által a bankoknak címzett információkérések igen részletesek voltak. E kérések nyilvánvalóvá teszik, hogy a Bizottság olyan valószínűsítő körülményeket, illetve bizonyítékokat derített fel, amelyek a főbb kerekasztalok számos találkozóját érintik. Hozzá kell tenni, hogy noha a Bizottság több olyan kérdést is föltett, amelyekre a felek nem voltak kötelesek válaszolni, amit egyébként nem is vitat, ez nem áll a találkozók időpontjával és a résztvevők nevével kapcsolatos kérdésekre. A felperesek tehát kötelezhetők lehettek volna arra, hogy a Bizottságnak olyan információt szolgáltassanak, amely lehetővé teszi számára, hogy az ellenőrzések során lefoglalt dokumentumokat a különböző kerekasztaloknak tulajdonítsa, és hogy így értékelje azok jelentőségét és bizonyító erejét.

549 Hozzá kell tenni, hogy az a tény, hogy a Bizottság a megtámadott határozatban az információkérésre válaszul bemutatott dokumentumokra hivatkozott, nem bizonyítja, hogy e dokumentumokkal nem rendelkezett volna az ellenőrzés következtében. A Bizottság ugyanis – anélkül, hogy a felperesek ezt vitatták volna – megerősítette, hogy szívesebben hivatkozott olyan dokumentumokra, amelyeket a felperesek mutattak be, azok rendezett megjelenítése miatt, függetlenül azoknak az aktában való korábbi jelenlététől.

550 Ezenfelül a felperesek közül azok, akik elemezték e dokumentumok bizonyító erejét, csak kevés olyan dokumentumot azonosítottak, amelynek nagyobb bizonyító erőt tulajdonítanak. Így a BAWAG és a PSK úgy érvelnek, hogy a megtámadott határozatban hivatkozott 900 dokumentumból 37 – az információkérésre válaszul általuk benyújtott – dokumentum bír nagyobb bizonyító erővel. Nem hivatkoznak azonban arra, hogy e dokumentumok a megtámadott határozat lényeges megállapításainak alátámasztásához szükségesek lettek volna.

551 A fentiekből következik, hogy a felperesek nem bizonyították, hogy az információkérésre válaszul bemutatott dokumentumokra azért volt szükség, hogy lehetővé tegyék a Bizottság számára a lényegesebb kerekasztalok azonosítását, sem azt, hogy a hiányukban az ellenőrzések során szerzett bizonyítékok elégtelenek lettek volna a jogsértés lényegének bizonyításához és a bírságot megállapító határozat elfogadásához.

c) A közös beszámoló értékeléséről

552 A Bizottság elismerte a megtámadott határozat (553) preambulumbekezdésében, hogy a bankok a tényállásban önkéntesen szolgáltatták az információkérésben foglaltakon felüli információkat.

553 A Bizottság azzal, hogy ezen együttműködés figyelembevételét az akár az „új tények" közléséből, akár az ügy jobb megértését lehetővé tevő magyarázatokból eredő hozzáadott érték meglététől tette függővé, nem lépte túl a mérlegelési mozgásterét, amivel – az engedékenységi közlemény D. címe 2. pontjának első franciabekezdése értelmében – annak értékelésénél rendelkezik, hogy egy adott együttműködés „hozzájárul-e az elkövetett jogsértés létezésének megerősítéséhez". Ugyanis sem az engedékenységi közlemény, sem a fenti 530. pontban hivatkozott ítélkezési gyakorlat nem kötelezi a Bizottságot arra, hogy csökkentse a bírságot a vizsgálatának gyakorlati vagy logisztikai támogatása miatt.

554 Azon kérdést illetően, hogy ezen együttműködés kiterjedésének és jelentőségének értékelésekor a Bizottság tévesen értékelte-e, hogy a közös beszámoló mellékleteként benyújtott dokumentumok mennyiben voltak „újak" az információkérésre adott válaszokhoz mellékelt dokumentumokhoz képest, emlékeztetni kell arra, hogy a bankok úgy ítélték meg a közigazgatási eljárás folyamán, hogy az ezzel kapcsolatban kért pontosításoknak a Bizottság számára történő benyújtása nem állt módjukban (lásd a fenti 19. pontot). Ilyen körülmények között ezzel kapcsolatosan semmilyen hiba nem róható fel a Bizottságnak.

555 Jogszerű volt továbbá, hogy a Bizottság a bankok önkéntes együttműködése hasznosságának értékelésekor figyelembe vegye azt a tényt, hogy ez utóbbiak nem nyújtották be a közös beszámolóval a kerekasztalokra vonatkozó valamennyi dokumentumot (lásd a fenti 515. pontot). A közös beszámoló mellékleteinek hiányossága ugyanis befolyásolja e dokumentum megbízhatóságát, és csökkentette hasznosságát a Bizottság munkája tekintetében.

556 Ugyanígy a Bizottság feladata annak meghatározása, hogy a közös beszámolóban előadott magyarázatok lehetővé tették-e számára az ügy jobb megértését, és az Elsőfokú Bíróságnak csak nyilvánvaló hiba esetén áll módjában ezt az értékelést felülbírálni. E tekintetben a Bizottság jogosan vélte úgy, hogy a bankok ezt a dokumentumot a kerekasztalokról alkotott saját elképzelésük bemutatására, tehát mint valamely védekezési eszközt használták fel. Természetes és jogszerű ugyanis, hogy valamely bizottsági vizsgálattal érintett vállalkozás így jár el. Ebből következik, hogy az ilyen dokumentum még a konkrét tartalmától függetlenül sem képes arra, hogy a Bizottságot visszatartsa attól, hogy az ügyet maga is kivizsgálja, és a tényeket és a bizonyítékokat maga is elemezze és értékelje.

557 Ilyen körülmények között az a tény, hogy a Bizottság a megtámadott határozat megszövegezésekor a bankok által rendszerezetten, a közös beszámoló mellékleteként benyújtott dokumentumok másolatát használta fel, és nem azokat a másolatokat, amelyeket az ellenőrzések és az információkérések útján, vagy a közös

beszámoló szöveges részéből szerzett be, nem bizonyítja, hogy a szolgáltatott magyarázatok megkönnyítették a Bizottság érdemi munkáját, még ha esetleg a Bizottság általi ügykezelést technikailag meg is könnyítették.

558 Ennélfogva a felpereseknek a közös beszámoló Bizottság általi értékelésével kapcsolatos kifogásait el kell utasítani.

d) Az RZB és a BA-CA egyes kifogásairól

A jogsértés versenyellenes céljának az RZB általi beismeréséről

559 El kell utasítani az RZB azon érvelését, amely szerint a Bizottságnak figyelembe kellett volna vennie a versenyellenes cél RZB általi kifejezett beismerését. A kartell fennállásának elismerése kétségkívül jobban megkönnyítheti a Bizottság munkáját a vizsgálat során, mint a tények valóságtartalmának egyszerű elismerése, így a Bizottság eltérő bánásmódban részesítheti azokat a vállalkozásokat, amelyek a tényeket ismerték be, azokkal szemben, amelyek a kartell létezését is elismerték (a fenti 333. pontban hivatkozott KTS-ügyben hozott ítélet 270. pontja). A Bizottság mindazonáltal nem köteles ilyen különbségtételre. A Bizottság feladata ugyanis minden egyes esetben annak értékelése, hogy az ilyen beismerés ténylegesen megkönnyítette-e a munkáját. Márpedig a jelen ügyben érintett magatartás versenyellenes célja a legtöbb olyan találkozó esetében, amelynek meglétét valamennyi bank elismerte, már következik e találkozók tárgyából, amely az árakkal, illetve a verseny egyéb paramétereivel kapcsolatos összefonódás volt. E cél kifejezett beismerése ehhez nem tesz hozzá semmit. Ennélfogva a Bizottság a jelen esetben nem volt köteles a bírságot ezen oknál fogva csökkenteni.

A BA-CA által hivatkozott kiegészítő dokumentumokról

560 A 33, több mint 10 000 oldalnyi, a BA-CA által a Bizottságnak 1999 áprilisában megküldött dokumentumot tartalmazó iratgyűjtő tekintetében emlékeztetni kell arra, hogy a bankok a közös beszámoló ismertetésekor valamennyien ugyanolyan módon próbáltak együttműködni a vizsgálat során, így az engedékenységi közlemény alkalmazásának keretében az egyenlő bánásmód tiszteletben tartása megköveteli, hogy a bírságnak az ezen címen történő esetleges csökkentése egyenlő legyen mindannyiuk tekintetében (a fenti 333. pontban hivatkozott KTS-ügyben hozott ítélet 270. pontja). Ilyen körülmények között a kiegészítő dokumentumoknak a bankok egyike által történő benyújtása csak akkor indokolja a későbbiekben e bankkal szemben kiszabott bírság egyedi csökkentését, ha ez az együttműködés a vállalkozások által közösen előterjesztettekhez képest ténylegesen új és hasznos elemeket szolgáltatott. Ezenfelül, amint azt a Bizottság helyesen megjegyzi, e kiegészítő dokumentumok értéke fordítottan arányos a közös beszámoló értékével: amennyiben ez utóbbi kimerítő volt, a BA-CA által előterjesztett új dokumentumok benyújtása nem lehet jelentős, míg fordított esetben a közös beszámoló használhatóságát kell korlátozottnak tekinteni.

561 Ezzel kapcsolatban a BA-CA-nak az Elsőfokú Bíróság kérdéseire adott válaszából kitűnik, hogy a több mint 10 000 oldalnyi benyújtott dokumentum közül a megtámadott határozat 33-ra hivatkozik. Márpedig valamely önkéntes együttműködés értéke nem a benyújtott dokumentumok számától függ, hanem a jogsértés megállapításához kapcsolódó relevanciájuktól és hasznosságuktól. Nem lehet automatikusan elfogadni, hogy a több mint 10 000 oldalnyi olyan dokumentum benyújtása, amelyek közül csak 33 szerepel azok között, amelyekre a megtámadott határozatot alapozták, megkönnyítette a Bizottság munkáját. Bár a BA-CA által benyújtott dokumentumok hozzájárulhattak a jogsértés megállapításához anélkül is, hogy azokra a megtámadott határozat hivatkozott volna, a dokumentumok felhasználása valószínűsíti azok hasznosságát, amit a BA-CA máskülönben beadványában el is ismert. Figyelembe véve azt, hogy a BA-CA által előadott magyarázatok szerint a Bizottság 892 dokumentumra hivatkozott a megtámadott határozat tényállási részében, a BA-CA által benyújtott kiegészítő dokumentumok hozzájárulását korlátozottnak kell tekinteni. Annál is inkább, mivel a BA-CA nem állítja, hogy az 1999 áprilisában benyújtott dokumentumok döntőek voltak a megtámadott határozat lényeges megállapításai szempontjából. Igaz, hogy a BA-CA kifejti, hogy 21 esetben a megtámadott határozat megállapításai kizárólag az általa

1999 áprilisában benyújtott dokumentumok valamelyikére alapulnak. Mindazonáltal ezek közül hat esetben a BA-CA által megjelölt dokumentumra más dokumentumokkal együtt hivatkoztak anélkül, hogy a felperes pontosításokkal szolgált volna az egyes iratok fontosságának megállapítása érdekében. Két másik esetben a BA-CA dokumentumai az összefonódás olyan példáira hivatkoznak, amelyek jelentősége az átfogó kartell keretében másodlagos (a megtámadott határozat [65] és [66] preambulumbekezdése), és egy esetben ugyanazon ülés több jegyzőkönyvének egyikéről van szó (a megtámadott határozat [248] preambulumbekezdése).

562 Ilyen körülmények között a Bizottság nem volt köteles arra, hogy a BA-CA tekintetében ezen a címen tovább csökkentse a bírságot.

563 Annak bizonyítása végett, hogy a Bizottság felhasználta az általa benyújtott dokumentumokat, a BA-CA kéri az Elsőfokú Bíróságot, hogy tanúként hallgassa meg a Bizottságnak a megtámadott határozat megszövegezéséért elsősorban felelős tisztviselőjét. Mivel e dokumentumok felhasználása önmagában nem bizonyítja, hogy azok benyújtása lényegileg megkönnyítette a Bizottság munkáját, e bizonyítási indítvány közvetlenül nem releváns az említett dokumentumok hasznosságának értékelése tekintetében. Nincs tehát mód arra, hogy az Elsőfokú Bíróság e bizonyításfelvétel iránti kérelemnek helyt adjon.

564 Ugyanígy helytelen a BA-CA azon állítása, hogy a Bizottságnak az együttműködés címén figyelembe kellett volna vennie a kifogásközlésre adott válaszát. Valójában e válasz lényegében annak lehetővé tételére irányul, hogy a vállalkozás megvédje jogait, így a Bizottságnak rendkívül figyelmesen kell vizsgálnia annak tartalmát. Az ilyen válasznak a Bizottság által elfogadott határozatra gyakorolt befolyása bizonyítja, hogy betöltötte ezt a védelmi funkciót, de nem jelenti azt, hogy hozzáadott értéket képviselne, sem azt, hogy megkönnyítené az intézmény munkáját.

e) Következtetés

565 A fenti megfontolásokból következik, hogy az engedékenységi közlemény figyelmen kívül hagyására alapított jogalapokat el kell utasítani.

566 Egyébként figyelembe véve a jogsértés súlyosságát, amelyhez képest a Bizottság által meghatározott bírságok nem tűnnek magasnak, az Elsőfokú Bíróság úgy találja a korlátlan felülvizsgálati jogkörében eljárva, hogy a felperesek együttműködése a jelen esetben nem indokolja a velük szemben kiszabott bírságok további csökkentését.

G – *Az eljárási szabályok megsértéséről (T-271/02. sz. ügy)*

567 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo másodlagos kérelmének, amely a velük szemben kiszabott bírság csökkentésére irányul, az FPÖ panaszosként való beavatkozásának szabálytalansága, valamint a kifogások e politikai pártnak történt továbbítása okán, nem lehet helyt adni.

568 Bizonyos eljárási szabálytalanságok egyes esetekben indokolhatják a bírság csökkentését abban az esetben is, ha nem eredményezik a megtámadott határozat megsemmisítését (a Bíróság C-185/95. P. sz., Baustahlgewebe kontra Bizottság ügyben 1998. december 17-én hozott ítéletének [EBHT 1998., I-8417. o.] 26–48. pontja).

569 Ugyanakkor csupán a rájuk hivatkozó fél érdekeit súlyosan sértő eljárási szabálytalanságok igazolják a bírság csökkentését (a fenti 568. pontban hivatkozott

Baustahlgewebe kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 30. pontja). Ez lehet a helyzet többek között, amikor az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény megsértését jelentő szabálytalanságokról van szó. Ilyen jogsértésre a jelen esetben nem történt hivatkozás, és az iratokból sem következik, hogy a Bizottságnak a bankok által kifogásolt magatartása – eltérően az FPÖ politikai párt magatartásától, amely nem tudható be a Bizottságnak – súlyosan sértette volna az érdekeiket. Anélkül, hogy az Elsőfokú Bíróság köteles lenne a Bizottság magatartásának szabálytalanságáról határozni, meg kell állapítani, hogy az állítólagos szabálytalanságok, amelyekről a jelen esetben szó van, nem eléggé súlyosak ahhoz, hogy bizonyítottságuk esetén a bírság csökkentését indokolják.

H – *A bírság csökkentésére irányuló kérelmekkel kapcsolatos következtetés*

570 A fenti megfontolásokból kitűnik, hogy a felpereseknek a jogszerűség felülvizsgálata címén a bírság csökkentésére irányuló jogalapjait el kell utasítani a PSK és a PSK-B közös piaci részesedéseivel kapcsolatos megállapítások pontosságára vonatkozó jogalapok kivételével (lásd a fenti 446–452. pontot). Ezen túlmenően az Elsőfokú Bíróság korlátlan felülvizsgálati jogkörében úgy találja, hogy nincs helye a bírság más indokkal történő csökkentésének.

571 A PSK-val és a PSK-B-vel szemben kiszabandó közös bírság összegét illetően az Elsőfokú Bíróság korlátlan felülvizsgálati jogkörében eljárva úgy találja, hogy – figyelembe véve a jogsértés időtartamát, valamint a bankoknak a Bizottsággal való együttműködését – a bírságnak a PSK tekintetében (beleértve a PSK-B-t is) a határozat (560) preambulumbekezdésében és 3. cikkében meghatározott végső összegét felére kell csökkenteni. Ennélfogva a PSK-val és a PSK-B-vel szemben kiszabott közös bírság összegét 3 795 000 euróban kell meghatározni.

V – *A Bizottságnak az RZB-vel szemben kiszabott bírság növelésére irányuló kérelméről*

572 A T-259/02. sz. ügyben a Bizottság azt kérte, hogy az Elsőfokú Bíróság növelje az RZB-vel szemben kiszabott bírság összegét azzal az indokkal, hogy ez utóbbi – először a keresetlevelében – vitatta a bankok közötti megállapodásoknak a határokon átnyúló fizetési forgalom, az okmányos műveletek, illetve az értékpapírok vétele és eladása vonatkozásában való fennállását.

573 Ezzel kapcsolatban lényeges, hogy az RZB magatartása arra kényszerítette-e a Bizottságot, hogy – minden várakozásával ellentétben, amelyet a közigazgatási eljárás során ésszerűen az RZB együttműködésére alapíthatott – olyan védelmet dolgozzon ki és adjon elő az Elsőfokú Bíróság előtt a jogsértő tények megkérdőjelezését illetően, amelyekkel kapcsolatban jogosan hihette, hogy azokat az RZB nem fogja vitatni.

574 A megtámadott határozat főbb tartalmi elemei közül az RZB által vitatott pontok jelentősége csekély. Ugyanis az RZB állításaival ellentétben a fent említett határokon átnyúló műveletekre vonatkozó megállapodások fennállása nem döntő a megtámadott határozatban szereplő kartell tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasságának megállapítása szempontjából (lásd a fenti 177. és 178. pontot).

575 A Bizottság ellenkérelmének három pontjában ad választ az RZB ezen érvelésére. Először is összefoglalta a felperes érvelését, majd emlékeztetett arra, hogy az RZB kijelentette, hogy nem vitatja a tényeket, és végül kifejti, hogy a megtámadott határozatban bizonyította a megállapodások létezését, és az RZB által vitatott dokumentumok nem e bizonyítást szolgálták, hanem példákat nyújtottak a határokon átnyúló kifizetésekre. E védelem kidolgozása tehát nem került a Bizottságnak különösebb erőfeszítésébe.

576 Ilyen körülmények között a bírság növelése nem megalapozott a jelen esetben.

Az FPÖ panaszoskénti beavatkozására, valamint a kifogásközlések számára történő továbbítására vonatkozó határozatok megsemmisítésére irányuló kérelmekről (T-271/02. sz. ügy)

577 Az ÖVAG és a NÖ-Hypo által előterjesztett – az FPÖ közigazgatási eljárásba történő beavatkozására, valamint a kifogások számára történő továbbítására vonatkozó határozatok megsemmisítésére irányuló – kiegészítő kereseti kérelmet mint késedelmest el kell utasítani. Az Elsőfokú Bíróság kérdéseire adott válaszukban az ÖVAG és a NÖ-Hypo előadták, hogy a Bizottság 1999. november 5-i levelében tájékoztatta őket az FPÖ beavatkozásáról, valamint azon szándékáról, hogy továbbítja az FPÖ-nek a kifogásokat, míg a Bizottság előadta, hogy erről 2001. március 27-i levelében tájékoztatta őket. Mivel a T-271/02. sz. ügyben a kereset 2002. szeptember 2-án kelt, e határozatok tekintetében mindenképpen határidőn túli.

A költségekről

578 Az eljárási szabályzat 87. cikkének 2. §-a alapján az Elsőfokú Bíróság a pervesztes felet kötelezi a költségek viselésére, ha a pernyertes fél ezt kérte. Mivel a T-260/02–T-262/02., T-264/02. és T-271/02. sz. ügyekben a felperesek pervesztesek lettek, az alperes kérelmének megfelelően kötelezni kell őket a költségek viselésére.

579 A T-259/02. és T-263/02. sz. ügyeket illetően az Elsőfokú Bíróság eljárási szabályzata 87. cikkének 3. §-ából kitűnik, hogy részleges pernyertesség esetén az Elsőfokú Bíróság elrendelheti a költségeknek a felek közötti megosztását vagy azt, hogy a felek mindegyike maga viselje saját költségeit.

580 A T-259/02. sz. ügyben a felperes pervesztes lett a keresete tekintetében, míg a Bizottság pervesztes lett a viszontkeresete tekintetében. Mivel ez utóbbi csak 10%-kal kívánta emelni a bírságot, meg kell állapítani, hogy a felperes lényegében pervesztes lett a kérelmei és a jogalapjai tekintetében. A jelen körülmények között úgy kell határozni, hogy az RZB maga viseli a saját költségeit, valamint a Bizottságnál felmerült költségek 90%-át, míg a Bizottság viseli a saját költségeinek 10%-át.

581 A T-263/02. sz. ügyben a feleket kötelezni kell, hogy viseljék a saját költségeiket.

A fenti indokok alapján

AZ ELSŐFOKÚ BÍRÓSÁG (második tanács)

a következőképpen határozott:

1) Az Elsőfokú Bíróság a T-263/02. sz. ügyben 3 795 000 euróra csökkenti az EK-Szerződés 81. cikke alkalmazására vonatkozó eljárásban (COMP/36.571/D-1 Osztrák bankok [„Lombard Club"] ügy) 2002. június 11-én hozott 2004/138/EK bizottsági határozat 3. cikkében az Österreichische Postsparkasse AG-re, a felperes jogelődjére kiszabott bírság összegét.

2) Az Elsőfokú Bíróság a kereseteket ezt meghaladó részükben elutasítja.

3) **Az Elsőfokú Bíróság a T-259/02. sz. ügyben a Bizottság által benyújtott viszontkeresetet elutasítja.**

4) **A T-260/02–T-262/02., T-264/02. és T-271/02. sz. ügyben a felperesek maguk viselik a költségeiket.**

5) **A T-259/02. sz. ügyben a felperes maga viseli saját költségeit, és viseli a Bizottság költségeinek 90%-át. A Bizottság maga viseli a saját költségeinek 10%-át.**

6) **A T-263/02. sz. ügyben minden fél maga viseli saját költségeit.**

Pirrung Forwood Papasavvas

Kihirdetve Luxembourgban, a 2006. december 14-i nyilvános ülésen.

E. Coulon J. Pirrung

hivatalvezető elnök

Tartalomjegyzék

A jogvita előzményei ..... II - 5203

I – A jogvita tárgya ..... II - 5203

II – A felperesek ..... II - 5205

A – Az Erste (T-264/02. sz. ügy) ..... II - 5206

B – Az RZB (T-259/02. sz. ügy) ..... II - 5206

C – Az RLB (T-262/02. sz. ügy) ..... II - 5207

D – A BA-CA (T-260/02. sz. ügy) ..... II - 5207

E – Az Anteilsverwaltung BAWAG PSK AG (T-261/02. sz. ügy) és a BAWAG PSK Bank für Arbeit und Wirtschaft und Österreichische Postsparkasse AG (T-263/02. sz. ügy) ..... II - 5207

F – Az ÖVAG és a NÖ-Hypo (T-271/02. sz. ügy) ..... II - 5208

III – Közigazgatási eljárás ..... II - 5209

IV – A megtámadott határozat ..... II - 5211

A – Általános rész ..... II - 5211

B – A kartell összefüggéseivel, a különböző kerekasztalokkal, ezek egymáshoz való viszonyával és a csúcsintézmények szerepével kapcsolatos megállapítások ..... II - 5212

C – A bankok érveinek vizsgálata és jogi értékelés ..... II - 5216

D – A jogsértés megszüntetésére irányuló meghagyás és a bírságszámítás ..... II - 5218

Az eljárás és a felek kérelmei ..... II - 5219

A BAWAG-ot (T-261/02. sz. ügy) és a PSK-t (T-263/02. sz. ügy) érintő szerkezetátalakítás hatásáról ..... II - 5225

A jogkérdésről ..... II - 5227

I – A megtámadott határozat teljes megsemmisítésére irányuló keresetekről ..... II - 5227

A – Az eljárási szabályok megsértésére alapított jogalapokról ..... II - 5227

1. A meghallgatási tisztviselő zárójelentéséről (T-260/02., T-61/02. és T-263/02. sz. ügyek) ..... II - 5227

a) A felperesek érvei ..... II - 5227

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5228

2. Az FPÖ politikai pártnak a közigazgatási eljárás során betöltött szerepéről (T-260/02. és T-271/02. sz. ügyek) ..... II - 5232

a) A felek érvei ..... II - 5232

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5233

3. Következtetés ..... II - 5236

B – A megállapodások hibás értékelésére alapított jogalapokról ..... II - 5237

1. Előzetes észrevételek ..... II - 5237

2. A kerekasztalok egységes jogsértésnek való minősítéséről (T-261/02–T-263/02. és T-271/02. sz. ügyek) ..... II - 5238

a) A felek érvei ..... II - 5238

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5238

C – A megtámadott határozat címzettjeinek kiválasztásáról (T-271/02. sz. ügy) ..... II - 5244

1. A felek érvei ..... II - 5244

a) A felperesek érvei ..... II - 5244

b) A Bizottság érvei ..... II - 5246

2. Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5247

a) A Bizottság által alkalmazott kritériumokról és az intézmények méretéről ..... II - 5247

b) A főbb kerekasztalok meghatározásáról ..... II - 5248

Az indokolásról ..... II - 5248

A kerekasztalok jelentőségének értékeléséről és a „bankok szűk köréről" ..... II - 5249

c) Az ÖVAG és a NÖ-Hypo főbb kerekasztalokon való részvételének gyakoriságáról ..... II - 5250

d) Következtetés ..... II - 5251

D – Az 1994-es keltezésű dokumentumokkal történő bizonyítás (T-271/02. sz. ügy) ..... II - 5251

1. A felek érvei ..... II - 5251

2. Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5251

E – A kerekasztalok kereskedelemre gyakorolt hatásának a hiányára alapított jogalapokról ..... II - 5252

1. Előzetes észrevételek ..... II - 5252

2. A tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasság kritériumának értelmezéséről és jelen esetben történő alkalmazásáról ..... II - 5254

a) A felek érvei ..... II - 5254

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5256

A tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasság értékelését meghatározó elvekről ..... II - 5256

A kerekasztalok határokon átnyúló hatásának átfogó vizsgálatáról ..... II - 5259

Az adott tagállam egész területét lefedő kartellnek a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására való alkalmasságáról .... II - 5263

c) Következtetés ..... II - 5265

3. Az RLB különleges helyzete (T-262/02. sz. ügy) ..... II - 5265

a) A felek érvei ..... II - 5265

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5265

II – A megtámadott határozat 2. cikkének megsemmisítésére irányuló kérelmekről (T-259/02., T-264/02. és T-271/02. sz. ügy) ..... II - 5268

A – A felperesek érvei ..... II - 5268

B – Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5268

III – A megtámadott határozat 3. cikkének megsemmisítésére irányuló kérelmekről II - 5269

A – A felróhatóság hiánya (T-261/02–T-263/02., T-264/02. és T–271/02. sz. ügyek) ... II - 5269

1. A felek érvei ... II - 5269

2. Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ... II - 5270

B – A megállapodások mentesítésének lehetősége (T-262/02., T-271/02. sz. ügy) ... II - 5272

1. A felek érvei ... II - 5272

2. Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ... II - 5273

C – Következtetés ... II - 5273

IV – A kiszabott bírságok csökkentésére irányuló kérelmekről ... II - 5274

A – Előzetes észrevételek ... II - 5274

1. Az iránymutatás és az engedékenységi közlemény alkalmazhatóságáról ... II - 5274

a) A visszaható hatály tilalmának állítólagos megsértéséről (T-264/02. sz. ügy) ... II - 5274

b) Az iránymutatás és az engedékenységi közlemény jelentőségéről a megtámadott határozat bírósági felülvizsgálata szempontjából II - 5275

2. A felperesek kifogásainak tagolódásáról ... II - 5277

B – A jogsértés „különösen súlyosnak" minősítéséről ... II - 5279

1. Általános jellegű megállapítások a súlyosság értékelésével kapcsolatban ... II - 5279

2. A jogsértés jellegéről és hátteréről ... II - 5281

a) A felek érvei ... II - 5281

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ... II - 5283

3. A jogsértésnek a piacra gyakorolt tényleges hatásáról ..... II - 5288

a) A megtámadott határozat ..... II - 5289

b) A BA-CA érveinek minősítéséről ..... II - 5290

c) A felek érvei ..... II - 5290

d) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5293

4. Az érintett földrajzi piac kiterjedéséről ..... II - 5301

a) A felek érvei ..... II - 5301

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5301

5. Az eljárások szelektív jellegéről (T-259/02. sz. ügy) ..... II - 5303

6. Következtetés a jogsértés súlyosságát illetően ..... II - 5303

C – A megtámadott határozat címzettjeinek csoportokba sorolásáról és a kiindulási összegek meghatározásáról ..... II - 5304

1. A GiroCredit által elkövetett jogsértés Erstének való betudásáról (T-264/02. sz. ügy) ..... II - 5305

a) A megtámadott határozat és az e jogalap alapját képező tényállás II - 5305

b) A felek érvei ..... II - 5305

c) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5306

2. A „decentralizált ágazatok" bankjai piaci részesedéseinek a központi intézményeknek való beszámításáról (T-259/02., T-264/02. és T-271/02. sz. ügyek) ..... II - 5310

a) A megtámadott határozat ..... II - 5310

b) A felek érvei ..... II - 5312

A felperesek érvei ..... II - 5312

– A védelemhez való jogról és az indokolásról ..... II - 5312

– A piaci részesedések beszámításának feltételeiről ..... II - 5313

– A ténymegállapításokról és értékelésükről ..... II - 5314

A Bizottság érvei ..... II - 5318

c) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5319

Előzetes észrevételek ..... II - 5319

A védelemhez való jogról és az indokolásról ..... II - 5324

A Bizottság érvelésének a versenyjog megsértéséért való felelősség személyes jellege szempontjából való jogszerűségéről II - 5326

A Bizottság megközelítésének jogszerűségére vonatkozó többi kifogásról ..... II - 5328

– A Bizottság megközelítésének az iránymutatással való összeegyeztethetőségéről ..... II - 5328

– Az egyenlőség elvének állítólagos megsértéséről ..... II - 5330

– Az SCK és FNK kontra Bizottság ügyben hozott ítéletről ..... II - 5331

A ténymegállapításokkal kapcsolatos kifogásokról és a központi intézmények szerepének értékeléséről ..... II - 5331

Következtetés ..... II - 5339

3. A csoportokba sorolásnak és a kiindulási összegek meghatározásának indokolásáról (T-260/02., T-261/02., T-263/02. és T-264/02. sz. ügyek) ..... II - 5339

a) A felek érvei ..... II - 5339

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5340

4. Az egyenlő bánásmód elvének állítólagos megsértéséről (T-261/02., T-263/02. és T-271/02. sz. ügyek) ..... II - 5342

a) A felek érvei ..... II - 5342

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5343

5. A piaci részesedések meghatározásáról (T-263/02., T-264/02. és T-271/02. sz. ügyek) ..... II - 5346

a) A felek érvei ..... II - 5346

A PSK és a PSK-B (T-263/02. sz. ügy) ..... II - 5346

Az Erste és a takarékpénztárak csoportja ..... II - 5348

Az ÖVAG és a népbankok csoportja ..... II - 5350

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5350

A PSK és a PSK-B (T-263/02. sz. ügy) ..... II - 5350

Az Erste és a takarékpénztárak csoportja ..... II - 5354

– A csúcsintézménnyel szemben kiszabott bírság ..... II - 5355

– Az EÖ-vel szemben kiszabott külön bírság ..... II - 5356

Az ÖVAG és a népbankok csoportja (T-271/02. sz. ügy) ..... II - 5356

c) Következtetés ..... II - 5357

6. A csoportokba sorolással és a kiindulási összegek meghatározással kapcsolatos következtetés ..... II - 5358

D – A jogsértés időtartamát érintő jogalapokról (T-259/02., T-261/02. és T-263/02. sz. ügyek) ..... II - 5358

a) A felek érvei ..... II - 5358

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5358

E – Az enyhítő körülményekről ..... II - 5360

1. Előzetes észrevételek ..... II - 5360

2. Az egyes felperesek kerekasztalokon betöltött szerepéről (T-259/02., T-260/02., T-261/02., T-263/02. és T-271/02. sz. ügy) . II - 5361

a) A felek érvei ..... II - 5361

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5363

A passzív vagy követő magatartásról (T-259/02., T-263/02. és T-271/02. sz. ügy) ..... II - 5363

A BA-CA (T-260/02. sz. ügy) és a BAWAG (T-261/02. sz. ügy) szerepéről ..... II - 5366

3. A jogsértés megszűntetéséről (T-259/02., T-261/02., T-263/02., T-264/02. és T-271/02. sz. ügyek) ..... II - 5368

a) A felek érvei ..... II - 5368

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5369

4. A korlátozó magatartás jogsértő jellegét illetően felmerülő ésszerű kételyről ..... II - 5370

a) A felek érvei ..... II - 5370

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5371

5. A banki ágazat válságáról (T-264/02. sz. ügy) ..... II - 5374

6. Következtetés ..... II - 5374

F – Az engedékenységi közlemény figyelmen kívül hagyására alapított jogalapokról ..... II - 5374

1. A megtámadott határozat ..... II - 5374

2. A felek érvei ..... II - 5376

3. Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 5380

a) Előzetes megfontolások ..... II - 5380

b) Az információkérésekre adott válaszokról ..... II - 5382

A 17. rendelet 11. cikkének (5) bekezdése alapján hozott határozat hiányáról (T-259/02. sz. ügy) ..... II - 5382

Az információkérésekre adott válaszok önkéntes jellegének értékeléséről ..... II - 5383

c) A közös beszámoló értékeléséről ..... II - 5389

d) Az RZB és a BA-CA egyes kifogásairól ..... II - 5391

A jogsértés versenyellenes céljának az RZB általi beismeréséről II - 5391

A BA-CA által hivatkozott kiegészítő dokumentumokról ..... II - 5392

e) Következtetés ..... II - 5394

G – Az eljárási szabályok megsértéséről (T-271/02. sz. ügy) ..... II - 5394

H – A bírság csökkentésére irányuló kérelmekkel kapcsolatos következtetés II - 5395

V – A Bizottságnak az RZB-vel szemben kiszabott bírság növelésére irányuló kérelméről ..... II - 5396

Az FPÖ panaszoskénti beavatkozására, valamint a kifogásközlések számára történő továbbítására vonatkozó határozatok megsemmisítésére irányuló kérelmekről (T-271/02. sz. ügy) ..... II - 5397

A költségekről ..... II - 5397